

R.P. Richardi Lyncei ... Vniversa Philosophia Scholastica

Complectens Dialecticam, siue Scientiam de Veritate, in decem libros
distributam

Lynch, Richard

Lvgdvni, 1654

Liber II. Proœmialis ad Dialecticam, siue scientiam de veritate.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95210](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-95210)



LIBER SECUNDVS PROOEMIALIS

AD DIALECTICAM SIVE SCIENTIAM
De Veritate.

TRACTATVS I.

De obiecto proprio formalī &
adæquato Dialecticæ.

CAPVT I.

*An & quatenus voces sint obiectum
Dialecticæ.*



SSERO primo. Voces sunt obiectum propriū Dialecticæ, quod ea ex professo tractat, & per actus suos, id est logicos respicit, non per actus extra-neos Grammaticæ, aut Rethoricae, vel alterius facultatis, quos sibi inserat, aut adic-scat. Probatur in primis auctoritate Augustini tom. 1. lib. 1. de principiis Dialecticæ c. 5. ibi: *omne verbum sonat, sed quod sonat, nihil ad Dialecticam: de sono enim verbi agitur, cum queritur vel animaduertitur, quanta vocalium vel dispositione leniatur, vel conuer-sione debiscat; item consonantium, vel interpositione nodetur, vel congesione asperetur, & quot vel qualibus syllabis constet, ubi poëticus rithmus accentusque à grammaticis solarum aurum tractatur negotio: & ta-men cum de his disputatur, præter Dialecticam non est: hec enim Scientia disputandi est.* Quasi dicat, totum id quod sonat in verbis, id est eorum, leniorem, asperitatem, nodositatem, rithmum accentumque Dialectici munera non esse: ceterum voces prout sunt instrumenta disputandi, atque in hunc finem disponuntur, Dialecticæ quidem obiecti & præterea non esse. In hac eadem sententia sunt Vidor. 1. 2. Orig. c. 2. 2. Richardus Victorin. lib. exception c. 5. Basilius in Esay. c. 2. Ambros. tom. 2. de incarnat. Dom. cap. 9. Laetant. Firmian. lib. 3. diuin. institut. Hugo Victorin. lib. 1. Didascalicæ eruditio. Plato tum in Cratyllo, tum in Gorgia. Aristoteles lib. 1. de interpret. c. 4. ibi: *orationes igitur casera omittantur: ad orato-riam enim artem, aut poësim illa magis consideratio-pertinet: enuntiatio praesentes est propria contempla-tionis.* Idipsum docet Philosophus lib. 2. Rethoric. cap. 2 & 1. top. c. 2. & cum eo Cicero lib. 2. de finib. &

in lib. de clar. Oratoribus, necnon apud eum Zeno Stoicorum parens. Fauent etiam Cassiodor, in Dial. & Fabius lib. 12. institut. cap. 2. Ex nostris Scolasticis hanc eadem tueruntur opinionem Okam, Gabriel, & alij Nominales, qui tamen voces internas Dialecticæ propriè obiecti non tenuunt: tuerunt etiam Aureol. in prolog. sent. Villalpäd. q. 5. proem. log. Titelman. in log. cap. 1. item Alexander, Simplic. Ammon. Porphy. Boët. Syrian. vbi tractatum Dialecticum de prædicam. voces potissimum respicere tradunt. Et, quod caput est, nobiscum facit D. Thomas 1. perihem. leet. 2. mox citandus.

Assertio, nisi fallor, satis auctoritate probata, haud minus efficaciter multis rationum momentis suadetur. Principio iuxta Thomistas. præcipuus hac in nobis aduersarius, terminus est *vox significativa ad placitum*, &c. at logica proprium est agere de termino. Rursus definitio termini in communi, qualisunque sit, solius logica est dividere terminum ut sic in mentalem, vocalem, & scriptum, & membra consequenter eius divisionis, adeoque terminum vocalem definire, & explicare: similiter modum sciendi, nempe definitionem, divisionem, & argumentationem in mentalem, vocalem, & scriptam dissecare, &c. quod consequens est, quod sit modus sciendi vocalis, quod definitio, division, & argumentatio vocales enucleare logicae facultatis proprium est: ea enim in lib. perihermenias, ac multis aliis in locis huius disciplinae tractantur, Grammatica autem, & Rethorica de iis, ne verbum. Adiace, definitionem vocalem v. g. esse propriè, & strictè definitionem, ut in loco ostendam, quin etiam iuxta non paucos sola est definitio, cum hac definiatur communiter, *oratio explicans naturam rei.* Sicut ergo definitio mentalis est obiectum proprium dialecticæ, quia propriè definitio est, quidni etiam, & definitio vocalis?

Vtterius in 1. perihermen. quos bonam partem Aristotelicæ dialecticæ, quis vel mediocriter dialecticus nesciat neget: de signo in communi, de naturali, & arbitrario; ergo & de vocibus, quæ potissima signa sunt, agitur. Inibi etiam discutitur, num voces sint significativa ex instituto, in quo earum significatio constat, an immediatè, & primario res, vel potius conceptus significant: Præterea in logica velut in propria sede tractatur, de ampliacione restrictione, diminutione, appellatione, suppositione, & alii similibus: At hæ vocū sunt proprietates, & ad eas, vel solumvel certe præcipue attinet: An nō voces cum sunt vniuersales restringuntur, cum contractiores, ampliantur? cumque indifferentes, appellant, supponuntve. Quinimo iuxta multos aduersariorum hæ proprietates ad solas voces spectant; sic enim

2

3

enim iij suppositionem definiunt, *suppositio* & *substitutionis signi sensibilis loco conceperis mentales*, &c. Aliarum etiam proprietatum definitio ab eis tradita voces indigit. Item in dialectica de vniuocis, & quiuocis, analogis, & denominatiuis directe agitur, haec autem vocibus constant, ut eorum ethymon indicat. *Quod si quis*, vt huic argumento videatur satisfacere, ad voces internas confugiat, quasi ea etiam sint propriè voces, adeoque vniuoca, & quiuoca, & cetera à vocibus externis abstrahant, is haud agere poterit ita conuinci: nam primo, quidquid sit de verbis internis, eorumque in ratione verbi proprietate, quis vñquam antiquus, & grauis author interiores conceptus propriè voces esse dicit, aut existimauit: secundo vniuoca, & & quiuoca haud dubiè vocibus externis, & non solis internis constant, quis enim neget, hanc vocem, *homo*, esse vniuocam; & hanc, *canis*, esse & quiuocam, & utrumque horum ad dialecticam attinere? tertio illud nobis maximè fauet, quod multi Thomistæ, & eos præter alij nobis aduersarij & quiuocatione in mente negent, & in sola locutione externa agnoscant. Alio quoque argumento nostra assertio probari potest: nam dialectici omnes, etiam iij, quibuscum disputamus, cum Aristotele 1. de interpret. cap. 2. de nomine, verbo, & oratione ex instituto disputant: ibique definiunt nomen, *qua est vox significativa ad placitum*, *cuius nulla pars separata significat finita, & recta*; aut *qua est vox declinata per casum*; aut pauculo aliter: prior autem definitio dialecticæ propria: nemo enim grammaticorum haec tenus eam tradidit: posterior autem (si quod aliqui volunt ea dialectico amplectenda) dialecticæ cum grammatica communis est, vel certè ab illa non est aliena, adeoque ei propria, prout proprietas alienationi opponitur. Et quidem dialecticæ munieris esse disputationem de nomine, verbo, & oratione, & quibusvis vocibus significantibus verum, & falso prout talibus, manifeste censet B. Thom. lib. 1. perihermenias lect. 2. *quia logica ordinatur ad cognitionem de rebus sumendam, significatio vocum, qua est immediata ipsis conceptionibus intellectus pertinet ad principalem considerationem ipsum*. Infra etiam id ipsum censuisse Aristotelem docet supra dixerat determinandum esse de nomine, & verbo, & aliis prædicis hæc autem sunt voces significatiæ.

4 Summa tortius nostra rationis est hæc: quæ haec tenus recensuimus, voces externæ, & propriæ sunt: at verè, ac legitimè ad Dialecticam attinent; nam si consulas de eis grammaticum, si rhetorem, erunt utriusque linea alba (quod aiunt) in lapide albō: nec crediderim alterytri verti posse vitio, aut inscritiæ propriæ facultatis, quod nesciat, quid sit terminus, quid suppositio, quid reliqua superioris enumerata. Item nisi ad dialecticam propriè, & legitimè ea spectant, sed omnino aliena sunt, quorū illis Dialecticam totam replet Arist. B. Thom. Scotus, omnesque dialectici, hique etiam quibuscum ceruimus: quid reuulsis Dialecticæ limitibus in aliarum facultatum possessiones irruptioni, & quæ alterius possessionis sunt, tamen ex professo tractant, atque retractant: *Quod si hoc incredibile est, illud certè vel ut indubitatum credi debet, voces esse proprium dialecticæ obiectum*, hoc saltem sensu, ut alienum non sit. Insuper idcirco genus, species, definitio, diuisio mentalis, & alia eiusmodi ad dialecticam velut obiectum eius proprium pertinet, quoniam earum notitia apprimè necessaria est ad finem dialecticæ, nempe veritatis assecutionem, & errorum depulsionem: At vocum earum, quas nuper enumere-

rauimus ad eum etiam finem utilis est, & necessaria; etenim si quis nesciat suppositionem, & appellatiō nem vōcum, saepe tæpius falletur, & fallas enunciations, veraeque iuxta habebit, aliasque pro aliis admittet: Plurima exempla his similia tute obvia inuenieris. Ad hoc, quæ de actibus intellectus à dialectico differunt eo etiam nomine ad dialecticam propriè attinent, quoniam ad possessionem, & perfectam assecutionem subiecti sui conducunt, siue hoc ab'cius sine nempe veritate indistinctum sit, siue ab ea distinguatur, & sit argumentatio v.g. siue quidpiam aliud. Sed vōcum plurimarum notitia confert ad assecutionem subiecti, siue obiecti attributionis dialecticæ: Demus enim illud esse argumentationem etiam mentalem, quæ est quidem argumentationis vocalis cum mentali cognatio, altera profecto sine altera recte cognita, & penetrata nec cognosci, nec effici poterit.

5 *ASSERTIO II.* nostra sit: voces esse obiectum formale dialecticæ. Ea enim per se, & formaliter respicit obiectum suum proprium, haud aliter, ac quævis alia scientia: voces autem sunt obiectum proprium dialecticæ, ergo & formale. Deinde, vt rem exemplo explanem, idcirco v. g. qualitates primæ, caliditas scilicet, frigiditas, & cetera sunt obiectum formale physicæ, quia eius sunt proprium, & genitum obiectum alioqui profecto ab ea formaliter non respiciendæ fieri ergo nequit, vt voces propriæ, & non formaliter dialecticæ obiciantur. Tertio non aliter Patres, ac Philosophi initio à nobis laudati dicunt, Logicam magnâ sui parte esse de vocibus, ac dici consuevit physicam esse de rebus sensibilibus, & metaphysicam de insensibilibus, ac immaterialibus: quemadmodum ergo res sensibiles sunt obiectum formale Physicæ, & res insensibiles Metaphysicæ: ita similiter voces erunt obiectum formale dialecticæ, si cuius momenti est multiplex auctoritas à nobis adducta. Ulterius quarto: obiectum præmissarum est formale, & quod propter se respicit; Dialectica autem multas præmissas circa voces habet, velut cum ita ratiocinatur: definitio vocalis est oratio externa explicans naturam rei, sed quod constat genere & differentiâ vocali est oratio externa explicans naturam rei, ergo etiam est definitio vocalis, & è conuerso: similes autem præmissas circa voces, similes etiam conclusiones, innumerabiles habent dialectica. Postremo quoniam obiectum præmissarum dumtaxat sit obiectum formale exequutionis ordine, & spectata ipsorum intellectuum natura, nihilominus obiectum conclusionis est formale intentionis ordine, & attento voluntatis nostræ motu; Idcirco enim præmissas eligimus, vt per eas concludamus, siue aliquid concludendo assequamur: Dialectica autem habet, vt dictum est, perplures conclusiones circa voces, & earum artificiam dispositionem. Hinc etiam liquet, voces esse obiectum materiale Dialecticæ intentionis ordine, si per præmissas eas attingat, sin autem per conclusiones suas, exequutionis ordine: Quo etenim pacto non sunt obiectum formale, eodem rationem obiecti materialis suo sibi iure vendicant.

6 *ASSERTIO III.* & postrema sit, voces esse obiectum dumtaxat partiale, & inadequatum Dialecticæ: huius assertionis probationem totam in sequentia capita percello: iis enim clarebit, quatenus præterquam voces, res etiam, & conceptus, & concreta intentionalia, siue denominations subiecti, prædicati, generis &c. Dialectica formaliter, ac proprie obiciantur.

C A P V T II.

Difficultates aduersus doctrinam superiorem refelluntur.

7 **A** Duerfus primam, & secundam assertionem nostram sunt plerique Thomistae, cum Caiet. & Soto: sunt etiam multi Scotitae: Item P. Hurt. d. 1. log. à §. 27. P. Rodericus d. 2. log. l. 3. P. Amicus tractat. 1. ergo s. dubit. 2. P. Compton. disp. 3. log. sect. 1. & 2. Hi omnes negant voces esse obiectum proprium, aut formale Dialecticae etiam inadæquatum, & partiale: eorum autem opinio hisce potest argumentis roborari. Si Dialectica haberet pro obiecto formalis, & proprio voces, maxime, quia ad dispositionem artificiosam vocum, sive, quod eadem recedit, ad vocaliter definiendum, diuidendum, enunciandum, & argumentandum dirigeret, atque instrueret: at directiva esse potest ad dispositionem artificiosam vocalem supradictam, ministerio, & iuuamine solius Grammaticae, absque eo quod ipsa voces velut obiectum formale, & proprium resipiciat, eas igitur ita non respicit. Maior probatur, nam earo propter logica attingit velut obiectum formale, & proprium actus intellectus, quoniam ad dispositionem artificiosam mentalem, videlicet mentalem definitionem, divisionem, & argumentationem intellectum instruit, & dirigit: Item non alia de causa scientia moralis habet loco obiecti formalis, & proprii actus voluntatis, nisi quia ad eorum rectitudinem, & honestatem dirigit, ac veluti manu dicit. Minor argumenti videatur perspicua: hoc enim ipso, quod quis cognoscat has voces *homo est animal rationale* significare hominem verè esse animal rationale, sive (quod iuxta est) definitionem hominis, sciet utique vocaliter, hominem definire: At earum vocum significationem non per dialecticam, sed per grammaticam digneat: quid enim unaquaque vox latina significet, & an hominem, vel equum, animal rationale, vel irrationale, Grammaticorum proprium esse, nemo non fateatur: Quin igitur dialectica ipsa, sed sola grammatica voces, earumque significationem intueatur, ad vocaliter definiendum, aut argumentandum quiuis instruiri poterit.

8 Verum nihil erit hoc argumento sublestius, modo distinguatur duplex vocum significatio, altera grammaticalis, altera dialectica: significatio grammaticalis est illa, qua aliquæ voces hominem v. g. esse animal rationale significant: significatio dialectica est, qua eademmet voces definitionem hominis significant, hoc ipso, quod hominem esse animal rationale exprimant: Prior significatio est obiectum formale, & proprium grammaticae: Ceterum posterior significatio soli dialectica formaliter & proprie obiicitur. Quocirca, cum nequeat quis instrui ad vocaliter definiendum hominem, quin sciat voces aliquas significare, & exprimere internam, & obiectuam definitionem hominis, talem autem significationem, nisi per logicam docentem, ventemve non calleat, profecto nullus dirigi, & informari poterit ad vocaliter definiendum vi grammaticae, & dialecticae, quin hæc voces formaliter respiciat: vnde permitta maiori propositione argumenti, eius minor est neganda; minoris verè probatio idcirco nullius est momenti, quod non distinguat prædictam duplicem significationem vocum, sed perinde esse putet voces aliquas significare hominem esse animal rationale, ac eisdem

significare definitionem hominis; quantum tamen interst inter eas significations, experimento ipso liquet, grammaticus enim audiens has voces latinas, *homo est animal rationale*, eas significare hominem reuera esse animal rationale illico intelliget, ceterum, an tales voces eo ipso significant definitionem hominis, id omnino ignorabit, nec ullam eius rationem reddere poterit: altera igitur earum significationum est diuersa ab altera, siquidem una comprehendendi potest, altera latente: adeoque grammatica non attinget necessaria ratione utramque, sicuti in argumeto assumitur, sed vnam ipsa, & aliam dialecticam: hæc igitur sine consideratione vocum directiva esse nequit ad earum artificiosam dispositionem, ut diximus. Confirmatur, & explicatur: In Sacramento confessionis, hæc verba, *ego te absoluo à peccatis tuis*, quæ, ut definitum est in Concil. Florent. sunt eius forma, duplitem habent significationem, alteram proficiscentem à sola hominum institutione, per quam significatur absolutio peccatorum, non tamen sit prouenientem à sola institutione Christi, quæ peccatorum munditium significat, & præstat: Harum autem significationum altera ad grammaticam, altera vero ad fidem, & theogiam attinet. Similiter ergo in presentia, &c.

9 Secundum argumentum contra duas priores assertiones nostras sic se habet. Si quis actus dialecticæ voces formaliter & proprie attingeret, præterm hic, aut aliis similiis; *terminus vocalis est extremum propositionis vocalis*: Sed hic actus non est purè dialecticus; dialectica igitur per actus sibi proprios non attingit formaliter voces: adeoque hæc eius non sunt obiectum formale, & proprium. Maior est nostra: minor suadet: Actus ille ex principiis dialecticis, & grammaticis infertur, nec igitur grammaticus, nec dialecticus est, sed mixti generis, non secus, ac conclusio deducta ex duabus præmissis, quarum altera sit actus fidei, & altera actus scientiæ, nec est actus fidei, nec actus scientiæ naturalis, sed potius actus mixtus, sive conclusio theologica. Antecedens proximi enthymematis probatur: Ex his duobus actibus *terminus mentalis est extremum propositionis mentalis*, sed *terminus vocalis est qui significat terminum mentale*, sive *terminus absolute dictum*, & simpliciter sumptum, ex his, inquam, infertur tertius ille: ergo *terminus vocalis est qui significat extremum propositionis mentalis*, sive, quod æquialiter, est *extremum propositionis vocalis*: Hac enim duo in idem recidunt, significare nimurum extremum propositionis mentalis, & vocem ita significatiuam esse extremum propositionis vocalis: Tum sic: prior horum duum actuum est purè dialecticus, ut aperte constat, posterior autem est purè grammaticus, & non dialecticus, vti enim absque dialectica cuiusvis exploratum est, hominem scriptum esse scripturam hominis representatiuam, & hominem pictum esse picturam hominis, & hominem vocalem esse vocem hominis significatiuam, ita nemo erit quantumlibet dialecticæ ignarus, qui ignoret tamen terminum vocalem esse qui significet, id, quod re ipsa, & in mente terminus est, sive esse vocem termini mentalis & simpliciter sumpti significatiuam: actus igitur, per quem hoc cognoscitur mere grammaticus est: adeoque actus ille initio huius numeri positus deducitur ex duobus, quorum alter duntaxat dialecticus, & alter grammaticus sit, quod erat probandum.

10 Multa dicuntur in hoc argumeto satis incerta, atque dubiola: Quid enim conclusio theologica non sit

ut verè, ac propriè scientia more alterius præmissæ, vnde efficitur, adeo constans non est inter Theologos, quorum plures id negant, vt refert P. Vasquez tom. 1. in 1. p. quest. 1. art. 2. disput. 4. per totam: Item illud non constat hunc actum, *terminus vocalis*, est *extremum propositionis vocalis*, deduci, & concludi ex dupli præmissa, altera dialectica, & altera grammatica: Hæc namque præmissa *terminus vocalis* est qui significat *terminum mentale*, quæ quidem grammatical supponitur, fortassis eiusmodi non est, sed potius dialectica: Quotus enim quisque grammaticus, tametsi eius facultatis probè gnarus sit, interrogatus tamen de natura termini vocalis respondebit, scietve, eum esse, qui significat terminum mentale, sive terminum simpliciter sumptum: Hoc igitur scire forsitan folius dialectici est, licet etenim sine præsidio dialecticæ facultatis dignosci possit, & comprehendendi, hominem pictum, scriptum, aut vocalem esse picturam, scripturam aut vocem hominis repræsentatiuam, alia tamen est ratio *termini vocalis*: Cum enim huiusmodi vocula complexa duntaxat ystata sit inter dialecticos horum tantum erit proprium; quod ea significet, & an sit signum termini mentalis perspectum, & exploratum habere: occasione etiam horum duorum, quæ in dubium reuocauimus, alia in argomento contrario intermisenetur, censuram merentia, quibus tamen omisiss dicimus, tametsi actus hic: *terminus vocalis* est *extremum propositionis vocalis* ex vna præmissa dialectica, & altera grammatical inferatur, eum tamen verè, & merè dialecticum esse posse, & debere: sicut enim conclusio theologica infertur etiam ex principiis evidenter aliarum scientiarum naturalium, & tamen eiusmodi conclusio non est vlo modo scientia naturalis, sicut altera præmissa, ex qua infertur, sed Theologiae, & alterius speciei, ita etiam prædictus actus tametsi deriuetur ex præmissa aliqua grammatical, non propterea grammaticalis vllatenus erit: exemplum ergo conclusionis theologica ab aduersariis adductum tametsi verum sit, eis tamen parum, aut nihil fauet. Confirmatur & declaratur: conclusiones propriè vtriuscuiuslibet scientiæ deducuntur ex principiis aliarum, quæ est omnium subalternatio inferius explicanda, v.g. conclusiones physica ex principiis metaphysicis, & metaphysica ex principiis physicis & ex vtrisque conclusiones dialecticæ, & è conuerso: Nihilominus conclusio physica, eti deducta ex aliquo principio non physico, purè tamen ac propriè physica est, & similiter conclusio metaphysica, & cuiuslibet scientiæ quamquam ex alieno principio collecta, sive tamen iuris, ac facultatis manet, quamvis ergo supradictus actus, nempe terminus vocalis est extremum propositionis vocalis, originem trahat ex aliqua præmissa, grammatical, non propterea quadantenus grammaticalis, sed potius purè dialecticus erit.

At quares, cur conclusio theologica ex præmissa fidei, & præmissa scientifica originem ducens, nec est actus fidei, nec actus scientiæ, neutriusque præmissæ naturam omnino imitatur, præfatus vero actus, quo de agimus, alteram præmissam emulatur, & more illius dialecticus euadit, non autem grammaticalis instar alterius: præsertim cum si alterutrum debet sequi, magis sit, vt debilior, peioremque sequatur, adeoque eam, quæ propria est grammatica: denominatio enim, & conclusio sequitur debilior partem, vt est in veteri paræmia. Responsio est in promptu: namque conclusio theologica non deducitur solum ex præmissis

P. R. Lyncei Philosophia Tom. I.

evidenter, & naturaliter notis, ac exploratis, sicut ad scientiam propriè sumptam oportet: nec etiam innititur proximè diuino testimonio, vt ad fidem requiritur, sed ipsi articulo fidei, quem credimus. Vnde eiuscemodi conclusio, nec fidei, nec scientiæ censeri debet, vt explicat P. Vasquez vbi supra disp. 5. c. 3. n. 5. Cæterum ne actus ille, de quo disputamus sit verè, ac propriè dialecticus in ore alterius præmissa, nihil est, quod prohibeat: cedo enim, quale illud sit? Hæc quidem ratio sufficiens est, ne talis actus in tertiam quædam speciem à præmissis suis distinctam euadat, sicut euadit conclusio theologica: Cur autem vnam potius, quam alteram, & cur debiliorum præmissam, scilicet grammaticalem non sequatur, vltiorem postulat explicationem: Dicendum breuiter, propterea talem actum non sequi debiliorum partem, nec grammaticalem euadere, sed potius dialecticum, quia ad finem dialecticæ, non vero grammaticæ confert: quid enim grammatici interest scire, quod terminus vocalis sit extremum propositionis vocalis, dialectici tamen id plurimum refert: ita enim scit, quid sit materia propositionis vocalis, ad eamque assequendam, & efficiendam expeditior redit. Quod autem dici confuerit denominationem, & conclusionem sequi debiliorum partem, id, vt plurimum verum est, haud tamen semper, vt vel exemplo ab aduersariis adducto claret: conclusio namque theologica ex præmissa naturali, & alia supernaturali deducta, non naturalis instar debilioris præmissæ, sed supernaturalis ad modum præstantioris euadit.

Tertium aduersus nos argumentum, & confirmatione superioris sit: hic actus *definitio est actus vitalis constans genere, & differentia vitali*, non est pure dialecticus, sed partim dialecticus, & partim animisticus: tum quia ex vtriusque scientiæ principiis deductus: tum etiam quia æquivalet his duobus actibus *definitio est actus vitalis; definitio constat genere, & differentia*, quorum alter dialecticus, alter animisticus est: tum demum, quia si alterutrum tantum affirmaret, esset alterutrius duntaxat scientia, igitur cum affirmet vtrumque, vtriusque censendus; tum ultra: actus ille non est pure dialecticus, similiter ergo hic actus, *definitio vocalis constat genere, & differentia vocali*, non erit pure dialecticus, adeoque nullas voces formaliter attingens ad dialecticam præcise attinebit; consequentia est in proposito: si quidem differentia vocalis plus definitioni in communi superaddit, quam vitalitas, cum altera tantum ratione, altera realiter ab ea distinguitur: quare si vitalitas definitionem contrahens eam à dialectica proprie, & pure sumpta ablegat, id potiori iure de vocalitate dicendum. Solutio superioris argumenti, huius etiam difficultatem eleuat: namque hic actus *definitio est actus vitalis constans genere, & differentia vitali*, propterea non est pure dialecticus, sed partim animisticus, quatenus nimis definitionis vitalitatem attingit, quia etenus ad finem dialecticæ neutriusque confert, vt enim dialectus definiat, ac naturam rei assequatur, quid eius interest scire, an, aut qua ratione definitio est vitalis. Cæterum hic actus *definitio vocalis constat genere, & differentia vocali* ad finem dialecticæ magnopere conduceat, scilicet ad veritatis affectionem, & ad naturas rerum mediante definitione vocali discendas, docendasque, cum nonnisi vocum ministerio discamus, & doceamus. Quapropter talis actus non solum quatenus definitionem, sed etiam quatenus vocalitatem attingit omnino dialecticus est: Quod autem vocalitas à definitione in communi realiter distinguitur, & fal-

C sum

sum est, cum non ab illa, sed à definitione interna ita distincta sit; & etiam abs re, cum in presentia-
rum non tam distinctio, quam conductentia ad finem dialekticæ attendenda sit, magis autem vocalitas, quam vitalitas definitionis ad logicæ scopum con-
ferat.

Quartum argumentum aduersus duas primas asseriones capitatis præcedentis. Dialektica est scientia rationalis, eamque ita appellant multi, quos citauimus cap. super. nec non etiam Scotus initio prædic. & D. Thom. initio periherm. Quidquid autem de eo vocabulo sit, de re per illud significata inter omnes constat: idcirco autem dialectica rationalis est, & dicitur, quoniam de solis actibus intellectus, sive rationis est; voces igitur non sunt eius obiectum formale, & proprium, etiam partiale. Verum respondeo, dialekticam dici, & esse rationalem, propter id, quod in rationis actus, & veritatem in eis primario relucentem, veluti in finem sponte sua destinatur, adeoque præcipitos actus suos in rationis, seu mentis internum opus intendat. Cum hoc tamen coheret, quod per aliquos actus suos etiam voces attingat, in eisque non ornatum nec syntaxin, sed artificiosam dispositionem logicam consideret, ac proinde eas velut obiectum proprium ac formale respiciat: aliud enim est esse obiectum formale, aliud esse finem ultimum, præsertim extrinsecum, ut tractatu præc. attigimus. Porro instatur argumentum, rum in scientia morali, quæ quamvis ita nominetur, tamen non est de solis moribus, & affectibus nostris voluntatis, sed etiam de vocibus externis prout videlicet earum usus rationi consonus est, & rectum mentis habitum aut parit, aut consequitur: etiā in Theologia, quæ etiā ita vocetur, & sit scientia de Deo, ac proinde perfectissimè realis, tamen quoad aliquos actus suos, est de vocibus externis, nempe verbis sacramentorum, & verbis scripturar, ac fidei, idque propriè, & formaliter. Rursus secundo respondeo, etiam si dialectica dicatur scientia rationalis, propterea, quod sit de solis rationis actibus, eam nihilominus esse posse de vocibus propriè, & formaliter, quoniam ratio alia est interna, alia externa, & à vocibus indistincta, teste Damasc. lib. 2. fidei c. 21. ratio diducitur in internam, & enuntiatam, prolatamque. Est autem interna ratio, motio anime in cogi-
tatione, consultatioque intellectu, sine ulla enuntiatio-
ne prolatâ vero ratio in voce, & iis, quæ differunt, opera-
tionem habet: id est per linguam & os prolatâ oratio
est. Haec tenuis illæ.

Quintum aduersus nos argumentum. Ita se habet logica respectu vocum, quemadmodum Mathematica respectu sphæræ ligneæ, & Medicina contemplatione hominis anatomici: sicut enim matheseos professor, quia nequit sphærā cælestem cominus videre aut attractare, vtitur sphæra lignea, quia illam sibi, & aliis declarat, & medicus propter similem indigentiam vtitur homine anatomico, ita dialekticus quoniam res, & conceptus interiores immediate, vt aiunt, in lucem proferre nequit, eorum loco substituit voces, iisque vtitur. Quia igitur ratio sphæra lignea non est obiectum formale, & proprium Mathematicæ, aut homo anatomicus Medicina, eadem profecto voces non erunt obiectum proprium ac formale dialekticæ, sed solius gramicæ, aut rhetorica, aut Poëtica. Respondeo sphæram ligneam etiam esse obiectum formale, ac proprium partiale tamen, & minus principale mathematicæ facultatis, quoad eam eius partem, quæ astrologia nuncupatur; quidni vero cum per aliquos actus suos eam formaliter, ac vere attingat, vt ibi eam dicit esse

corpus solidum, ligneum, ex cuius medio puncto omnes linea ad extrema ductæ, sunt aequales: item eam in undecim spheras ligneas diuisam esse oportere, duodecim signa linea instar cælestium continere, & multa alia similia quæ ad astrologiæ scientiam perfectè asequandam hand parum momenti habent.

Sextum aduersus nos argumentum: Non magis voces sunt signa, & imagines conceptuum, quibus substituuntur, quam conceptus rerum, quibus subrogantur: scientia autem, quæ agit de rebus, Physica v.g. non habet pro obiecto formalis, ac proprio etiam inadæquato conceptus: hi enim ad scientiam animisticam, aut ad dialekticam alia, atque alia ratione spectant, non tamen ad Physicam rebus tantum corporis intentam Pari ergo ratione scientia, quæ est de conceptibus, eorumque artificio, & logica dispositione, non erit de vocibus veluti obiecto proprio, & formalis. Quæ vtrinque disparilis? Magna certè: namque vocum externarum artificio, ac multiplex dispositio ad finem dialecticæ asequendum, veritatèq; discendā docendāq; scholastico more, maximopere conduit, ut sepe ostēsum manet: nil ergo mirum, si dialecticæ proprie & formaliter obificantur voces, quantumlibet signa tantum conceptuum, de quibus est potissimum dialectica facultas. Cæterum ad perfectam notitiam, & comprehensio-
nem rerum, parum, aut nihil, attinet scire, quænam sit natura conceptum, quibus significantur. Etsi enim in cognitiones meas non reflectam, in cognitiones, inquam, quibus compositionem ignis v.g. indago, haud propterea deerrit mihi aliquid eorum, quæ ad eiusmodi compositionem perfectè asequandam utilia, aut necessaria sunt: id, quod ipsum argumentum supponit, alias nullius momenti futurum. Quamobrem non est, quod scientia de rebus earum conceptus propriè, & formaliter obificantur. Adiicio, scientia de rebus, quæ illacunque sit, conceptus etiam quadantenus obici: scientia enim realis Physica v.g. in vestibulo suo, discutit, quid ipsa sit: an scientia? an speculativa, vel practica? in quod obiectum feratur? semetipsum ergo, adeoque conceptus considerat; longe tamen aliter, multoque parcius, quam Dialectica voces, ut hæc solu-
tio cum priore cohereat.

Septimum aduersus nostram sententiam argumentum sic se habet: Quemadmodum Logica, alia est mentalis, alia vocalis, ita similiter Physica, Metaphysica, Mathematica, Iurisprudentia, & quævis alia disciplina, alia est mentalis, alia vocalis. At huiusmodi scientia non curant de vocibus, easque velut obiectum proprium, & formale sibi non vendicant. Similiter ergo voces erunt extra curam, & considerationem Dialecticæ, quantumcunque ea non solum mentalis, sed etiam vocalis sit, ac dicatur. Quocirca sicut Physica vocalis v.g. talis vocatur, non, quod voces consideret, sed, quod sit ipsa vocum series, & collectio, quibus scientia de solis rebus sensibilibus exprimitur, ita similiter Logica vocalis non erit scientia, aut Logica quædam de vocibus, sed potius voces ipsæ, quibus scientia de solis conceptibus, ac vera Logica significatur, exteriusque proferatur. Largior in primis arguendo, Physicam v.g. aut Metaphysicam vocalem ita dici, quia vocibus exprimitur, non verò quia voces exprimit, & considerat. Quod tamen vtroque nomine Dialectica dicatur vocalis, rationes supra c. præc. propositæ satis persuadent: Respondeo 2. multo quidem verisimilius mihi videri physicam, metaphysicam, omnemque scientiam realem esse quadantenus de vocibus. Omnis enim facultas habet voces quasdam proprias, & sibi tantum

tantum familiares: harum autem explicatio non, nisi ad ipsam proprietatem, ac formaliter pertinet. Quod luculentem expresum habemus in *Gorgia* Platonis, in hac verba valde notanda; nonne *Medicina*, de qua modo dicebamus, efficit, ut curationem agrotantium, & intelligere, & differere etiam de ea queamus? & *Medicina* igitur, ut appareat, circa sermones versatur, eos vide qui ad morbos spectant: Nonne *Gymnastica* circa sermones est de bona, malave corporis habitudine: Atque & alia artes, o *Gorgia*, eadem ratione se habent: Qualiter enim eorum versatur, circa sermones eos, qui ea de re habentur, in qua ipsa occupari solet.

17 Octaua ratio contra duas primas assertiones nostras ita instaurari solet: si logica reciparet voces, nostra logica esset diuersa à logica Aristotelica, pro diuersitate idiomatis, quo utraque est tradita; quo pacto grammatica multiplex est & varia pro varietate idiomatum, nimurum, quia voces respicit. Consequens est falsum, & quod nullus Peripateticorum admittat, quando omnes non aliam logicam, quam Aristoteleam se docere profitentur. Confirmatur, & declaratur: prout sunt diuersa idiomata apud diuersas gentes, sunt etiam apud eas, diuersae specie voces: quis enim neget, hanc vocem latinam, *homo*, & hanc græcam *antropos* plus differre, quam duos homines, esseque inter se reuera dissimiles, tametsi similem, eandemque significationem habeant? si ergo voces sunt obiectum proprium, & formale Dialecticæ, innumeræ erunt Dialecticæ, sicut sunt innumeræ nationes, & linguae: variato enim obiecto formali Dialecticæ, hæc nequit non variari; cuiuslibet autem gentis Dialectica respicit formaliter voces eius gentis proprias, diuersa que à vocibus cuiusvis alterius: recipit ergo obiectum formale diuersum ab eo, quod aliarum gentium Dialectica intuetur.

18 Verum, etiæ nostra Dialectica diuersa sit penes obiectum partiale ab Aristotelica; Item, etiæ prout sunt innumeræ linguae, sunt etiam innumeræ logicæ vocales, & minus principales, quid inde? Quod enim nostra logica cum Aristotelica vna dicatur, id intelligentum est quoad obiectum attributionis, & precipua attributa. Rursus quod apud tot gentes vntantum sit logica, id etiam accipiendum est, non de logica vocali, sed de mentali quæ circa actus intellectus omnibus communes verlatur, ad eorumque veritatem destinatur.

Præterea secundum, qui modos, adeoque conceperunt unius hominum diuersos specie logica censem ab iis, qui alteri cuiusque infinit, hi quidem parum erunt solliciti de unitate logicæ nostræ, & Aristotelicæ, unius gentis, & alterius. Ulterius tertius qui in uno, eodemque homine tot logicas multiplicant, quot in ipsa logica habitus partiales agnoscunt, hi etiam nihil pensi habebunt, si in diuersarum gentium hominibus diuersæ logicæ vocales, partialeque reperiantur. Postremo, in hac voce, *homo* (ceterarum autem pars est ratio) distingui quidem potest, ac debet eius entitas materialis, ac particularis, per certos, ac destinatos casus inflexa, destinatis etiam elementis constant, aliisque eiusdemmodi indiuiduationibus affecta, porro etiam ratio communis vocis ex instituto significans speciem, definitum, uniuersale, aut quidpiam simile. Hæc posterior ratio est eiusdem speciei, omninoque vna inter quascunque gentes, quibus illæ cumque, & quantumvis diuersis idiomatis vtantur, & hominem, aliisque res exprimant: ea autem sola consideratur à logica, eiusque obiectum formale est, hanc ergo logica penes obiectum formale diuersa erit apud diuersas gentes, aut apud inumeras infinites multiplex. Illa vero prior, ac particularis ratio apud va-

rias nationes variat, ut dixi, tum elementis, seu litteris, tum etiam prolatione, ac tono. Quæ orientales sunt, teste Chassanæo in catalogo gloriae mundi duodecima parte, consideratione vigesima secunda, in guttura verba collidunt, sicut, Hebrei, & Syrii; quæ mediterraneæ sunt, sermones proferunt in palato veluti Græci, & Asiatici: Occidentales vero in dentibus verba frangunt, sicut Hispani, & Itali: Septentrionales verba faciunt, in pectore, ut Germani, & eis finitimi. Hinc etiam vulgo dicitur eodem Chassanæo teste Itali caprifiant, Alemani vullant, Galli cantant, & Angli iubilant: Ceterum tota hæc diuersitas materialis vocum, & prolationum præter Dialecticam est, eique formaliter non obicitur: Proinde necesse non est, ut quemadmodum olim linguae præ numero & multiplicitate confusa sunt, ita etiam Dialectica nostra in infinitam quandam confusionem ac numerositatem abeat.

Postrema assertio nostra, qua statuimus voces non esse obiectum unicum, & adæquatum Dialecticæ, nisi fortassis Aureolum supra citatum refragari video neminem alium antiquorum. Quamvis enim Ochamus Gabriel, Gregor. & reliqui nominales ei credant aduersari, ut refert P. Hurt. disput. 1. logic. sect. 3. ceterum luce clarus est, illos à reliquis hac in re neutiquam dissentire. Censent enim, uniuersalia, quæ iuxta ipsos, & omnes sunt obiecta formalia Dialecticæ, non tantum in vocibus, sed multo maximè in conceptibus internis sita esse. Ita Gabriel (ut alios breuitatis ergo omittam) in primum dist. 2. quest. 8. prope finem: *videtur secunda opinio probabilius, quod uniuersale est conceptus mentis, id est actus cognoscendi, qui est vera qualitas in anima, & res singularis, significans uniuocè plura singularia eque pri- mo negative naturaliter propriæ; quorum singularium est naturalis similitudo non in existendo, sed in repre- sentando: propter quod dici potest fictum, similitudo, imago, vel pictura rei etiam obiectum cognitum, sed non in serpso, sed in alio conceptu reflexo.* Est etiam uniuersale vox, velscriptum, aut quodcumque aliud signum ex institutione vel voluntario usi significans plura singularia uniuocè, & statim addit, & secundum hunc modum omnia faciliter possunt solvi, & intelligi, quam opinionem in sequentibus prosequi propono, sicut & Doctor (puta Ochamus) quodlibet. 3. quest. 2. eam acceperat. Qui ergo dicunt iuxta hos authores, cuncta, de quibus differunt in Dialectica nomina solum, & voces esse eosque propriae Nominalium appellacionem iure subiisse, non leuem eis calumniam irrogant.

Enimvero alij alii de causis merito eos ita appellatos, ac notatos censem: nimurum, quia familiare ipsis est, varia & peregrinas nominum significaciones comminisci; ut sic quamvis difficultatem propositam effugiant, eamque aliquatenus explicent: Hinc sequi aiunt eos à ceteris multo dissidere, non rebus, sed solis verbis, & signis à se pro libito adinuentis: Quocirca eos communem aliorum Philosophiam ac Theologiam inusitatis nominum velaminibus rectam, haud raro suffurari, eamque veluti nouam, ac propriæ vendicare, ut in Okamo, & asseclis reuixisse, credas Zenonem, & antiquos Stoicos, de quibus Cicero lib. 3. de finibus ex omnibus Philosophi Stoici plurima nominauerunt: Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inuentor fuit, quam nonorum verborum. De illudem etiam idem Cicero lib. 5. de finibus Stoici restandi, bi quidem non unum aliquod, aut alterum à nobis sed totam ad se nostram philosophiam transulerunt: atque ut reliqui fures eorum rerum, quis ceperunt signa communia, sic illi ut nostris sententias, ut suis veteren-

tur nomina tanquam rerum notas mutauerunt. Hos autem Nominales, nouis que Stoicos si quando à cœteris re dissentient parum vrgeri posse testimoniis Aristotelis, vel PP. aut Scripturæ, vt pote que statim elidunt, ac sinistre interpretantur cœfictis more suo variis nominum significationibus; Quin etiam, quod olim reprehendebat Clemens Alex. lib. 7. strom. elientes ea, que dicta sunt ambigua tradunt ad proprias opiniones, paucas voces passim carpentes non id considerantes, quod ex ipsis significatur, sed ipsa nuda dictione videntes. Nam in omnibus ferè dictis, que adducunt, inuenientis ipsis sola nomina attendentes, ut qui mutent significata, neque quemadmodum dicantur, cognoscant, neque iis, quas afferunt allegationibus, ita ut earum natura postulat utrantur. Veritas autem non inuenientur in eo quod transferant significata, sic enim omnem convergent veram veritatem. Quos à priori censura vendicauit, utrāq; ab hac posteriori, quæ grauior est, omnino vendicare possem: hanc autem prouinciam difficultate video, adeoque fateor, quod etiam in confesso habet P. Vasquez tom. 1. in 1. part. quest. 12. art. 8. d. 5. cap. 3. initio, eos haud raro nominibus ita abutit, ut vel noua obtundant, vel antiqua ad nouos, & inusitatos sensus detorqueant. Verum ne hic abusus in eis perpetuus est, adeoque frequens, ut aliqui calumniandi studio vulgant; & quantus quantus sit, eum propter, tam acerbe habendi non sunt, vt pote quia alias in scriptis suis summam claritatem, & subtilitatem attendunt.

20 Ne tamen obiectis ad metam tendere, longè ex partem equis, videamus an quām autoritate, tam etiam ratione solida destituta sit eorum opinio, qui tertiae assertioni nostræ dissentient, & in solis vocibus dialeæticum occupari existimant. Obiicitur primo, logicam dici à logo: logos autem græcis id est quod latinis sermo, sive verborum series quædam, atque contextus; Logica ergo à verbis sive vocibus dicitur, adeoque de eis solis est: sed in primis logica dicitur præcipue non à logo, sive sermone vocali, & externo, sed à sermone mentali, ut docent Isidorus lib. 2. etymolog. c. 22. Thom. initio Perihermen. & post. Scotus init. prædicab. Auersa qu. 1. log. ser. 1. paulò ante medium, Hurtadus dist. 1. log. serm. 3. Quanquam etiam à sermone externo logica dicetur non solum secundariò, quod non diffitemur, sed etiam primariò, non tamen propterea ea de solis verbis, sive vocibus externis esse deberet; namque, ut superius exposuimus latius, Theologia quæ de solo Deo non est, à Deo tamen nomenclaturam suam habet: & scientia moralis, eis non de solis moribus sit, sed multa etiam de obiecto morum, & affectuum nostrorum trahet, tamen à moribus appellationem accipit.

21 Obiici etiam solet. Quidquid dialeætici negotij est, reducitur vel ad prædicabilia; & haec sunt voces, vnde opus Porphyrii de prædicabilibus eiisque Isagoge, vulgo dici solet tractatus de quinque vocibus, ut videre est apud Sotum initio prædicabilium & alios: vel ad prædicamenta; & haec non sunt obiectum formale logicae, nisi prout subsunt vocibus, & per eas exprimuntur: quare tractatus Aristotelicus de prædicam. incipit ab vniuocis, & æquiuocis: prædicamenta autem esse obiectum formale dialeætice duntaxat prout subiacent vocibus, est has potius, quam illa dialeætica formaliter obici: vel ad nomen, verbum, orationem, & reliqua signa, de quibus in lib. Periherm. & huiusmodi voces quidem esse certum: vel ad modum sciendi, & definitionem, divisionem, argumentationem, in quas dissecatur, de quibus tum in lib. Periherm. tum etiam in lib.

22 de prior. ac post. resolutione; hæc autem omnia nisi voces esse exploratum: modus enim sciendi finitur oratio ignoti manifestatiua; oratio autem vocibus cohæret: definitio etiam, diuisio, argumentatio ita finiuntur, ut per orationem veluti per genus iuxta aliquos, iuxta alios verò per modum sciendi tanquam per genus explicentur, quod autem cunque rationem generis obtineat, eodem res redit. Porro hæc quæ recensuitus, & non alia ad dialeæticam spectant; nihil ergo ad illam præterquam voces propriæ ac formaliter attinet.

Verum hæc inducitur ex Aureolo fermè desumpta parum habet momenti: prædicabilia enim de quibus agit dialeætica non sunt voces, sed potissimum conceptus mentis: quod autem tractatus de iis institui solitus, ab aliquibus vocetur tractatus de quinque vocibus, vel abusus est, vel certè de vocibus internis, & fusè sumptis sermo est. Prædicamenta quoque non spectant ad dialeæticam præcisè prout vocibus subsunt, sed vel secundum le, vel prout mentis aëribus objacent adeoque res ipsæ & non solæ voces sunt obiectum formale tractatus de prædicam. Qui quod inchoet ab vniuocis, & æquiuocis parum refert, námque etiam physica v. g. incipit à semetipsa, suaque natura, & tendentia essentiali, eamque exactè discutit; quis tamè hinc inferat, eam nisi de seipso non esse, in aliudque obiectum formale nequitam ferri? Nomina etiam & verba, ac signa non solum externa sed etiam interna, non abusivæ, sed propriæ talia communiter agnoscunt Theologici, vbi de verbo diuino, & secunda persona triados differunt; ex hoc ergo non est, quod sole voces ad dialeæticam formaliter pertineant. Tandem oratio propriæ dicta sive sermo, aut logos, non tantum in ore ac voce sed etiam in mente regeritur, ut censem præter alios iij authores, quos nuper laudauimus, cum de deriuatione, sive ethymologicæ, atque causa, quam propter ita appellatur, sermo nobis esset. Quanquam ergo modus sciendi, & definitio, diuisio, & argumentatio, in quas dissecatur ita instituta sint, ut per orationem proximè, aut remotè explicentur ac definiantur: haud propterea dialeætica de eis disceptans, solas in eis voces respiciet.

23 Obiici tertio ac postremo potest iuxta eos authores, quos cap. præcedenti longo censu retulimus, dialeæticam, & rhetorica duntaxat differre ex modo tendendi, non verò ex obiecto, sicut ergo rhetorica solas voces, sic etiam dialeætica eas solas respicit, alias si hæc quidpiam aliud nempe res, aut conceptus internos, non verò illa intueretur, utraque haud dubiè etiam penes obiectum inuicem dissideret. Sed occurendum, supradictos authores aut duntaxat obiectum inadæquatum utrique facultati commune statuisse, cum quo cohæret, quod logica in aliud quam voces incumbat, aut certè sermonem habuisse de sola logica vocali, quam etiam nos nil nisi voces formaliter respicere, atque, ut Fabius supra loquitur, in eis totam positam esse vltò fatemur.

C A P V T III.

An & quatenus actus intellectus sint obiectum dialeætice?

24 Q uod actus intellectus saltem sint obiectum materiae dialeætice, prout nimis subiungit artificio logico, ab eoque velut ab aliquo formaliter afficiuntur, adeo exploratum est, ut à nemine quem viderim in dubium reuocetur. Quod item actus intellectus non sint obiectum adæquatum, & vnicum dialeætice,

dialectice, haud minus certum: ea enim, vel voces, vel res, vel denominations extrinsecas, sive concreta intentionalia, vel fortassis etiam ens rationis, vel hæc omnia attingit, atque, vt non constet inter omnes, quidnam horum præter actus intellectus respiciat, præter eos tamen aliquid ab ea respici vltius, quod illud cunque sit, nemo quidem non fatetur. Quamobrem tota difficultas præsens in hoc ynum deuoluitur; an actus intellectus sint obiectum formale, & quod consequens est proprium, & genuinum nostræ dialectice? Esse quidem censu cum Aristotele quem refert & sequitur B. Thomas cuius hæc sunt verba lib. 1. Periherm. lect. 1. *Cuus autem logica dicatur rationalis scientia, necesse est, quod eius consideratio versetur circa ea quæ pertinent ad tres predicationes operationes rationis, de his igitur quæ pertinent ad primam operationem intellectus, id est de his, quæ simplici intellectu concipiuntur, determinauit Aristoteles in lib. predicamentorum. De his vero quæ pertinent ad secundam operationem scilicet de enuntiatione affirmativa, & negativa determinauit Philosophus in lib. Perihermenias. De his vero quæ pertinent ad tertiam operationem determinauit in libro priorum, & consequentibus, in quibus agitur de syllogismo simpliciter, & de diversis syllogismorum speciebus, quibus ratio procedit de uno ad alium. Porrò autem, cum obiectum attributionis scientie, ad quod reliqua eius obiecta referantur, haud dubie sit eius obiectum formale; quotquot authores dialecticam totam actui intellectus, vel generaliter sumpto, vel specialiter accepto, definitioni nimirum, argumentationi, syllogismo, modo sciendi, propositioni alicui vè alteri attribuant, hi omnes dialecticam de actibus intellectus velut de obiecto formali, & proprio esse non negabunt; quot autem quantique authores ita de obiecto attributionis dialectice sentiant, tractatu sequenti liquebit.*

25 Rationes, quibus in hanc sententiam mouet nec paucæ, nec leues: Prima esto: Dialectica affirmatiōnem, & negationem; vniuersalitatem, & particula ritatem propositionis mentalis propriæ, ac formaliter attingit, veluti cum demonstrationem in Barbara ex tribus propositionibus vniuersalibus & affirmatiuis construi docet, & cum ex duabus propositionibus particularibus, duabúsue negatiuis nil concludi cauet. Atqui vniuersalitas, & particularitas, affirmatio, & negatio, sunt prædicta realia, & iudicio mentali physicæ essentialia; actus igitur intellectus penes suas realitates, ac prædicta intrinseca, & essentialia ad dialecticam facultatem propriæ, & formaliter pertinent. Probata maiori, sola minor restat probanda, eaque hunc in modum probatur: Propositioni aliquia etenus est vniuersalis, aut particularis, quatenus plura confusæ, aut ynum clarè representat, hoc pæcto v. g. *omnis homo currit*, *Petrus currit*, reprelentatio, autem propositionis eiūque claritas, aut confusio ei essentialia sunt, ab eaque minimè distinguntur: *Quod si hanc solam, aliquis homo currit*, aliámue similiē propositionem strictè particularem appelles, eius, quæ singularis superposita, par est ratio, quod ad præsens attinet. Rursus propositioni, quod sit affirmatiua, aut negatiua, hoc re ipsa à simplici apprehensione dissidet; quia uis autem res per id realiter, ac essentialiter constituitur, munere cuius à non ipsa distinguitur; propositione igitur per semetipsum est affirmatiua, aut negatiua.

26 Altera ratio nostra sententia esto: Dialectica habet pro obiecto formali veritatem & falsitatem, quæ actu intellectus constituantur; quandóque adæquate, vt cum sint essentiales propositioni veræ, aut fal-

R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

sæ; quandóque verò inadæquate, vt cum sunt accidentaria, & partim in actu, partimque in ipso obiecto, quemadmodum representatur, ita vel non ita se habente sita. Assumptum probatur: quoniam Dialectica disputat, an præmissæ sint conclusione veriores, an possit ex falsa præmissa concludi verum: Rursus differit de syllogismo fallaci, seu falso, de syllogismo probabili, cuius probabilitas in eo sita, quod aliqua eius propositione attento motu eiusque vi haud magis vera quam falsa esse postulet. Tertia ratio Dialectica regulas prescribit definiendi, dividendi, & argumentandi; ha autem operationes artificiosæ quatenus tales sunt actus intellectus; hos ergo velut obiectum formale Dialectica respicit. Consequens suadetur: sive enim artificium logicum, quod in definitione, divisione, & argumentatione eluet sit ens rationis, sive quid reale, de quo inferius, negari tamen nequit id quod est definitio, divisione &c. esse actum intellectus: Dialectica autem immediate, & formaliter attingit definitionem, divisionem, & argumentationem, ac proinde id quod definitio, aut divisione est: immediate ergo & formaliter attingit actus intellectus.

27

Quarta ratio: denominations generis, speciei, &c. ad logicæ veluti obiectum formale ac proprium attinent; ha autem sunt denominations extrinsecas ab actu intellectus oriundæ, eumque intimè inuolentes, vt inferius constabit. 5. Ratio: esto ha denominations, aliæque similes forent entia rationis, sicuti Thomistæ contendunt, propter ea tamen negari non posset, cognitionem intellectus esse obiectum formale, & genuinum Dialectica: Cuius rei gratia supponendum est, denominationem generis v. g. quantumvis largiamur esse ens rationis, eam tamen connotare cognitionem realen, ex qua in obiectum redundat; tum quia esse cognitum genericè sive esse genus est obiecti cognitioni reali genericæ; At hoc quod est obiecti cognitioni reali eam ex obliquo connotatum etiam, quia carentia connotat ens reale, & per illud explicatur: ergo, & ens rationis ens reale connotare poterit, & consequenter genus cognitionem à qua in obiectum resilit; tum demum, quia ens reale connotare potest ens rationis, vt videre est in cognitione chymeræ; Ens igitur rationis è conuerso, quale in præsens permittimus esse genus, poterit ex obliquo connotare ens reale, cuiusmodi est cognitionis à qua in rem cognitionem resilit. Item secundo supponendum est, aliquid posse cognosci ex obliquo, & adhuc esse obiectum formale cognitionis, quia proximè, & per se attingitur, vt cap. sequentia. Quibus positis sic arguo quod Dialectica immediatè, & per se attingit saltem ex obliquo, id velut obiectum formale respicit, hoc autem pacto actus intellectus attingit, cum de secundis intentiōnibus generis, speciei, & similibus disputat, vt ex iis liquet, quæ præsupponimus. Postrema ratio: Res ab intellectu cognitæ ab obiecto formali Dialectica prohibenda non sunt, vt cap. sequent. apparebit; ergo multo minus cognitiones reales, quibus intellectus res cognoscit.

28

Enimuero, qui entia rationis sola, & qui etiam solas voces Dialectica formaliter obiiciunt, hi actus intellectus ab obiecto proprio, & formali Dialectica eliminant: Eorum autem opinio probari, & nostra nuper tradita improbari potest his argumentis: Dialectica eo modo respicit actus intellectus, eorumque artificium logicum, quo ipsa inter se comparantur: sed actus intellectus comparantur cum artificio Dialectico, quod in ipsius resplendet, velut subiectum ad formam, seu velut materiale ad for-

C 3 male.

male. Maior perspicua videtur, omnis enim scientia conformis esse debet rebus quas intuetur: Minor autem suadetur, quoniam artificium Dialecticum distinguitur ab actibus intellectus, eisque, quod consequens est, superuenit, eorum igitur vera forma est, siue quod perinde est respectu eorum quid formale: quod distinguitur constat 1. quia tale artificium logicum est ens rationis, ergo ab actibus intellectus inter entia realia proculdubio computandis distinguuntur; secundò quoniam forma artificiosa domus à lignis, & lapidibus distinguitur propter separabilitatem ab iis, artificium ergo Dialecticum ab actibus intellectus similiter distinguitur: tertio, quoniam actus intellectus reperiri possunt, sine huiuscmodi artificio, ut videre est in apprehensione, quæ omnino eadem manens, modo subiectum, modo praedictum esse potest: quid enim vetat, cum hominem apprehendo, aut hominem esse animal rationale, aut hoc esse hominem affirmare, prout libuerit? neque non in propositione, quæ modo maior modo minor esse potest, in diversis syllogismis, aut etiam in eodem, si quarta figura admittenda, & à solo tempore, ac prolatione externa pendeat, quænam propositione sit maior, quænam minor.

29 Respondeo negata maiori & eius probatione: Haud enim necesse est, scientiam quamvis quoad omnia conformem esse rebus scitis, earumque ordinem & mutuan proportionem emulari: namque corpus equi v.g. est eius materia, & anima equina eius forma, & tamen physica non solum animam velut obiectum formale, sed etiam corpus equinum respicit, nec quod hoc sit quid materiale in equo, ac vicem subiecti obtineat, propterea illud velut obiectum materiale intuetur: simili ergo modo, tametsi actus intellectus sint veluti materiale quoddam artificio logico substratum, & hoc veluti formale, dialectica tamen non solum hoc, verum etiam illos tanquam obiectum formale, ac proprium ex a quo inspicit: Adde, quæ priora in semeiis tempore sunt, non ex hoc prius tempore per scientiam nostram attingi, quæ etiam tempore posteriora reapse non posterius sciri; Deum enim creaturis infinito temporum intercallo anteriorem, siue priorem non prius creaturis, sed post has, harumque intereuert & medio scimus, contrà verò creaturas Deo posteriore s, & ab eo existentes haud tamen posterius cognoscimus, sed vt plurimum prius: talis ergo proportio scientia cum rebus scitis qualis in maiore argumenti asseritur, neutiquam admittenda.

30 Præterea secundò respondeo negata minore argumenti: falso enim adstruitur, artificium Dialecticum, quod relucet in actibus intellectus, esse formam quamdam ab eis realiter distinctam, eisque adesse, & abesse paratam. Ad primam probationem contrariam dicendum est, ens rationis ab artificio Dialectico proflus alienum esse: Ad secundam probationem respondendum est, formam artificiosam domus in situ, extensione, & proportione partium eius consistere, situs autem extensio, & proportio partium omnium materialium domus eis adesse, vel abesse potest, adeoque ab eis realiter distinguitur, proinde nihil mirum quod forma artificiosa domus ab eius materia realiter distincta sit: artificium logicum in speciali representatione actuum accommodata ad regulas Dialecticæ consistit: ea autem representatione actibus essentialis, & ab iis indistincta: quod enim actus aliquis hominem esse animal rationale representet, & affirmet, sicut lex definitionis præcipit, nihil præter ipsum actum, nihil ei superaddi-

tum; unde artificium logicum definitionis, divisionis, &c. ab eiusmodi actibus intellectus realiter non distinguitur.

Occurrentum etiam tertia probationi ac dupli-
ci eius exemplo; quod enim ponitur in apprehensione, parum vrget: primum, quia fortassis nulla apprehensio subiectum, aut prædicatum denominat, de quo suo loco: Deinde quia fortassis una, eademque apprehensio hominis, aut est indifferens, ut eum constitutus subiectum vel prædicatum: aliisque est non ex obiecto, sed ex modo tendendi, quæ hanc propositionem, homo est animal rationale, & alia, quæ hanc, animal rationale est homo, constituit: Præterea, tametsi apprehensio constituit subiectum & prædicatum; eademque utrumlibet ex a quo, quæ duo sunt, ut dixi, satis dubiosa; ceterum una eademque apprehensio sponte sua indifferens ut subiectum, vel prædicatum constitutus, determinatur per iudicium specialis representationis, & essentiae, ut subiectum potius, quam prædicatum constitutus, & hominem, v.g. subiectum potius animali rationali, in hunc modum, homo est animal rationale, quam econuerso hunc in modum, animal rationale est homo; artificium ergo dialecticum subiecti, & prædicati ut ab uno aliquo actu intellectus distinguitur, non tamen à collectione, seu coniunctione plurium. Posterius exemplum in maiori, & minori syllogistica positum haud magis premit, eodemque modo enervandum: Quod enim eadem propositione possit esse modo maior, modo minor in eodem, aut diverso syllogismo, aut nec maior, nec minor in illo syllogismo, id tantum arguit artificium maioris inadæquatè distingui ab eius entitate, eique superaddere, vel confortium alterius præmissæ, si simul cum ea nequit non esse maior, vel prioritatem temporis, qua alteram præmissam tempore anteuertat, si alterutra est indifferens ut in sensu composito alterius sit maior, vel minor: neuti-
quam tamen arguit, artificium illud ab entitate propositionis ad æquatè distingui, siquidem ut propositione sit maior debet representare medium, & terminum obiectuum, qui maius extreum nuncupatur; quid-
quid autem de hoc sit, saltem aliquid conclusionis necessario representat, alias illius maior, atque origo neutiquam futura: omnis autem representatio ab entitate propositionis indistincta est, atque adeo artificium maioris quadantenus ab ea indistinctum erit. Quocirca argumentum in aduersarios retoriqueo, & suis eos armis impeto artificium Dialecticum est obiectum formale, ac proprium Dialecticæ ut nemo inficias ierit, at hoc artificium realiter indistinctum est, si non à singulis actibus intellectus, at saltem à pluribus collective sumptis, hi ergo seu singulatis, seu collectiis sumptis Dialecticæ formaliter ac propriæ obiectuuntur.

32 Alterum aduersus nostram doctrinam argumentum: actus intellectus sunt obiectum formale scientia de anima, quæ ut essentiam animæ, sic eius effectus, & proprietates necessaria ratione discutit, non ergo Dialecticæ. Respondeo, actus intellectus qua vitales, qua naturales, qua affectuum directi, & quæ spirituales, quæ in actione, vel qualitate positos, &c. esse obiectum formale scientia animistica: at quantum definitiones, divisiones, veros, falsos, probables, maiores minores, &c. Dialecticæ facultatis esse. Vel paulò aliter logica, & scientia de anima non ex obiecto formali realiter diverso semper differre debent, sed multoties ex diverso modo tendendi in eadem materiam dissidere possunt: nihil enim frequentius inter scholasticos quam scientias interdum ex modo representandi discerepare. Egregie atque ad rem

rem nostram appositissimè Fabius lib. 2. institutio-
num cap. 21. *Neque proinus non est materia rhetori-
ces, si in eadem versatur, & aliis nam si queram, quid
sit materia statuarij dicetur as; si queram quid sit ex-
cusorio, id est eius fabrica, quam Graci χαρακτην vo-
cant, similiter esse respondeant. Atqui plurimum à sta-
tuis differunt vasa. Nec medicina ideo non erit ars
quia vniuersitatis & exercitatio cum palastrica, ciborum ve-
ro qualitas etiam cum coquorum ei sit arte communis.*

C A P V T IV.

*An, aut quatenus res sunt obiectum
Dialecticae.*

33

Quod res cognitæ saltem sint obiectum mate-
riale Dialecticae, prout nimirum subiunt acti-
bus, & ab eis denominantur, quod item sola res nō
sint obiectū Dialectica, sed in superactus, aut voces,
aut entia rationis, citra dubium est. Eas autem esse
obiectum formale, ac proprium huius facultatis, tam-
etsi adeo exploratum non sit, mihi certè longè pro-
babilius videtur. Atque in primis suadetur authori-
tate Aristotelis 4. metaph. text. 5. in eodem genere
Dialectica, & sophistica versantur, in quo philosophia,
estque Dialectica tentatrix de his, quorū cognitio ad
philosophiam spectat. Constat autem philosophiam
esse formaliter, ac propriè de rebus; ergo & Dialecticam
ita de iisdem esse, negandum haud est. Hoc
ipsum docuit Arist. 1. rhetor. c 1. & 1. elench. c. 1. &
alibi sepe. Prius id docuit Aristotele magister Plato
in Philebo vbi de Dialectica differunt ait, *esse eam*
*qua circa id quod est, & verè est, & semper eadem mo-
do se habet versatur: quibus verbis res Dialectica ve-
lut obiectum formale attribuit: Augustinus etiam*
lib. de categ. c. 3. de Aristotele, quem sequitur ita ait.
cum de perceptis proposuerit disputare, & de iis que
sunt, & de iis que dicuntur, necessariò locuturus est:
vt autem per ea que sunt percepta intelligit actus
intellectus, & per ea que dicuntur voces, ita etiam
*per ea que sunt citra dubium res; haec ergo iuxta Au-
gustinum, & Aristotelem ab eo relatum Dialectica
formaliter obiiciuntur. Consernit D. Thomas opus-
culo 56. *logica principaliter est de secundis intentionibus*
& cetera. tacitè insinuans etiā res cognitas, siue
*primas intentiones esse obiectum formale Dia-
lecticae, tametsi minus principale: statim hoc magis*
*explicat; & cum Averinna docet res in confortio-
natum, quibus subiunt, esse obiectum formale*
Dialecticae; sed quia secunda intentiones principaliter
*accipiuntur à proprietatibus rerum mediantibus pri-
mū, sicut visum est, ideo dicit Averinna primo sua*
metaphysica quod logica est de secundis intentionibus
adiunctis primis, & tandem sic concludit; manifestum
est quod logica notum faciat de omnibus in communis,
qua S.D. claufula nihil manifestius. Nostræ etiam
tententia suffragantur Eustrat. 2. post. comment.
324. Rodulph. Agricola libro 2. de inuent. Dial.
capite 5. Hurtadus disq. 1. log. sect. 5. Auerla q. 2.
log. f. 1. conclusione 2.*

34

Probatur etiam ratione nostra sententia. Nam
veritas, & falsitas sunt obiectum formale, & pro-
prium Dialecticae, quæ nimirum libros Periherme-
nias magna ex parte in eis explicandis insumit, ne-
que non etiam multa de eis in libris de priori, & po-
steriori resolutione attingit. Porro autem immedi-
ate & proximè, siue per premissas suas eas respicit,
adeoque tanquam obiectum immediatum, & forma-
le. Atqui veritas, & falsitas ex actu, & obiecto, siue

re ei conformi intrinsecè constituitur, vt etiam mul-
ti aduersariorum non negant, res ergo ipsæ falsæ, aut
verè cognitæ, formaliter, ac propriè Dialectica obi-
ciuntur. Quod si non per premissas, sed etiam ali-
quando per conclusiones Dialectica veritatem, ac
falsitatem, adeoq; res in eis imbibitas attingat, vt su-
perius c. 1. vidimus, quatenus etiam, quod concludit
ur in scientia, sit obiectum formale illius, si non
executionis, at intentionis ordinis. Rursum Dialectica
genus, speciem, definitum, diuīsum, subiectum, præ-
dicatum &c. immediate, & formaliter attingit, vt
omnes fatentur. Atqui genus, species, & cetera, ob-
iectum, siue rem cognitam in recto includunt, quā-
do genus quidem est obiectum, quod prædicatur in
quid de pluribus specie differentibus, & species ob-
iectum prædicabile de pluribus differentibus solo
numero: logica ergo obiecta secundarum intentionum
, siue res ipsas immediatè & formaliter at-
tingit.

Item tertio, quemadmodum homo ordinatur ad
Deum clarè visum, ita Dialectica ad genus, speciem,
subiectum, prædicatum &c. Homo autem ita re-
fertur ad Deum clare visum, vt non solum visio, ve-
num etiam ipse Deus sit eius finis, illa finis quo,
hic finis qui, illa finis consequibilis, hic finis asse-
quibilis: simili ergo modo ita Dialectica destinatur
ad secundas intentiones, & res per eas cognitas, vt
ambæ sint eius obiectum formale, haec obiectum for-
male quod illa obiectū formale quo, haec obiectū cog-
noscibile, illæ obiectum effectibile. 4. probatur nostra
sententia ad homines, vt aiūt, aduersus Thomistas, qui
obiectū formale actus eius specificatiū siue à quois
ratio distinctiū esse tradunt. Quoties obiectū ita cō-
paratur eum actu, vt quā à quois alio specie di-
uersum reddat, toties est obiectum formale illius,
quemadmodum enim differentia totius à forma, sic
etiam diuersitas actus ab obiecto formali sumitur.
Atqui res ita comparatur cum actibus Dialecticis, vt
eos specie diuersos efficiant; res igitur sunt obie-
ctum formale actuum, & consequenter habituum
Dialecticae. Cetera cum consistent, minor probatur;
quoniam hic actus Dialecticae, definitio est oratio
explicans naturam rei, & hic definitio est oratio ex-
pliicans naturam ipsius actus, siue definitionis ita insti-
tuti sunt, vt specie inuicem diffideant, cum prior sit
essentialiter verus, & posterior essentialiter fallit:
eiusmodi autem diuersitas specifica inde tantum
nascitur, quod prior tendat in rem definitam, & po-
sterior in solam definitionem, quā nimirum vter-
que definit: res ergo diuersitatem specificam in actus
Dialecticos refundunt: quia enim eius, ea est plurimum
aliorum ratio. Tandem Dialectica disputat, an res
sint eius obiectum formale: alias quorsum id vel ad-
uersarij in præsentiarum vtrō citrōque agitant; aut
cur extra metas profligunt: omne autem de quo Dia-
lectica ex professo, & per se disputat, est eius obie-
ctum formale; vel cur artificium definitionis, diuī-
sionis, aliudque quodvis, quantumlibet accuratè eo de
agatur in Dialectica, eius tamen est obiectum for-
male: res ergo ei formaliter obiiciuntur. At dices
hoc argumento probari res etiam secundum se, &
penes esse physicum esse obiectum formale Dialecticae;
hoc autem falsum est: namque ad summum
possunt talentum rationem obiecti obtinere secundum
esse intentionale, & prout subiunt actibus. Verum
consequens falsum non esse sed verissimum, mox
constabit. Deinde fallum esto; sed eius sequela haud
probatur, quin omnino nulla est: Nam tantum se-
quitur sequique probatur, res, secundum esse physicum,
esse obiectum formale Dialecticae in actu
signato;

35

signato, non autem in actū exercito, & proprio. Cuius ratio est, quia res secundum esse physicum esse obiectum formale dialecticā, quo de agitur in hac disciplina, est eas à dialectica formaliter attingi, eiusque considerationi subesse, eas ergo ab illa tractari quatenus sunt, aut quoad an sunt obiectum formale, est eas sumi secundum esse intentionale, atque ita tractari, & respici à dialectica, si sermo sit de actū non signato, & lato, sed exercito & vero.

36

Ceterū res nullatenus esse obiectum formale dialecticā censem non pauci, nec indocti, præsertim Iandinus 4. metaphyl. quæst. 6. Zabarella lib. 1. de nat. log. cap. 19. Rodericus noster d. 2. log. sect. 1. subf. 2. Compton. disp. 5. sect. 3. Hi satis esse non putant res subesse artificio logico, vt dialectica eos immideat, & formaliter attingat, contra quam initio huius cap. statuimus. Arguunt autem primō. Dialectica attingit in recto actus intellectus, & in obliquo eorum obiecta sive res, sine quibus nequeunt actus cognosci: hi ergo sunt obiectum directum sive rectum logicæ, & res duntaxat obiectum indirectum, & obliquum; obiectum autem formale cum directo, & materiale cum indirecto recurrat, idemque prouersus est; actus igitur intellectus sunt obiectum formale dialecticā, & res non nisi obiectum materiale.

37

Huic difficultati duplíciter occuro, & primō quidem aio, logicam res ipsas per plures actus ius in recto attingere, vt nostra probationes conuincent; genus enim est id quod prædicatur de pluribus differentibus specie in quid, species quod prædicatur de pluribus differentibus numero, subiectum id de quo aliquod affirmatur, prædicatum ipsum quod affirmatur, maius extremprius prima figura est, quod in aliqua præmissa prædeatur, minus extrempum quod in aliqua subiicitur: Quibus, & similibus actibus dialectica haud dubie res ipsas, idve, quod secundis intentionibus substat, in recto attingit. Deinde dico, quod in obliquo & indirecte attingitur, posse tamen, ac solere esse obiectum formale; permisso ergo dialecticam ita respicere, & non aliter res, sive primas intentiones, hā nihilominus ei formaliter obiiciuntur. Quod autem antecedens verum sit, haud agre probatur; nam scientia de homine cum definiens animal rationale instar obiecti formalis respicit non solum hominem, verum etiam sensiones, & discusiones, respectu quarum eum definit, clariusque, & explicitius cognoscit, cum sint nimurum ratio, vnde homo ita cognoscatur, & non per se solum, sed multò maximè per illas explicitetur: Scientia autem de homine sensiones, & discursus, in obliquo respicit: quod ergo ita respicitur nihilominus valet eis obiectum formale. Rursus hā propositio Theologica, *Dens est homo*, naturam diuinam, & humanam velut obiectum formale respicit, si præmissa quoad executionem, sive autem conclusio quoad intentionem, vt in loco exposuimus: At utramque naturam in obliquo attingit, & solam earum subsistentiam in recto, alias naturam diuinam esse humanam hæreticē affirmatura.

38

Obiiciunt secundō: sicut diuina reuelatio mysterium fidei essentialiter connotat, & reuelatum denominat, ita generitas naturam genericam animalis v. g. essentialiter connotat, eamque genus denominat; sed sola diuina reuelatio, non mysterium reuelatum est obiectum formale fidei, vt cum B. Tho. 1. 2. qu. 1. art. 1. communiter Theologi docent; sola igitur generitas, nō natura genericā, sive res generitatem cognita censenda est obiectum formale dialecticā de genere agentis: Quæ autem generis ea-

dem est cæterorum ratio. Respondeo bisariam sumi posse mysterium reuelatum, videlicet incomplexè, & secundum se præcisè, vel in confortio reuelationis, & prout ei subest. Priori modo sumptum est obiectum formale fidei, secus verò posteriori: quod in hoc discursu fidei emitet. Quod à Deo summè veraci, & sapienti reuelatum est id ita se habet, sed Trinitas, & vñitas Dei à Deo reuelata est, Deus igitur est trinus, & vñus; vbi Trinitas, & Vñitas Dei in conclusione illata, ac nudè sumpta non est obiectum formale, sed materiale, in præmissis verò, & prout reuelationi subiacens est obiectum formale: Nec aliud voluere Theologi. At nos hæc tenus solum asserimus res esse obiectum formale dialecticā, non secundum se, & incomplexè sumptas, sed vt actibus intellectus obiaceant. Et ab eis genera, aut species denominantur: Hoc autem argumento factō non infirmatur, sed potius ab eo lucem, & firmitatem accepit.

Huc usque tantum egimus de rebus secundum esse intentionale, & quatenus actibus subiiciunt, eosve terminant: modo opera præsumtum erit breuiter discutere, an res penes esse physicum, & secundū se sumpta sint obiectum formale alicuius partis dialecticā? Eſſe affirmo cum Auerroë, Auicenna initio sua log. & aliis: moueor hoc argumento: in dialectica agitur directe de prædicamentis, prædicamenta autem sunt res penes esse physicum, sicut prædicabilia sunt res penes esse intentionale; nec verò confundi debent prædicabilia, & prædicamenta, cum de iis diversi soleant tractatus institui. Confirmatur; quoniam notitia rerum penes esse physicum conductit magnopere ad perfectam notitiam, & præximorum, de quibus potissimum est dialectica, scire v. g. quid essentia, & substantia rei ad definiendum, sive naturam rei explicandam: quid totum, & partes, ad diuidendum, quid identitas vni tertio, quid distinctione ad argumentandum, & ex identitate aliquorum inter se eorum inter se identitatem concludendam; Dialectici ergo munera est de rebus penes esse physicum sobriè quidem, & parcè agere, quatenus nimurum necessaria sunt ad fabricam secundarum intentionum; quod autem in aliud obiectum formale porrò referantur, haud prohibet eis esse obiectum formale, quoties immediatè, & per se primō attinguntur, vt superius ostensum manet, & vel hinc constat, quod pleraque obiecta formalia dialecticā, definitio nimurum, diuīsio, &c. in aliud, scilicet in obiectum attributionis huius disciplinæ, quod illud cunque sit, vterius referantur. Confirmatur 2. quoniam logica tradit quid sit substantia, quid accidentis, quid quantitas, qualitas, relatio, actio & passio, ac cætera prædicamenta, quæ eorum proprietates, quæ species? At hoc est agere de rebus penes esse physicum. Confirmatur tertio, quia vt ait Richard. Vistorinus, *logica tractat de rebus secundum prædicamenta seu constitutionem*: At res constitui prædicamentaliiter, sive in aliquo prædicamento collocari, easve esse substantiam v. g. quantitatem, aut qualitatem: est eas sumi penes esse physicum, ita ergo sumptus sunt obiectum formale, de quo agit, ac differt dialectica.

Contrarium tenent Boët. Ammon. Simplicius & alij, mouentur primō auctoritate Aristotelis c. 4. de prædicam. *Florum quo nulla complexione dicuntur singula, aut substantiam significant, aut quantitatem, aut qualitatem, &c.* Dialectica ergo Aristotelica est de vocibus, aut conceptibus prout significant res, sive de his prout significantur: Respondeo ita esse ex parte, cæterum esse etiam de rebus secundum se sumptis,

39

40

sumptis, mox enim subiungit Aristot. eodem cap. Est autem substantia quidem, ut in summa dicamus, velut homo, equus; & quae cetera de rebus secundum esse physicum antea, & postea peragit. Obiiciunt secundum, eadem ligna v. g. non possunt esse simul materia domus, & naves, similiter ergo eadem res penes esse physicum non poterunt esse simul obiectum formale, & materia circa quam logica, & physica, huius ergo cum sint, illius non erunt. Respondeo, forma artificiosa domus, aut naves est intrinseca, vnde nihil mirum quod eadem materia nequeat simul vtramque suscipere; sicut idem subiectum nequit esse simul calidum, & frigidum: Ceterum logica, & physica extrinsecè tantum obiecta sua denominant; proinde idem utriusque obiici, & ab eis denominari simul valet: haud aliter ac multæ aliaæ denominations extrinsecaæ cogniti vide-licet amati, apprehensi, iudicati &c. in idem met simul conueniunt.

41

Arguit tertius, cum aduersus hanc posteriorem nostræ sententiaæ partem: tunc etiam aduersus priorem. Res ne propt̄ subiungit actibus intellectus sunt obiectum formale logica, sed dumtaxat materiale, multo ergo minus secundum se sumptæ, & penes esse physicum eam rationem obiecti formalis adipiscuntur. Antecedens videtur perspicuum: idcirco enim Dialectica respicit res, quia sunt genus, species, subiectum, prædicatum, medium syllogismi, maius extreum, &c. sublatiis his denominationibus eas neutiquam respectura: tolle namque ab homine v.g. quod sit species aut quid simile, & quod remanebit, nihil ad Dialecticam, ut enim ait B. Thom. dicto opusc. 56. *Logica cum considerat uniuersale, non considerat ipsum quantum ad naturam subiectam per se; non enim considerat hominem in eo, quod homo, sed in eo quod species, & sic de aliis animalibus: Quandoquidem ergo ideo res attinguntur à Dialectica, quia sunt genus, species, &c. non propter se, sed propter actus à quibus ita denominantur, ab ea attingi habebunt, adeoque erunt dumtaxat obiectum materiale non vero formale; quo pacto, quod præcisè amatur propter sanitatem, & quia ad eius executionem utile est, hoc ipso est obiectum materiale, & non formale. Respondeo: quod dialectica attingat res, quia haec terminant actus intellectus, eosve latenter terminare queunt, potius arguit eas esse obiectum formale Dialecticæ, cum habeant in semetipsis rationem vnde ab illa attingantur: attinguntur enim quia terminant actus intellectus, at eos terminant per seiphas, igitur propter se à Dialectica respiciuntur. Ad haec, Dialectica attingit actus intellectus, quoniam ad obiecta sua feruntur ac referuntur: nihilominus eiusmodi actus sunt obiectum formale Dialecticæ: econtra ergo res erunt eius obiectum formale, tametsi propter relationem earum ad actus ab ea attingantur: Ratio vero utriusque est, quoniam relatio actuum ad res, in ipsis actibus ex toto ut aiunt sita est, & relatio rerum ad actus, scilicet relatio generis, speciei, &c. in ipsis rebus ex parte sita est, ab ipsis quadrantibus indistincta: quod ergo res propter relationem ad actus, & quod hi propter relationem ad illas attingantur, & tamen res quam actus propter se attingi, sicut ad obiectum formale oportet: exemplum causarum sanitatis non vrget, nimirum quia vti in ipso argumento supponitur, non propter se, sed propter solum sanitatis effectum amantur.*

C A P V T V.

An, aut quatenus ens rationis est obiectum
Dialecticæ.

42

Ens rationis aliud est obiectum, aliud subiectum: illud definiri ab omnibus solet, quod habet tantum esse obiectum in intellectu: esse autem obiectum tantum in intellectu, est præter ei obiici: ab eo que cognoscit, omni prorsus esse desitui, tam positivo, quam negativo, tam actuali quam possibili: quod fit ut creaturae possibles, et si nihil actu sint, tamen propter esse possibile, non ens rationis obiectum, sed potius ens reale dici soleant, ac debeat: inde etiam fit parentias v. g. tenebras haud esse ens rationis obiectum, quoniam suum habent esse negatum, & diminutum, idque quin intellectui obiciantur ab eis cognoscantur; solum igitur illud quod repugnat de potentia absoluta esse sicut cogitatur, quodque est aliquid dumtaxat fictum, cognitumque altera quam esse potest, ens rationis obiectum est, & tale, ut nullum habeat esse præter esse obiectum in intellectu. *Posterioris divisionis membrum, nempe ens rationis subiectum, est cognitio vera, & realis, qua in intellectu, & ratione subiicitur; illud propriè, & strictè est ens rationis, utpote quod est extra latitudinem totam entis realis: hoc posteriorius est impræcipiè, & fusè solum ens rationis, propriè verò, & rigorè ens reale non physicum, sed intentionale: quo pacto species impressæ, habitusque, neque non denominations ab actibus intellectus etiam sine ullo artificio logico profectæ, ac merè naturales tamen entia rationis latè nuncupantur. Rursus ens rationis obiectum aliud est formaliter & propriè tale, aliud solum fundamentaliter, & impropriè tale: illud est, quo d' initio explicui, latiorem expositionem in meta physica iacturus: hoc verò nihil aliud est, quam id quod fundamentum præbet, ut intellectus proprium, ac formale ens rationis configat, tametsi ipsum sponte sua sit ens verum, ac reale, quo pacto omnis denominatio extrinseca generis, speciei, subiecti, & prædicati, quamvis suapte natura sit ens reale, ex cognitione reali, v.g. genereitate, & natura animalis, itidem reali, & possibili coalescens, nihilominus ens rationis latè modo vocatur, eo quod sit fundamentum sufficiens, ut intellectus reflectens in eam denominationem generis, et si extrinseca sit, eam tamen naturaliter intrinsecam esse configat, nec secus illam apprehendat, adeoque ens rationis proprium & formale comminiscatur.*

43

Hac cum ita sint, fateor iuxta dicta superius ca. 3. ens rationis subiectum nempe actus intellectus esse obiectum formale Dialecticæ: habeo etiam in confesso ens rationis fundamentale, cuiusmodi esse denominations extrinsecas generis, speciei, ac similes nuper insinuauit, mox id latius probaturus, esse etiam obiectum formale Dialecticæ: solum ergo quæstionem instituo de ente rationis obiectuo, eoque formaliter siue auctu tali: Hoc enim dumtaxat est ens rationis ac fictum, reliqua verò solum entis rationis nomen subeunt, cum suopre genio potius entia realia sint. Thomistæ igitur in ea sententia sunt, ut existimant ens rationis propriè sumptum, siue obiectum, ac fictum, non omne, nec hircorum, v.g. hypocentaurum, aut chimaram, sed solum quod configitur in materia Dialecticæ, huius esse obiectum formale adæquatum; non negant. Denominations generis, speciei, subiecti, definitionis, & similes

miles Dialectica formaliter obiici; quod omni ope contendunt, est eiusmodi denominations non esse ens reale etiam per accidens, sed ens solius rationis, & commentitum. Ita vero de obiecto Dialectica philosophantur, ut dixi, plerique Thomistæ Caiet. c. de gen. Sotus q. 5. proœm. Iauellus tr. 1. log. Heruæus tr. 2. intent. p. vlt. art. 2. atque alij antiq. tum huius scholæ, tum etiam extra illam, apud Auer. q. 2. logicæ l. 3. Item Araujo in opere met. sic ab eo inscripto, l. 3. q. 1. a. 1. Io. de S. Th. q. 1. proœm. a. 3. Gallego in controv. artium circa proœm. controu. 8. §. dico 2. His accessere ex nostris P. Rub. P. Vall. & alij pauci, sed tamen nonnulli. Contrariam sententiam tuerunt nominales, Scotistæ, ac nostri ferme omnes, ut necesse non sit eis singulatim recensendis immorari: qui tamen eos ita relatim cupit, adeat P. Amicum tr. 1. q. 5. quam etiam sententiam ipse longe veriore, ac probabiliorem arbitror. Quoniam vero eius probatio Paulo fusiō erit, idcirco proprium ei caput, id nimurum, quod mox sequitur, affigio.

C A P V T VI.

Verioris sententiae probatio, ac Thomistica confutatio.

44

Verius rationis, seu commentitum non sit obiectum formale ad æquatum dialecticæ, abunde nobis est probauisse toto hoc tractatu usque ad præcedens caput plurima entia realia, nimurum voces, actus intellectus, & res cognitas ei formaliter obiici: Cæterum, ut vicem Thomistis rependamus, & constet aduersus eos ens rationis, nec esse obiectum inadæquatum dialecticæ, vel certè paucissimos eius actus in illo occupari, animaduertendum prius est denominations logicæ bigeneres esse: alia sunt actiæ, quibus actus nostri dicuntur definire, diuiriare, argumentari, enunciare &c. alia vero passiæ, quæ rebus conueniunt, eisque rationem generis, speciei, subiecti, prædicati, aliæm similem impertinent. Quod si planum fecero utrasque ab ente rationis alienas esse, eoque non constitui, planum etiam erit nihil ferme esse in dialectica, quod sit formaliter ens rationis. Caput ergo, & summa totius inter nos, & Thomistas controværia est, non an eiusmodi denominations dialecticæ per se obiiciantur, sed an sint ens rationis, namque si tale non sint, de obiecto dialecticæ, secus quam Thomistæ contendunt, ac longe quidem secus philosophandum esse apparebit.

45

Ordior igitur à denominations actiis, eisque non esse ens rationis, cum tamen haud dubiè pertineant ad dialecticam, hunc in modum ostendo. Hic actus animal aliud est rationale, aliud irrationale per semetipsum præcise, ac pro priori naturæ ad quamvis relationem rationis, sive fictitiam, quæ in illum ex directione dialectica resulteret, est diuisiō; cum præcise, & in illo priori sumptus affirmet animal aliud esse rationale, aliud irrationale, ac proinde totum quoddam potestatuum in partes suas distribuat; sicut ad diuisionem oportet: igitur per suam entitatem realem, & non per ens rationis habet is actus, quod sit diuisiō, atque adeo denominatio actiua diuidentis ens rationis censeri non debet. Idem argumentum fieri potest in hoc actu, homo est animal rationale, qui per suam met. essentiam realem, & pro priori ad quodvis ens rationis repræsentat hominem esse animal rationale, adeoque eius naturam explicat, quemadmodum, ut sit per seipsum de-

finitio oportet. Idem etiam argumentum conficitur in cæteris actibus intellectus, ut insinuat Auer. q. 2. log. se. 3. prope finem.

Argumentor secundus, & præcedens argumentum confirmit: Hoc ipso quod actus aliquis naturam rei explicet, ac repræsentet est definitio, cum hæc sit oratio explicans naturam rei; Hoc etiam ipso quod actus aliquis repræsentet identitatem rationis superioris cum inferioribus, est diuisiō, cum sit oratio distribuens totum in partes inferiores, illudve his idem esse enuntians. Atqui repræsentatio actuum intellectus eis est essentialis, ab eamque reali identitate indistincta; quod igitur sint definitio, & diuisiō eorum entitas realis est, & non quid rationis. Et quidem alias nullus actus noster foret vera, ac realis definitio, aut diuisiō sed potius fictitia, & chimærica, si quod aiunt aduersarij, forma artificioſa definitionis, ac diuisionis has denominations actibus nostris tribuens, esset ens rationis, & quid fictitium, haud secus ac homo dicetur albus non substantialiter sed accidentaliter, quoniam albedo ita eum denominans non est forma substantialis, sed solum accidentalis. Quid? quod rem cognitam esse genus, speciem, subiectum, & prædicatum non est aliquod ens rationis, ac fictitium rem ita denominans, ut mox efficacissimis argumentis ostendam quod ergo similiiter actus cognoscens sit definitio, aut diuisiō, sibi soli, sive reali naturæ debet, idque ab ente aliquo rationis superaddito nequam emendat.

46

Argumentor tertius: quod intellectus arguat, sive vnum ex alio concludat, nihil aliud est, quam ex assensu identitatis extermorum cum medio, moueri ad assensum identitatis immediatè eorumdem inter se inuicem; At hoc posterius non est ens rationis pro formali, ergo nec illud prius; cum tamen sit obiectum formale Dialectica iuxta omnes. Minor probatur, nam cæteræ constant: Assensus ipsi, quibus intellectus noster identitatis extermorum mediatae, aut immediate consentit, haud sunt entia rationis obiectiva, & propria, ut certo certius. Item priores assensus disponi ad inferendum posteriorem, eumne reuera inferre, nullum inuoluit ens rationis, ut hoc patet ostendo: Quoties causa & effectus reales sunt dispositio, qua altera ad alterum causandum disponitur, ens realis est, non solius rationis, ut longa inductione, ac partium enumeratione liquere potest, ac vel in igne ignem producente cernitur, ubi, ut causa, & effectus sunt entia realia & non rationis, sic etiam calor, siccitas, & reliquæ dispositiones utrinque mediae sunt entia realia, & non rationis: fac enim eas esse fictitias, & solius rationis; & ne stipulam comburat illa, que

47

Horrifico iuxta tonat etnaruinis,

Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem

Turbine fumantem piceo, & candente fanilla,

Atrollique globos flammarum, & sidera lambit.

Tum sic assensus præmissarum, qui causæ conclusio-
nis, & huius assensus, qui præmissarum effectus, sunt
entia realia & non rationis, quedam scilicet nostri
intellectus cognitiones; dispositio igitur præmissarum
ad conclusionem inferendam nequit esse fictitia,
aut non esse vera, & realis. Rursus, quoties cau-
sa, & effectus reales sunt, causalitas etiam realis, &
vera esse debet, ut manifesto omnium causalium, &
effectuum experimento constat, assensus autem præ-
missarum & assensus conclusionis reales sunt, ut di-
ximus: causalitas igitur, qua præmissæ conclusio-
nem inferunt ac deducunt, vera & realis est, & non
ens rationis. Hæc ratio, nisi splendidè fallor, con-
cinctus artificium logicum, quod in argumentatione
elucet,

elucet, alienum proorsus esse ab omni ente rationis; quandoquidem integrè consistit in assensu præmissarum, & assensu conclusionis & dispositionis, & causalitate, quibus præmissæ conclusionem prouident.

48 Argumentor quartus, ac proximum argumentum corroboro: quod voluntas ab uno actu studio ad alium discurrat, & ex intentione charitatis ad electionem misericordia procedat, totum reale, & nihil rationis est; alias ens rationis propriè sumpturn Theologia & Philosophia Moralis obiectum, formale quadratus est, quo nihil absurdius, aut inauditus: quod ergo similiter intellectus ab una cognitione ad aliam discurrat, & ex præmissis conclusionem inferat, nullum ens rationis, nihil factum pro materiali, aut formalis inuoluit. Consequētia claret, quoniam inter actus intellectus, & voluntatis affectus id tantum interest, quod horum artificiosæ dispositio ad voluntatem, illorum vero ad intellectum attinet: hoc autem insufficiens est, ut illorum potius, quam horum artificiosæ dispositio dicatur ens rationis, cum species impressæ, & expressæ ens reale, & non rationis sint, tametsi ad intellectum attinent.

49 Argumentor quintus, & superiori argumento maiorem lucem adhibeo. Quemadmodum actus intellectus artificiosam quandam posituram, ac proportionem habent regulis dialecticæ conformem, quam nimirum, in syllogismo, propositione, aut alio quoque modo sciendi collocantur; ita etiam voces suam habent artificiosam dispositionem, qua si congrua ad grammaticam, si ornata, ac soluta ad rhetorica, si denique numerosa seu metrica ad poëticam attinet. Atqui artificiosæ vocum dispositio, qualis ea cunque sit, non est ens rationis obiectum, ac proprium: ergo nec eiusmodi erit artificiosæ actuū intellectus dispositio: quod enim horum sit ea dispositio, & in ipsa ratione proprius, ac peritus fiat, hoc tantum arguit, illam esse ens rationis subiectum, & impropriam. Minor autem nostræ argumenti liquet, si enim artificiosæ dispositio vocum ad grammaticam, rhetorica, & poëticam spectans foret ens rationis certè eiusmodi facultates ens rationis velut obiectum formale respicerent, adèque talis respectus non esset logicæ solius proprius, contra quam communiter ipsi aduersarij philosophantur. Nescius haud sum iudicium tract. i. logicæ, prope finem, postquam dixisset logicam non esse de ente reali, sicut scientias reales, sed de solo ente rationis, eandem etiam doctrinam extendere ad grammaticam, rhetorica, & poëticam his verbis; partes autem totius scientia rationalis sunt, grammatica, cuius subiectum est ens rationis congruum, & incongruum, & rhetorica, cuius subiectum est ens rationis ornatum, & inornatum, & poetica, cuius subiectum est ens rationis delectabile, & indelectabile, & logica propria dicta, cuius subiectum est ens rationis ratiocinatum. Verum si id ita est, omnes artes tum mechanicæ, tum etiam liberales erunt de ente rationis, cum nulla non partes aliquius materiæ, aut disponendas curet, aut dispositas consideret. Quid autem absurdius, quam artes omnes, quæ praxim, & executionem respiciunt, & in hoc à scientiis speculatiis dissident, versari tamen circa ens rationis propriæ executio- nis, & effectio- nis incapax.

50 Ad denominations passim progedior, & sexto nostram sententiam suadeo, ac Thomisticam refello. Ens rationis est, quod habet esse obiectum tantum in intellectu, id inquam est ens rationis strictè sumpturn: sed rem esse genus, speciem, definitam, diuīsum

&c. non habet esse obiectum tantum in intellectu; igitur non est ens rationis, cum tamen omnium calculo sit obiectum formale logicæ. Minor suadetur; si quis animo concipiat hunc solum actum homo est animal, & à quo quis alio supersedeat, is genus, & speciem citra dubium efficiet, siquidem nemo de ea prædicatione rogatus eam generis de specie esse negabit. At genus, & species in eo eventu, non habent esse obiectum in intellectu, sive ab illo cognosci, ne- dum tantum cognosci, intellectu obiectum actus ille tantum cognoscit naturam hominis & animalis secundum se, & earum identitatem essentiali; hæ vero naturæ secundum se genus, & species non sunt, alias vii natura hominis, & animalis sunt à parte rei, sic etiam genus, & species, & quodvis aliud uniuersale in rebus daretur, à quo tamen Thomistæ passim abhorrent: alius autem actus in intellectu, tum non existit, ea enim est hypothesis nostra: genus ergo & species fieri possunt, quia in intellectu obiectum reperiantur.

51 Argumentor primo: Eandem per formam, qua intellectus est cognoscens obiectum, hoc etiam dicitur cognitum ab intellectu; intellectus autem dicitur cognoscens obiectum per veram, ac realem cognitionem, & non per aliquod ens rationis fictitum, vt apud omnes confessum est, atque manifestum: ergo per eandem cognitionem, & non per ens rationis obiectum ab intellectu cognitum denominatur: animal autem v. g. esse genus, est illud confusæ & sine inferioribus esse cognitum: esse definitum illud clare, & respectu partium actualium cognosci: esse diuīsum illud alio genere claritatis & respectu partium subiectuarum esse cognitum: par autem harum & ceterarum denominationum ratio: omnes ergo rebus communicate iuxta regulas Dialecticas, cognitionem realem non ens rationis formam habent. Maior argumenti sola probari eget, eaque hunc in modum probatur. Si diuersa ac realiter distincta forma denominaret intellectum cognoscens, & obiectum cognitum, posset diuinitus intellectus cognoscere obiectum, quia hoc ab intellectu cognitum euaderet, qua ratione lac, v. g. album, & non dulce, dulce, & non album diuinitus esse potest, eo quod per diuersam formam utramque denominationem subeat: Atqui denominatio cognoscens & cogniti, ita sunt connexa, vt nequeant etiam diuinitus separari. Item denominatio cognitam exprimit veram, ac realem cognitionem, quam denominatio cognoscens; cur ergo vna potius quam alia cognitionem veram, & realem veluti formam quo constituatur, suo sibi iure vendicit?

52 Ulterius octauo argumentor: quoniam si obiectum formale logicæ esset ens rationis, maximè quia ex nostris actibus in obiecta relationes quædam effluenter obiectis intrinseca, quæ entia debilissimæ entitatis, aut potius nullius sunt, adeoque entia rationis nuncupantur, à quibus res habeant, quod subiificantur, prædicentur, definitur, diuidantur alioue modo attingantur: At huiusmodi relationes ab actibus in obiecta refluere nullatenus possunt admissi: ergo. Maior est Viguer. in instit. de anima rationali §. 2. verl. 4. Soncinatis 6. metaph. quæst. 1. 8. & quamvis non omnium, at plurim aliorum Thomistarum, quos suppressis nominibus refert P. Hurtadus d. 1. log. f. 4. §. 18. Minor vero suadetur: primò, quia quod res cognita dicantur, est denominatio quædam extrinseca, & realis: pro materiali res ipsas & pro formalis actus ipsos nostri intellectus includens, & nihil præterea aliud, vt argumento præc. vidimus, ut ergo res denominantur cognitæ, quævis relatio exterius

terius ab intellectu refusa superfluit: secundò sequetur tales relationes rationis esse quidem entia rationis, quod aduersarij fatentur, & simul non esse entia rationis: tum quia ea relationes ab actibus in obiecta efficienter emanant: non ergo habent esse obiectuum dumtaxat in intellectu, sed esse effectuum, vel potius effectibile, eodē immo potiori iure, quo carentia aliquarum rerum ex aliarum rerum inceptione, ac productione resultantes, tenebrā v.g. ex abscessu Solis, eiusque versus antipodas fuga oborta, non sunt obiectū tantum in intellectu, neque entia rationis sicut: eiusmodi ergò non erunt prædictæ relationes: tum etiam, quia cognitio generica ad solum animal in communi, v.g. terminatur, non ergo ad relationem sicutiam ac tenuissimam, quam aduersarij comminiscuntur: ea ergo relatio non habet esse obiectū in intellectu, ne dum esse in illo obiectū tantum, sicut ad ens rationis oportet: quartò, probatur eadem minor: quemadmodum intellectus res denominat genericę, aut specificę cognitas, seu genera, & species, ita voluntas denominat res multis, variisque modis, eisque rationem obiecti formalis, aut materialis, finis, aut medij attribuit. Atqui rem esse volitam à nobis hoc aut illo modo, dicique obiectum formale, aut materiale, medium, aut finem non est ens rationis, alias hoc etiam Theologiaz, & Scientiaz moralis esset obiectum formale, aduersus quam omnes & meritò censem: simili ergo modo esse genus, speciem, aut hoc aliove modo cognitum non erit aliqua relatio rationis, & commentitia in obiectum ab intellectu refusa: quinto, suadetur eadem minor: quoniam intellectus diuinus, sensus humanus, & belluinus res cognitas efficienter denominant, nihilominus entia rationis non confingunt, neque in obiecta reiiciunt, vt apud omnes exploratum.

53 Rursus quintò, Dominicus, Sotus q. 3. de vniuersalibus artic. 1. dub. 2. et si entia rationis obiectua ab omni ente reali distincta admittat, eaque Dialectica facultatis formaliter esse statuat, tamen istiusmodi entia rationis habentia esse veluti subiectuum in rebus ipsis, & versus eas à nobis resilientia his verbis egregiè fugillat; *Sicut est sensus dominus nihil credere, nisi quid est ante pedes, ut Heraclitus, ita & vni est dominus credere in scientiis, nisi quod ratio, aut fides catholica persuaderet, maximè in multiplicatione rerum: & profectò nulla ratio persuaderet, vi intellectus per cognitionem aliquid producat in rebus* (ait enim Arist. 3. de an. text. 2. intelligere esse quoddam pati) *sed sicut res dicitur cognita, quia obiicitur cognitioni, ita denominatur genus, aut species in actu, quia obiicitur hinc, aut illi cognitioni.*

54 Tandem in metaphysica ostendam, satis absurdas esse figuræ illas Epicuri, quas è summis quibusque corporibus dicebat effluere, cum inuisibilis, & ignotè sint, vñsum tamen in nobis effecturas: Hoc enim de eo referunt præter alios Aulus Gellius lib. 5. cap. 16. & Fabius lib. 10. cap. 2. Equis autem non videat, multò magis absurdas esse prædictas relationes rationis à nobis passim effusas: illæ namque non producunt, nec producuntur, quin vera entia iuxta suos authores sint, hæ vero vtrumque habent, quin tamen entia sint, sed mera figura, quo nil fingi potest magis ridiculosum: illæ habent vbi recipientur, sensus vtiique nostros, quibus imprimuntur, ha verò interdum à nobis abeunt nunquam recipiendæ, nullique subiecto inhaerent, cum scilicet Deum cognoscimus, in quo nefas est istiusmodi tenuissimas relationes, & veluti fictitious, & imaginarios atomos intrinsecè suscipi. Figura illæ Epicurea per finitum

dumtaxat, ac certum loci interuallum à corporibus emanant: hæ vero relationes ab intellectu nostro, nullo quidem fine profluiunt, atque in immensum sese effundunt, quantumcunque enim aliquid distet, illud à me cognitum iri nil prohibet: illa denique finitæ numero sunt, pro eo ac corpora, à quibus effluunt, hæ proflus infinitæ omniq[ue] numero superiores, quoties videlicet infinitas res specie aliqua aut generis clausa confusæ quidem, & quoad solum gradum superiorum in eis realiter distinctum ac multiplicem cognoscimus: haud enim relatio confusæ cogniti vni obiecto conueniens est eadem cum relatione, qua aliud dicitur cognitum, alias vna, eademque vtrique, & consequenter infinitis heteret. Quapropter, vt dixi, multo magis in intelligibilia arbitror simulachra ista, ac visa à nobis in res, quas cognoscimus effluia, quam quæ contra à rebus versus nos fluxum suum incipientia Epicurus asserebat.

C A P V T VII.

Soluuntur argumenta contraria.

55 **O**biiciunt primò Thomistæ Arist. 4. metaph. text. 5. vbi docet Dialecticam, & Metaphysicam agere de omni ente: sed metaphysica agit de ente reali: ergo logica de ente rationis: sic enim, & non aliter fiet, vt vtraque omne ens, reale scilicet & rationis comprehendat. Obiiciunt secundò B. Thomam, qui multoties intentiones generis, speciei aliaque eiusmodi haud dubiè ad Dialecticam attinentes eique obiectas entia rationis nuncupat. Arguunt tertio, logica iuxta omnes est, & dicitur Scientia rationalis: non ergo nisi quia ens rationis propositum habet: quod ipsum confirmat logica ethymon, dicitur enim, ac dicitur à logo, id est, interno rationis opere, & ente, hoc igitur illius obiectum, ac materia circa quam est. Arguant quartò, Denominationes generis, & speciei, subiecti, & prædicati, & quæ cæteræ à Dialectica considerantur, habent aliquod esse intrinsecum in obiectis: non reale; ergo solius rationis. Vrgent quintò, ens rationis est, quod conuenit obiecto præcisè, vt subest operationi mentis sive rationis: at huiusmodi est genus, species, & quæ similia Dialectici negotij sunt. Arguunt sexto, denominatio omnis extrinseca est veluti non minus appellatio, adeoque opus rationis rem aliquam sponte sua absolutam ad formam minimè sibi intrinsecam referentis: denominatio ergo quævis eiusmodi est ens rationis: hoc ergo Dialectica obiicitur, quoties denominationem generis, speciei aliamve similem considerat. Instant primò, vniuersale haud dubiè esse ens fictum, & solius rationis: sicut enim quando animal v.g. abstrahitur per intellectum ab homine, & equo, ac cæteris inferioribus, quæ abstractio nequit non esse fictitia, & solius rationis opus, cum re ipsa animal non sit abstractum à suis inferioribus, sed in eis per veram identitatem inhaerat. Atqui vniuersale est obiectum formale Dialecticæ, vt quod maximè. Item ostendit instant: Quando intellectus concipit animal confusè, illudque genus efficit, tum profectò denominationem cogniti, & generis animali extrinsecam perinde apprehendit, & cogitat, ac si esset ei intrinseca: aliter ergo illud concipit, quam esse possit, adeoque fingit, & ens rationis efficit: genus igitur est ens rationis, neque non similiter omnis alia secunda intentio, cum tamen sint obiectum formale dialecticæ. Tandem arguunt, obiectum formale logica non sunt actus intellectus, non voces, non etiam recognitæ, reliquum ergo est, vt solum ens rationis, quo artificiosè

ciosè disponuntur actus nostri intellectus, sit vnicā & adaequātā meta, ad quam ea cunctos suos actus collineat: consequentia liquet: antecedens firma-menta multa, & varia, sed quae superius proposita, nec libet, nec licet hic repeti.

56

Hi sunt tibicines, quibus aduersarij nostri labantem opinionem, vt cum Plauto loquar, furcillant. Authoritas Aristotelis, cui primò innituntur, parum eis prodest; namque si esset eis favorabilis, quemadmodum metaphysica est de ente reali, vt sic prout omnia entia realia velut ratio superior comprehendit, ita etiam logica foret de ente rationis, vt sic prout omnia entia rationis, tanquam ratio communis complectitur, quod tamen nemo etiam aduersariorum admittet. Item mens Aristotelis eo loci est idem subiectum, siue materiam circa quam logicæ, & metaphysicæ assignare, vt eum interpretatur D. Thomas opusc. 42. cap. 4. initio his verbis *Sciendum est ergo, quod sicut in 4. met. dicitur, logica, & metaphysica, circa omnia operantur, differenter tamen, sicut enim primi philosophi est, loqui de ente in communione, ita & logici, aliter non esset circa omnia eius consideratio, nisi haberet pro subiecto ens in communi, cum enim unius scientia sit unum subiectum, idem erit subiectum viri que.* Hæc ille: *Quod si intendit Aristoteles idem esse obiectum metaphysicæ, & dialecticæ, idem inquam ex parte rerum, quas considerat logica, non vero artifici, quod eis appingit, quæ hinc colligi potest, altera esse de ente reali, & alteram duntaxat de ente rationis; cerèp opositū ego colligeré. Tandem dico Aristotel. eo loci tātū voluisse metaphysicā, & logicā agere de omni ente, tū reali, tum etiam rationis, sed aliter, & aliter, illam enim agere de omni ente secundum se, & nude sumpto, hanc vero differere de omni ente, siue reale, siue rationis sit, propter tamen subest operationi intellectus, & ab ea genus aut species, subiectum, aut prædicatum, aliōrum simili pacto denominatur, vt mox explicat D. Thomas opusculo illo 42. cap. 4. Haud magis fauet aduersarii S. D. authoritas, secundo loco obiecta: Quoties enim cunque secundas intentiones generis, speciei, subiecti, prædicati, aliasve similes dialecticæ facultates proprias vocat entia rationis, de ente rationis non obiectu, ac proprio, seu fictitu, sed subiectu, aut fundamentali, adeoque improprio sermonem habet: hoc autem posterius ens rationis potius est ens reale, quam rationis: quare quod sit obiectum formale dialecticæ nostra est opinio, non vlla eius reprehensio. At cur antiquos etiam Thomistas hac ratione non interpretor? cur non etiam iuniores? Verum quod ad hos attinet luce clarius est, eos nullum interpretationem capere, & ens rationis obiectuum, & fictum omnisque realitatis expers dialecticæ obiectum formale esse arbitrari. Quod autem ad veteres Thomistas, tametsi aliqui illorum subobscure loquantur, longè tamen verisimilius est idem quod nuperi tuerunt eos sentire, & ens rationis fictum, & proprium dialecticæ attribuere: tum quia plerique negant logicam vllatenus esse de ente reali, ens ergo rationis, de quo illam esse censem, est ens non verum ac reale, adeoque ens rationis proprium, & strictum: tum quia multi putant, ex actibus nostris quidam resilire in obiecta eis in strictum, per quod sint genera, species, aliave ratione affecta, qua ad dialecticam pertineant: eiusmodi autem ens rationis in obiecta infinita, non existentia, diuina, & immutabilia redundans, nil verum, & reale, adeoque quid fictum, ac proprium ens rationis non esse nō potest, vti ipsi etiam explicant: tum etiā quia*

P. R. Lyncei Philosophia Tom. I.

innumeris eorum definiunt ens rationis, de quo loquuntur, & quod in certa quadam materia dialecticæ attribuunt, esse id quod habet esse *strictum in intellectu*: Huiuscemodi autem ens rationis omnium consensio est proprium, strictumque ens rationis. Denique aliqui eorum iis vtuntur argumentis, quæ secundas intentiones logicas figurauntur, esse contendunt, vt paulo supra vidimus.

Ad tertium dicendum est, logicam vocari scientiam rationalem non quod sit de ente rationis obiectu, & ficto, sed quod sit de ente rationis subiectu, aut fundamentali, quod quidem est ens reale, sicut cap. 5. exposuimus; logos etiam, à quo derivatur logica, non est ficta aliqua sermocinatio rationis secum ipsa, sed vera ac realis locutio, tum interna, vt supra docuimus, tum etiam externa, vt ibid. etiam insinuauimus, & iam olim docuit præter alios Plato in Theæteto, vbi proposita hac quæstione quid logos nobis hic significat? sic responderet, *primū esse arbitror cogitationem suam voce per verba, nominaque exprimere, opinionem propriam in voce perinde, ac in speculo, & aqua monstrantem: nonne tale quid oratio sibi esse videtur? Quod ergo hæc facultas, rationalis; quod logica dicatur, haud arguit eam esse circa ens rationis siue fictum, sed circa verba, cum interna, tum etiam externa. Ad quartum dicendum est, secundas intentiones generis, speciei, subiecti, & cæteras nihil intrinsecū rebus affingere, sicuti cap. præced. abunde probatum manet. Ad quintum dicendum est, ens rationis non propriè, & formaliter tale, sed duntaxat fundamentaliter, & impropriè tale, esse illud quod rei conuenit præcisè, vt subest operationi mentis. Quocirca, tametsi animal v. g. duntaxat habeat esse genus, quatenus subest alicui cognitioni confusa, & hoc solo nomine eam denominationem induat, inde tamen non fiet, quod genus sit, ab aliquo stricto ente rationis proficiunt.*

57

Parum quoque momenti est in sexto argumento; namque formalis denominatio, & appellatio nominis, qua nimurum aliquid exterius significatur, non est opus rationis fingentis, aut ens fictum; primò quia alias eiusmodi ens esset obiectum formale, etiam grammaticæ, vt pote quæ citra dubium agit de significatione vocum; deinde quia similiter foret obiectum Theologiae, agit enim hæc de significatione practica gratia, quæ ex instituto, & arbitrio Christi inest verbis sacramentorum nouæ legis; Item tertio, quia in sacris litteris plura nomina leguntur imposita à Deo; nam Simonem v. g. vocauit Petrum & filios Zebedæi vocauit Boanerges: Deus autem nil fingere potest, formalis ergo denominatio, & appellatio nominis, non est ens rationis fingentis. Rursus 4. si eiusmodi denominatio esset ens rationis fictum, & hac ratione obiectum formale logica, huic etiam voces, & nomina formaliter obicerentur, contra quam Thomistæ volunt: sequela constat; nam talis denominatio nomina ipsa formalissime includit, vt vel ex ipso eius ethymo liquet. Præterea 5. aliud est esse genus, speciem, &c. aliud ita appellari: quamuis ergo ea appellatio sit ens rationis, idque gratis permittamus, haud tamen propterea ipsum genus, species, & reliqua intentiones, quæ ad logicam potissimum spectant, erunt entia rationis. Denique, si quod genus, species, & reliqua eiusmodi, nominis appellationem habeant formalemque, & externam denominationem, quæ opus rationis quodammodo est, si inquam, hac de causa logica est de ente rationis; sane non solum grammatica, & Theologia, de quibus paulo supra,

58

D verum

verum etiam omnis omnino ars, & scientia erit de ente rationis, quævis enim res mundi cuiuscunque sit scientia, aut facultatis, aliquam nomenclaturam, & appellationem habet. Iam vero si de denominatione extrinseca obiectiva sermo sit, ea nimurum, per quam aliquid, genus v.g. est rapse, & seorsim à quoquis nomine, hæc quidem non est ens rationis, cum detur seorsim à ratione non solum fingente, vt constat; verum etiam ipsum genus concipiente, vt supra in loco explicuimus. Quamobrem non video cur magis ea denominatio sit ens rationis obiectivum, ac fictum, quam quoquis alia denominatio extrinseca similis, aut dissimilis: æqualis, aut inæqualis: aut quod multo maximum est, quam quoquis alia denominatio realis intrinseca alibi v.g. aut nigri. Quod autem cæteræ denominationes intrinsecæ, & extrinsecæ etiam ad dialecticam non pertinentes non sint rationis, ne aduersarij quidem diffitebuntur.

59

Septimum argumentum haud magis operosum est: inserviamus eterim abstractionem animalis à suis inferioribus esse fictitiam, sive ens rationis: ea enim abstraction fit concipiendo animal sine inferioribus, non negando illud de eis, in quo nulla est fictio, nullum mendacium; vt in tempore ostendemus, & interim constat ex communi proloquio *abstractionem non est mendacium* quod autem ea abstraction non contingat, nisi beneficio intellectus animal confusè concipientis, haud arguit eam esse fictitiam, & rationis obiectivæ, alias etiam quoquis cognitio nostra, imo etiam angelica, & diuina foret ens rationis obiectivum, & chimericum. Ad octavum. Do, quando intellectus concipit denominationem extrinsecam generis, aut speciei veluti suaptè natura intrinsecam, adeoque aliter, quam possit villatenus esse, tum quidem ens rationis fieri, ac figuramentum quoddam interius formari: at quod dialectica ita genus, aut speciem cōcipiat, adeoque ens rationis reipiciat efficiat, id aduersarij à me nunquam impetrare poterunt; est enim scientia, ac proinde obiectum suum verè, ac prout est in se, non aliter, quam se habet, intutetur: nisi vero ipsa errare debeat, quæ ceterarum scientiarum errores auertit, & cæca esse, quæ cunctis prælucet earumque dues est, atque magistra. Postremum argumentum quam imbellè sit 4. priora huius tractatus capita satis superque ostendunt. Porro, vt quæ latius fudi, in summam redigam, argumentorum, quibus Thomistæ vtuntur, triplex est reprehensio, prima, quod non de ente rationis ficto, ac proprio, sed de ente rationis improprio, & vel subiectivo, vel fundamentali, quorum alterutru est extra præsentem controversiam, pleraque eorum procedant: secunda, quod vt plurimum probent ens rationis esse obiectum inadæquatum dialecticæ, non vero adæquatum, de quotamen nostræ rationis potissimum instituitur. Tertia, quod inter se admodum non consentiant, aliaque denominations generis speciei, subiecti, prædicati, aliasque similes obiectis extrinsecas esse intendant, alia eas intrinsecas, & ex actibus nostris in obiecta reflues contentur.

C A P V T VIII.

Aliæ argumenta soluta.

60

M^ulti efficacius pro sententia Thomistica eius aduersarij nostri authores, disputandi gratia, argumentantur: Directio passiva actuum intellectus, qua à dialectica diriguntur, & accommodate

ad eius regulas fiunt, hæc inquam directio est obiectum formale logicæ: Atque est ens rationis, ergo. Maior suadetur, quoniam dialectica considerat formaliter, & non solum materialiter munus suum; eius autem munus est actu dirigere, & quod aiunt regulare actus intellectus, in quacunque materia subiecta: hæc igitur directio actiua, ac proinde passiva, ab ea vel indistincta, vel certe inseparabiliter est obiectum formale dialecticæ: quo pacto conformitas actuum voluntatis cum regulis moris est obiectum formale scientia moralis, eo quod huius munus sit, conformare voluntatem cum regulis moris, & dictamine rectæ rationis. Adice eam directionem passivam actuum intellectus, nisi ad logicam, ad nullam aliam scientiam pertinere posse. Iam vero minor suadetur: talis directio passiva, qua v.g. hic actus, *homo est animal rationale*, oritur ex hac regula dialectica, *definitio est oratio constans genere, & differentia*, atque ex eius præscripto efficitur, non est simultanea existentia actus dirigentis, & directi, cum fieri possit vt aliquis immemor regulæ dialecticæ affirmet hominem esse animal rationale, in eodem instanti, vi huius actus ita eliciti excitetur in eo species regulæ dialecticæ, eamque etiam eliciat: tunc autem actus affirmans hominem esse animal rationale, prior natura regula dialectica ab ea non oritur, nec dirigitur, vt exploratum; nihilominus ei coexistit, vt supponitur: prædicta ergo directio non est mera coexistens utriusque actus videlicet dirigen-
tis, ac directi, nec etiam aliud ens realē esse potest; cedo enim quale sit: solum igitur est ens rationis, adeoque hoc dialectica formaliter considerat. Multi multa respondent huic argumento, cuncta tamen ex vano, vt tractatu 10. cap. 4. libri 4. phys. constabit. Quod mihi magis arrideret, est eiusmodi directionem passivam, sive emanationem actuum aliarum scientiarum ab actibus dialecticæ, ad quorum normam fiunt, esse modum quandam realem, & veram physicamque actionem, non effectuam, sed directuam inibi explicandam: modo namque maturum non est.

61

Rursus secundū arguunt nostri: Dialectica agit de subiecto & prædicato tanquam inter se distinctis, eorumque distinctionem respicit: At ea distinctione ficta est, & chimærica, adeoque ens rationis, hoc ergo est obiectum formale dialecticæ. Maior est in aperto, tum quia dialectica docet subiectum & prædicatum esse, quorum unum affirmatur de alio, ea ergo veluti unum, & aliud, & consequenter tanquam distincta respicit: tum etiam quia dicit subiectum referri ad prædicatum, & retrosum, vt expli-
cant nostri Conimb. q. 6. in præf. Porph. art. 2. nihil autem ad seipsum, & non potius ad aliquid distinctū refertur: eorum ergo distinctionem considerat. Quod autem hæc distinctione sit chimærica, & ficta, ac solius rationis ens, ex facili probatur: ea enim est impossibilis omnino, cum subiectum, & prædicatum nullius sint capacia distinctionis; seu sumantur ex parte obiecti, reri que ipsarū, vt cernere est in hac propositione, *homo est animal rationale*, vbi res quæ prædicatur est essentia metaphysica eius quæ subiicitur, ac proinde ab ea prorsus indistincta: seu sumantur ex parte actus, quia propositione illa est simplex, & indistinctibilis qualitas, adeoque actus quo subiicit, & actus, quo prædicat est penitus idem: quo ergo cumque modo spectetur ea distinctione subiecti, & prædicati, quid impossibile, & ens rationis est. Hoc etiam argumentum alterius loci est; Proinde dicendum est subiectum, & prædicatum ficta, & chimærica non distinguiri, sive quia apprehensiones constitutivæ utriusque

Cap. VIII. *Alia argumenta soluta.*

39

vtriusque realiter distinguuntur, siue quia, si proposicio non est composita qualitas ex diuersis apprehensionibus alia subiecti, & alia praedicati denominativa, quod de facto, vt aiunt, & prout res à Deo producuntur, longe probabilius est, sed potius indubius. His qualitas sit, quia inquam eius formalitates, quæ hominem v.g. & animal rationale representant ratione distinguuntur, distin^{tio} autem rationis merito, cuius vna formalitas ab alia abstractur nullam fictionem, nullum etiam mendacium inuoluit, vt c. præc. in transcurso exposuimus, alibi id latius prosequutur.

62 Tertio arguunt aliqui Recentiores nostri. Cum concipimus Deum in hac vita per species abstractias, & alienas, non ipsum immediate, & proximè sed quoddam eius idolum fictitium apprehendimus non ob malitiam aut affectatam ignorantiam, sed ob tentaculam nostri intellectus, & malignitatem lucis, qua nobis in hoc ergastulo constitutus Deus obueratur: id ita esse suadet proportio cognitionis siue speciei expressæ cum specie impressa: hæc ergo cum sit abstractia & aliena, non verò intuitiva, & propria Dei, talem etiam esse eius cognitionem & speciem expressam oportet. Atqui quando animal v.g. abstractum ab inferioribus, illudque vniuersale facimus, ipsum non aliter, ac Deum confusè, & imperfectè cognoscimus & non per species intuitivas, & inferiorum proprias, sed alienas & abstractias, igitur tum non verum animal cognoscimus, sed fictitium animal, & quoddam animalis idolum adeo, quæ ens rationis. Quamobrem vniuersale erit ens rationis, cum tamen haud dubie ad dialecticam formaliter pertineat, eique proprie obiiciatur.

63 Hoc quoque argumentum fusiis suo loco proponetur, & exponetur: Interim dicendum tam Deum quam animal v.g. & quodvis vniuersale, penes se met ipsa immediate à nobis cognosci, & non in aliquo ente rationis, aut idolo fictitio. Quod autem vtriusque species dicuntur aliena, & non propria, non ideo est quia duntaxat aliud obiectum ab eis distinctum, non verò ipsa immediate representent, sed quia illa per similitudines, aut dissimilitudines aliarum rerum exprimant, Deum scilicet quatenus creaturæ quoad perfectiones ad eum accedunt, & quoad imperfectiones ab eo recedent, & animal quatenus inferiora quælibet ab eo inadæquatè distincta ei, & in eo sibi inuicem similia sunt: quandoquidem ergo nihil simile, aut dissimile alteri nisi per se ipsum immediatè esse possit, vt in met.lib. 3. tract. 6. constabit, profecto quæ per species expressas, aut impressas alienas, ac prout similia, aut dissimilia alteri representantur, ea immediatè, & in semetipsis, non verò in aliquo ente rationis, aut idolo fictitio exprimuntur, & cognoscuntur.

64 Argunt nostri quarti. Eiusdem scientiæ est agere de modo sciendi reali, ac vero, & de fictitio, & chimærico: Logica autem agit formaliter de illo priori: ergo de hoc posteriori, atque adeo de ente rationis. Maior probatur: primò, quia contrariorum est eadem disciplina, vt est in communī paræmia: item secundò, quia eiusdem scientiæ est agere de fide, & infidelitate nempe Theologia; de virtute, & virtio, quoad genus moris, videlicet scientia moralis: & de veritate, ac falsitate scilicet logicæ nostræ; ac de calore frigore, & ceteris qualitatibus primis inuicem contrariis, puta physicæ siue scientiæ naturalis: si quid ergo exempla conuincunt vñquam, vnius etiam eiusdemque scientiæ erit de modo sciendi reali, cōquæ qui rationis est tractationem institutæ. Rursus tertio, metaphysica quæ agit de ente rea-

R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

li ut sic hoc ipso agit etiam de ente rationis ut sic, siue in communī ei opposito, vt omnes fatentur, logica ergo agens de ente reali Dialectico, hoc ipso aget etiam de ente rationis Dialectico, ei opposito.

Arbitror propter hoc argumentum, satis probabile esse ens rationis formaliter obiici dialecticæ, non quoad omnes eius actus sicut Thomista volunt, nec etiam quoad plerosque sed quoad aliquos, eosque paucos. Ceterum ne hoc quidem eo argumento conuincitur: quamobrem primò, illud hac ratione eneruò; si quicquam enim valeret, ens rationis foret obiectum formale omnium scientiarum; cum nulla sit in cuius materia aliud ens rationis comminisci non possimus: quid namque est quod dialectica modum sciendi fictitium, & chimæricum potius quam musica v.g. sonos chimaricos, & imaginarios, similes eorum quos Pythagoras cælorum motibus attribuebat, aut potius quam mathematica triangulos, vel circulos fictitios sibi vendicet; Vnde secundò respondeo negata maiori argumenti: Ad primam eius probationem dicendum est, ens reale & rationis, nec in materia logicæ, nec in materia alterius scientiæ contraria, aut etiam contradictoria ratione opponi, siudque amplius non habere, præterquam distinguere, seu diuersa esse: Hoc autem insufficiens esse, vt ad eandem scientiam spectent, aliqui homo, & angelus ad eandem scientiam attinent. Quod autem ea entia contraria, aut contradictoria non sint, liquet, quoniam homo, v.g. fœtus, & homo verus non sunt incompossibilis, sicut ad veram oppositionem contraria, aut contradictoria oportet, quinimo simul esse possunt, ac debent, eo modo quo absolute esse queunt: cum homo chimæricus non nisi à vero homine fingi possit. Quapropter vulgaris illa paræmia contrariorum eandem esse disciplinam, nec aduersariorum causam melioram, nec nostram deteriorem facit: inficias enim imus ens reale, & rationis siue ens, & non ens, et si de eodem enuntiari nequeant, propterea tamen in eodem instanti temporis incompossibilis esse, quod tamen ad eiusdem scientiæ communionem necessarium erat, sicut etiam homo & Angelus, et si de eodem enuntiari non valeant, haud tamen cognitionem cum unitate, & communione eiusdem scientiæ coniunctam obtinent.

65 Ad secundam probationem respondeo, idcirco eandem scientiam esse de fide, & infidelitate; virtute, & virtio, &c. Quoniam hæc sunt formaliter incompossibilis, siue neque quidam sit simul fidelis & infidelis, peccans in aliqua materia, & simul in ea studiosè operans; rursus vt idemmet intellectus circa aliquod obiectum simul fallatur, ac verum assequatur, vt idem subiectum physicum sit simul calidum frigidumque in excellenti gradu: At verò modus realis, modusque sciendi fictitium, ac chimæricus non sunt simul incompossibilis, vt exposuimus: vnde non est cur eadem Dialectica de eis differat. Ad tertiam probationem contrariam respondeo, metaphysicam non ob id agere de ente rationis: quia reali opponitur, vt communiter dici consuevit, sed quia non minus quam ens reale, imo multomagis quam illud, abstractur ab omni materia, ecquæ enim esse potest materia non entis, aut nihilo quidnam constet: abstractio autem ab omni materia est ratio formalis, sub qua metaphysica ex Philosophorum tendit arbitrio.

66 Quinto argumentantur nostri authores: Omnis actus falsus efficit ens rationis, illudque essentialiter connotat; nem enim aliter quam est in se representat;

D 2 tat;

tat; cum ergo res in se sit ens reale, prout obiectum actus falsi, & per eum exprimitur, nequit esse ens reale, adeoque debet esse ens rationis. Atqui Dialectica habet pro obiecto formalis actus falsos, siquidem de syllogismo fallaci, & Sophistico disputat: habet ergo pro obiecto formalis ens rationis, quo actus falsi constituantur, aut (quod perinde est) quod ab eis extrinsece connotatur. Principio, transeat omnem actum falsum connotare ens rationis, eova etiam aliqua ex parte constitui; Hinc profecto illud tantum fiet, ens rationis esse obiectum Dialecticæ, prout subest actui falso, per quem cognoscitur, aut etiam efficitur: non vero pro formalis, & seorsim à quauis denominatione extrinseca, quam accipiat; Hoc enim posterius est, quod negamus, non vero illud prius: quando namque superius diximus, res esse obiectum formale Dialecticæ, rurum nomine quidquid est genus, species, definitum, diuisum, alicove modo cognitum, sive sit ens reale, sive solius rationis intelleximus. Deinde secundo multis partibus verisimilius est, non omnem actum falsum connotare, aut respicere ens rationis, qui enim affirmat falso Petrum currere v. g. is cursus Petri non existentem, sed tamen possibilem, adeoque realem, & non chimæricum adstruit; hunc namque si adstrueret, sive enuntiaret, haudquam falleretur; verissimum etenim est cursus Petri chimæricum dari, dummodo currere affirmetur cursu illo commentatio, cuius esse est fingi, quive nonnisi per fictionem exercetur. Verum de his plura, cum lib. 10. sermo fuerit de essentiali, & accidentaliter veritate nostrorum actuum.

68 Sextum argumentum; logica docet quatenus ex suppositione ficta, & impossibili arguendum utiliter sit, & quo arguendi genere vtitur Concil. Flor. & aduersus Græcos infert spiritum sanctum, si per impossibile non procederet à filio, ab eo minimè distinctum iri; eodem etiam vtuntur PP. communiter, ex Dialecticis vtrique fontibus hausto: Hæc enim illa tertia regula artis obligatoria quæ præcipit, ac statuit quatenus propositio aliqua, etiam impossibilis admittiēda sit, vt videre est apud Dominicum Sotum lib. vltimo summularum, de obligationibus lect. 1. §. in secunda parte textus ponuntur septem regula, quibus ars obligatoria continetur, & apud nostrum Casilium lib. 3. introductionis in logicam tractatu 2. cap. vltimo, alioque innumeros Dialecticos, tum veteres, tum iuniores, qui de obligationibus disserunt. Quæ etiam pars Dialectica tradit, quando ex suppositione impossibili inutiliter arguitur, & ex ea sequitur vtrumque: negari ergo nequit, quin Dialectica ens fictum, & impossibile sive solius rationis tanquam obiectum formale respiciat. Verum hoc argumentum, ad summum probat, ens rationis esse materiam circa quam, & obiectum non omnium, aut etiam plerorumque, sed dumtaxat aliquorum actuum Dialecticæ. Rursus ne istud quidem conuincit, in eo sensu, qui modo vertitur in questionem: tantum enim probat suppositionem fictitiam, & impossibilem Dialectici muneris esse, quatenus subest actui, per quem assumitur, velut mediū ad aliquid verum, ac possibile concidendum, qua ratione Conc. Flor. Græcos de processione Spiritus Sancti à filio, male opinantes, sic lóvē aliter vrget: si Spiritus Sanctus per impossibile non procederet à filio, nō distingueretur ab illo, atqui ab illo distinguitur, ergo ab eo procedit. Porro autem quod est rationis, & impossibile, prout subest nostris actibus, & ratione subiecti, predicati medijs, maioris, aut minoris extremi aliamve similem induit, logica sit obiectum formale, nostræ doctrinæ non obest; imò contrarium ei haud consonat.

Septimum argumentum esto: Dialectica disputat, an ens rationis sit eius obiectum formale: at id à Dialectica in controversiam reuocari nequit, quin ens rationis formaliter attingat, illudque velut obiectum suum intueatur: alias dici posset plura alia ei non obici, etiam si in illa controuertantur. Sed hoc argumentum si quid conuinceret, non solum ens rationis Dialecticum, verum etiam omnia entia, tam realia, quam rationis, in communi, & in particulari futura esse obiectum formale Dialecticæ, cum de quo quis ea disputare posset, an ad ipsam formaliter speget? Ad hoc, argumenti formam labefactio hæc consequentia est nulla, intellectus disputat, an aliud præter verum sit, aut esse possit eius obiectum: aliquid ergo præter verum est eius obiectum: similiiter ergo hac conuenientia est nulla, logica disputat, an aliiquid præter ens rationis sit eius obiectum, ergo ens rationis est eius obiectum. Præterea obiectum scientiæ duplex est, aliud positivum de quo disputat an sit, quid sit, quale sit, quotuplex sit, quapropter sit, &c. aliud negativum, de quo solum scientia negat esse suum obiectum, & aliud de ipso non inquirit; De obiecto formalis in hoc posteriori sensu, non est quæstio, & iuxta eum, ens rationis quadantes est obiectum formale Dialecticæ, aliter vero se res habet in priori sensu, qui solus controuertitur. Rursus, quod Dialectica habeat pro obiecto ens rationis, quatenus in eo considerat denominationem extrinsecam obiecti, subiecti, aut aliam similem, eamve vltro citroque quærit atque, quod aiunt, in utramque partem disputat, hoc inquam dumtaxat est, quod obiectio facta conuincit, si quid conuincit: à nobis tamen in dubium non reuocatur, sed velut certum, & exploratum habetur, vt sæpe sæpius monuimus. Quid: quod totum argumentum procedat de solo obiecto inadquato Dialecticæ, eoque raffissimo, & via moraliter considerabili.

Octauum argumentum esto. Dialectica definit fictam, ac chimæricam definitionem, eamque ait esse, quæ constat genere, & differentia ficta: similiiter diuisionem fictam, argumentationem, alioque modos sciendi chimæricos explicat, ac definit; ens igitur rationis proprium fictumue intuetur. Antecedens suadetur, nam actus ille definitio ficta constat genere, & differentia ficta, alicuius scientiæ est, non alterius, quæ dialecticæ, quæ nimur sola ad genus, & differentiam, aliaque eiuscemo di descendit. Confirmatur: Tametsi voces nudè sumptæ, vel ad Grammaticam, vel ad Rethoricam, aut Poeticam spegent, dialectico tamen artificio illusæ, & ad rationem definitionis aliamue id genus contræ, ad dialecticam attinent, eique formaliter, obiciuntur; quocirca hic actus, definitio vocalis, constat genere, & differentia vocalis, dialecticus est, vt superius fassi sumus. Quanquam ergo, ens rationis, fictumve, nudè, & in communi sumptum metaphysicæ sit, ceterum si definitionis, aut diuisionis speciem, & imaginem quandam præse ferat, atque ad eam contrahatur, hoc ipso ad logicam pertinebit; Vnde hic actus, definitio ficta constat genere, & differentia ficta, dialecticus erit, si quis alius.

70 Hoc argumentum id vitij habet quod paulò suprà in alio simili notauiimus; scilicet quod ens rationis per omnes scientias longè latèque diffundat, cum nulla sit, quæ obiectum suum, velut impossibile considerare non possit, si illud velut tale considerat logica: cur enim hæc definitionem fictam v. g. explicet; & non etiam physica corpus naturale fictum, scientia animistica animam chimæricam, metaphysica Angelum commentitum; & mathematica

matica figurae imaginariae, & impossibile! Quam ob rem Respondeo negata argumenti antecedente, & eius probacione: Hic enim actus definitio ficta constat genere, & differentia ficta pertinet non ad logicam, sed ad metaphysicam: cuius rei gratia dicitur debet duplex metaphysica, alia docens, vtens alia, illa generalia principia entis rationis formaliter considerat, haec ea contrahit ad concep-
tus particulares, quemadmodum de logica vtente, & docente dici consuevit: proinde quemadmodum hic actus definitio constat genere, & differentia est logica docentis, & hic, homo est animal rationale est definitio, constat genere, & differentia est logica vtentis, ita similiter hic actus ens fictum, & solus rationis est quod constat entitate ficta erit metaphysica docentis, hic vero actus definitio ficta constat genere, & differentia ficta, erit metaphysica vtentis. Quod si instes metaphysicam ita agere de ente reali, vt sic, vt non descendat ad omnes eius species in particulari, proinde ita etiam eam agere debere de ente rationis vt sic, vt ad omnes eius species in quacumque materiâ particulari cum logicâ, tum etiam aliarum scientiarum non descendat, occurendum est de speciebus entis realis physicam, mathematicam, aliisque scientias institutas esse, vnde non esse, quod metaphysica ab ente reali in communi ad eas omnes in particulari sumptas gradum deiiciat. Ceterum de speciebus entis rationis in particulari quavis materia nullas scientias institutas esse, ne in nihilo tota aliqua scientia insinuatur, adeoque metaphysicam, quatenus vt ens est, eas omnes comprehendere. Quod attinet ad confirmationem argumenti, ea speciosior, quam solidior est, namque idecirco dialectica per aliquos actus suos definit, & explicat, quid sit definitio vocalis, quid diuisio, argumentatio, & quius alius modus sciendi vocalis, quoniam instituta est non solum ad mentaliter, sed etiam ad vocaliter definiendum, diuidendum, & argumentandum, sine iis enim ad minimis veritas, qui eius scopus est, nec disci, nec doceri potest: Ait logica non est instituta ad ficte, & chimericè definiendum, diuidendum, aut argumentandum, proinde non est cur in iis explicandi, ac definiendi occupetur. Bene verum est eam distineri in explicanda definitione, argumentatione, & quius alio modo sciendi sophistico, ac fallaci, vt veri natura magis eluiscat: Contrariorum enim eadem est disciplina, & contraria iuxta se posita magis innotescunt; ceterum definitio, aut argumentatio fallax non est ens rationis, sed ens verum, & reale, cum realis nostra cognitio in actus veros, & falsos diuidatur.

72 Postremum argumentum est: Dialectica per hunc actum suum nequit eadem propositione esse simul vera & falsa, nection per hunc, *dua contradictoria nequeunt esse simul vera* attingit formaliter simultaneam vnitatem, & falsitatem eiusdem propositionis, neconon simultaneam veritatem duarum contradictiorum; at simultanea veritas, & falsitas eiusdem propositionis: aut duarum contradictiorum est quid impossibile, & ens rationis, igitur ens rationis est obiectum formale Dialectica. Maior probatur, hic actus, homo nequit esse animal hinnibile, attingit velut obiectum formale animal hinnibile; ergo hic actus dialecticus, *eadem propositione nequit esse simul vera, & falsa*, aut hic: *dua contradictoria nequeunt esse simul vera, falsare simultaneam veritatem*, ac falsitatem eiusdem propositionis, aut plurimum tanquam obiectum formale intuebuntur: vtriusque autem ratio à priori est, quia quod nega-

R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

tur eò ipso immediate, & formaliter respicitur. Idem argumentum in aliis actibus dialecticis fieri posset, si vacaret. Propter hoc ultimum argumentum mihi semper verisimile fuit, ac modo etiam est, ens rationis esse obiectum formale inadæquatum dialectica, in sensu tamen longè diuerso, ab eo, quem Thomistæ intendunt. Deinde aio, hoc tantum concludi eo argumento, ens rationis esse obiectum formale dialectica, non quod ipsa affirmet, sed quod neget; non quod fingat, sed quod fictum destruat, & vere, atque absque villa fictione cognoscat, quod præter controversiam præsentem est.

C A P V T I X.

An, aut quatenus medium aliquod positivum inter ens reale, & rationis sit obiectum formale dialectica?

73 D Imittamus cum bona gratia fautores entis rationis, & eorum sententiam in examen reuocemus, qui medium aliquod positivum inter ens rationis, & quodius ens reale Dialectica formaliter obiiciunt. Hi sunt aliqui Scotistæ, huic fundamento potissimum innixi: esse generis, speciei, subiecti, predicati definiti, diuisi, aliove quouis modo cogniti est obiectum formale, saltem inadæquatum Dialectica: at huiusmodi esse non est nullum ens reale, etiam per accidentem, neque etiam ens rationis fictum, ac rigorosum; sed potius *trinque* medium interiacet. Primo quia id tuerit Scotus in primum dist. 36. q. vñica his verbis. *Ad secundum dico, quod productio ista (puta rei in esse cogniti) est in esse alterius rationis ab omni esse simpliciter; & non est relationis tantum, sed etiam fundamenti absoluti.* Non quidem secundum esse essentia, vel existentia, quod est verum esse, sed secundum esse diminutum, quod esse est esse secundum quid etiam ens absoluti: quod tamen ens absolutum secundum istud esse diminutum concomitatur relatio rationis. Ecce Scotus ait esse cogniti, quod diminutum vocat, nec esse verum aliquod esse essentia, vel existentia, nec etiam aliquam eritatem, seu relationem rationis, sed potius hanc illud solum concomitari. Secundo, quia Deus tribuit hoc esse cogniti rebus omnibus, quas ab æterno, atque ante nascentis originem mundi cognovit, vt etiam Scotus loco proximè citato docet, ac probat exemplo voliti, esse enim voliti rebus ab æterno conueniens, cum contingens sit, ab aliquo, atque adeo à Deo tribuitur & producitur, tale igitur esse cogniti nequit esse ens rationis fictum, cum Deus nullius figmenti auctor sit, nec etiam ens reale, cum Deus nullum ens verum & reale ab æterno produxit.

74 Tertiò, quoniam eiusmodi esse cogniti, quod tenuit, ac diminutum appellant, tribuitur à cognitione vera, quandoquidem hæc obiectum suum cognitionum denominat: sed ens rationis fictum solius cognitionis falsæ non vera effectus esse potest, tale igitur esse non debet, saltem semper esse ens rationis commentitum, ac strictum, quo de agitur. Rursus nequit esse ens reale, si quod enim esse reale habaret, maximè esse cognitionis, & rei cognitæ, vnde coalefcit, harum autem esse formaliter, ac per identitatem non fortitur, sed veluti efficienter, & principiatiue, vt Scotus ait, dicta distinct. & quæst. his verbis; *et si velia querere aliquod esse verum huius obiecti ut sic nullum est querere, nisi secundum quid, nisi dicatur, quod istud esse secundum quid reducitur ad aliquod esse simpliciter, quod est esse ipsum intellectum*

Et ideo, sed istud esse simpliciter non est esse formaliter eius, quod dicitur esse secundum quid, sed est eius principiarum, vel terminativarum, ita quod ad istud verum esse illud esse secundum quid reducitur, ita quod sine isto vero esse istius, non esset illius esse secundum quid. Huius autem Scoticae doctrinae ratio colligitur, cum ex ipso Scoto variis in locis, tum etiam ex Theodoro Smisingo tractatu 3. de Deo, disp. 2. a. num. 183, quoniam omne totum realiter distinguitur a suis partibus: atque esse cogniti est quoddam totum resultans ex cognitione & re cognita veluti partibus quibusdam per accidens: ab eis ergo realiter distinguitur; adeoque nullam ab eis entitatem realem sibi intrinsecam, atque identicam haurit.

Item quarto suadetur idem assumptum. Etenim actus nostri intellectus dicuntur communiter ferri, ac tendere in res extrarias quas dicoſunt, atqui non penes suum esse reale, ac vitale; quoad hoc namque sunt immanentes, & neutriquam transſentes. tendunt igitur ac feruntur in obiecta sua secundum aliquid esse diminutum, quod in ea refundant. atque in illis intrinſecē ſuſcipi efficiant. Huiusmodi porro esse cogniti, ut aiunt, rebus intrinſecum, ac ſubiectiū inhaerens, non est ens rationis, cum hoc nullibi ſit ſubiectiū, ſed tantum habeat eſſe obiectiū in intellectu, ut vulgo definiunt, non etiam eſſe ens reale Deus enim a nobis denominatur cognitus, nihil tamen reale intrinſecum ei denudū alſuimus, alia, vicissitudine nostrorum actuum, quæ nos quoq[ue] ferme momento mutat, Deo etiam aliquam mutationem importaret. Quæ etiam non existunt, & qua simpliciter eſſe quoq[ue] repugnant, ea a nobis ſunt cognita, nullum tamen ens verum, & reale a nostris actibus in eiusmodi obiecta expullulat, alia quod non eſſt, aliquid tamen verum ac reale eſſe recipere, ac parties v.g. non existens albus tamen eſſe uitineret.

76 Et quidem Sotus q. 3. de vniuersal. art. 1. dub. 2. & Auerſa q. 5. log. ſect. 7. parum ab initio, referunt Scotistas in ea eſſe ſententia, ut existimunt ſuum illud ens diminutum eſſe ſubiectiū in rebus cognitiis: quod tamen aiunt, tale enticulum ac ſemireculam iuxta Scotitas eſſe ens rationis, id parum conſideratē diſtē arbitror; Scotus enim, & eius aſſeclæ, quibuscum modo cernimus, eiusmodi eſſe debile, ac tenue medium inter ens reale & rationis, ac neutrius generis cōtendunt; ut ex verbis Scoti nuper relatis, & argumentis ab eo inſinuatis maniſtum eſt, ut que ſapienter nota P. Suarez disp. 5. metaphys. l. 2. num. 7. afferens eſſe cognitum creaturis etiam ab aeterno conueniens, haud eſſe reale eſſe eſſentiæ, aut eſſentiæ, haud etiam eſſe relationem rationis, in ſententia Scoti, ſed aliquid eſſe diminutum quod in vtriusque medio, & veluti conſinio relinquit, quin, vñquam declarat an ſit dicendum reale, vel rationis.

77 Quinta ac poſtrema eiusdem aſſumpti probatio eſſe potest. Carentia rerum alioqui poſſibilium non ſunt entia rationis ſiſta, cum ſeorsim ab omni ſiſtione, aut etiam cogitatione noſtra, tenebræ v.g. innumerantur: haud etiam ſunt entia vera, ac realia; cum haec nulla fuerint ab aeterno, fuerint verò innumeræ rerum carentia, tot nimurum, quoniam rerum genera noluit iam tum Deus moliri: Eiuscmodi ergo carentia rerum ſunt media quada in negatiua inter entia realia, ac ſolius rationis, quo pacto de eis philoſophatur P. Suarez disp. 54. metaph. ſect. 5. num. 5. & alibi ſæpè. Quid ergo verat, dari medium aliquid etiam poſtitum inter ens reale, quod illud cunque ſit, & ens rationis ſiſtum, vñdilecīt eſſe cognitum,

quod eſſe diminutum ac debile appellant. Vbi autem ſemel admittatur, ut haec ratio ac praecedentes contendunt, illud eſſe obiectum formale dialecia, nemo ferme ſit qui non fateatur.

Cæterum proprius vero eſt, eſſe cognitum non eſſe medium quoddam poſtitum inter omne ens reale, & ens rationis, ſed potius eſſe ens reale non per ſe, ſed per accidens, non in singulari, ſed in plurali, hoc eſt eſſe cumulum quēdam plurium entium, cognitionis ſcīlicet, & rei cognitæ, & eā quidem ſed prēter eā nihil aliud complecti: Argumentavero contraria tanti non ſunt, ut contrarium perſuadeat, eorumque impugnatione, niſi fallor, aperte conſtabit falſitas ſententia, quam propugnant. Principio quod attinet ad Scotum, cuius auſtoritatem merito ſuſcipiunt eis aſſeclæ, in praefentiarum eis parum fauet, namque ſolum docet eſſe cognitum, inter ens ſimpliciter ſumptum, & ens rationis medium eſſe: Hoc autem non obſtat quoniam ſit ens reale per accidens, ſit in plurali, de quo inferius oſtentandum non eſſe ſimpliciter, ſed ſecundum quid eſſe: Quod ſi Scotus aliud ſentit, reiſciendus.

Occaſione ſeundi argumenti Caietanus, & alij Thomistæ 1. p. q. 14. art. 5. multa congerunt aduerſus Scotum, quaſi ille, fide quidem refragante, censuerit illud eſſe cognitum eſſe aliquod verum, & reale eſſe diſtinctum a Deo, ab eoq[ue] tota iam olim aeternitate prodiſtum, ac rebus, quas ſemper cognouit, hoc ipſo ſemper communicatum. Cæterum fruſtrā diſſecant contra ſubtilem doctorem, qui proſecto id ſunt voluit, docuitque, Deum ab aeterno quodammodo prodiuſiſe eſſe aliquod diſtinutum, & ſecundum quid, merito cuius creature omnes cognitione denominatedur: Huiuscemodi autem eſſe diſtinutum a Deo diſtinctum, & quodam modo prodiſtum, fidei noſtræ haud magis repugnat, quam carentia rerum, quæ iuxta plures Thomistas, & alios auctores innumerous ſunt, habent eſſe diſtinutum ab aeterno, non ſine dependentiā a Deo, penes quem erat potestas, & arbitrium faciendi ut non eſt, ſed res oppoſita aeternū extiſſent. Quod ſi ut alij censent non potueri impediri a Deo, iam id longe diſſicilius eſt; quam quod Scotus de ſuo eſſe cognito, contingent quidem, & a Deo pendulo tradit. Miſſis ergo censuris probabilius eſt Deum tale eſſe obiectum, ſiue cognitum non prodiuſiſe ab aeterno, etiam ſecundum quid, nulla enim talis productionis, nulla termini diſtinuti, ac debiliſ per eām producī neceſſitas, vel utilitas: namque ut creature dicantur aeternū cognitionis abunde eſt vera, ac realis cognitionis, qua Deus eā ſemper cognoscens dicitur. Equidem vtriusque denominationis non diuerſam, ſed eandem realiter formam eſſe, nempe, ut dixi, cognitionem immanentem Dei, ſuperius cap. 6. latè oſtentum manet, ut id impræſentiarum repeti non oporteat. Quocirca fatemur eſſe cognitum, aut volitum prodiſtum fuſſe ab aeterno, ſecundum quid utique, non tamen eſſe cognitum, aut volitum, quale aduerſarij fingunt, ſed quale ipſi haſtenus poſuimus: hoc enim idecirco ſecundum quid censetur ab aeterno prodiſtum, quoniam cognitionis, & volitio libera Dei ab aeterno producī ſecundum quid fuere quantumcumque entia a ſe.

Quod ad tertium argumentum ſpectat, ſi eſſe cognitionum diſtingueretur realiter a cognitione, & re cognitione, ex quibus veluti partibus resultat, bene quidem inde fieret etiam eſſe ens quoddam diſtinutum medium inter reale, & ſiſtum: Cæterum quod nec eiusmodi totum, nec ullum aliud per accidens a suis partibus realiter diſtinguitur multis partibus

78

79

80

partibus probabilius est, & à nobis in physica ex professo demonstrabitur. Interim sufficient quæ supra aduersus Thomistas differuimus, ea enim meo iudicio manifestè ostendunt, esse cognitum non distingui à cognitione, & re ei subiecta, & nisi illas nihil aliud complecti.

81 Quatum argumentum sententia Scoticae difficultatem potius quam probabilitatem conciliat: id enim contendit ex actibus nostris aliquid refluere in obiecta cognita, quod eis intrinsecè inhæret. Quam vero absconum, imo etiam ridiculum hoc sit, pleraque decursu capitis sexti satis manifestant. Quintum argumentum haud magis premit, concessò enim eius antecedenti, consequenti nulla proflus est: nam dari medium aliquid negatiuum inter omne ens reale, & rationis, nimurum carentias rerum absque vila fictione æternas, vel ipsa ratio in arguento adducta ostendit, vt alias in metaphysica adducendas prætermittam: Cæterum nulla ratio afferri potest, quam propter admittendum sit medium illud posituum inter quodius ens real, & rationis: reiiciendum igitur est, ne saltem multiplicentur entitatis sine necessitate, aduersus quām omnes philosophi opinantur. Quam ob rem, licet prædictam Scotistarum opinionem hunc in modum refellere, & quæ latius dicta sunt veluti in summam redigere: si daretur illud esse diminutum inter omne ens reale, & rationis medium, beneficio cuius res omnis dicatur cognita, per aliam formam intellectus cognosceret, & obiecta essent cognita; item redundaret aliquid ex actibus nostris in obiecta cognita eis intrinsecum: plurifiscarentur itidem entitatis sine necessitate. Haec autem absurdita sunt, ergo & illud vnde sequuntur.

C A P V T . X.

Superioris instituti prosequutio, & aliqualis
Scoti defensio.

82 Non obstant, quæ superiori capite differuimus aduersus Scotistas, quominus medium aliquid posituum inter omne ens reale simpliciter, ac propriè sumptum, & ens rationis fictum admittamus, atque eiusmodi medium Dialectica formale obiectum esse tueamur. Huius placiti explicatio, & probatio sit ista, quæ sequitur: Relatio sive denominatio extrinseca cogniti genericè, specificè, aliterve, in cognitione, & eius subiecto, circumscripto quoquis alio, consistens, tametsi sit ens reale per accidens, sive in plurali, vt cap. præcedenti fuisse ostensum manet; Cæterum non est ens reale simpliciter, ac propriè, nec etiam est ens rationis fictum; talis autem relatio, sive denominatio est obiectum formale dialecticæ, aliquid ergo medium inter ens reale simpliciter sumptum, & ens rationis, quod neutrum quidem sit, Dialectica formaliter obiicitur. Minor arguentum ex dictis hoc tractatu constat: Maior etiam, quoad secundam eius partem: nam si cognitioni suapè natura vera, & realis, obiectum etiam absque vila fictione, aut falsitate cognoscatur, intelligi quidem nequit, quo iure, patetote denominatio cogniti, tum præsertim sit ens rationis fictum.

83 Quod autem denominatio illa cogniti non sit simpliciter ens reale, quæ erat prior maioris pars, hunc in modum suadetur; vt complexum aliquid sit simpliciter, & propriè ens reale, extrema illius debent verè, & propriè vniuersi, sed cognition, & eius

obiectum non vniuntur vera, & propria vniione, sed dumtaxat intentional, adeoque impropria, & metaphorica, vt aduersus multos Thomistas nostri merito tuerunt, complexum igitur cognitionis, & rei cognitæ, sive quod recidit in idem, denominatio, ac relatio cogniti simpliciter, & propriè ens reale non est. Proxima maior probatur; tum quia reale non solum extremis, verum etiam eorum vniione, vel identitate constat; at quando extrema non sunt realia, sed ficta, complexum eorum nequit esse simpliciter ens reale: si quando ergo vnius extremonum realium realis, ac vera non fuerit, complexum etiam gradum entis realis simpliciter, ac propriè sumptu nequitne obtinebit. Tum etiam, quia complexum sive aggregatum subiecti vera albedinis, & fictæ vtrinque vnionis non est simpliciter ens reale, nec vera denominatio albi, aliàs ad dealbandum parietem sufficeret, si vniونem albedinis alibi existentis cum eo tamen fingerem: at non alia de causa id evenit, nisi quia vnius vera, & realis non est. tum denique, quia Hiraccerius v.g. simpliciter, & propriè ens reale non est, præcisè, quoniam vnius, & identitas, qua hircus, & cerus in eandem substantiam coalefcunt, nec vera est, nec realis, estò extrema vera, & realia citra dubium sint.

Argumento secundo ad homines, vt aiunt. Complexio, sive aggregatio actus liberi creati, & diuinæ prohibitionis, non est propriè ens reale; hoc enim semper comitatur aliqua perfectio, & bonitas; eiusmodi autem complexio, sive denominatio prohibiti à Deo, non est perfectio, aut bonitas simpliciter sumpta, vt pote, quæ nullatenus est amabilis à Deo, qui si amaret actum liberum creatum, à se prohibitum, aliquid vtrique moraliter malum amore prosequeretur, quod tamen nefas. Item talis complexio diuinæ prohibitionis, & actus prohibiti non est ens rationis fictum; igitur inter hoc, & ens reale simpliciter sumptum media est, & vtrinque interiacet; similiter ergo complexio eiusdem actus creati, & diuinæ seu creatæ cognitionis, eum cognitionum denominans, quatenus ita eum denominat non est simpliciter ens reale, neque etiam simpliciter ens rationis, sed inter vtrumque media. Quod autem de denominazione prohibiti à Deo actum liberum creatum affidente assumptione, doctrina est aliorum Theologorum, ea ratione explicantium, quænam sit malitia peccati, & quatenus cum bonitate singularum eius partium cohæreat, totum ipsum peccatum, omnis bonitatis expers esse.

Quod si quis respondeat, id interesse inter actum liberum à Deo prohibitum, & eundem à Deo vel etiam creatura cognitionum, quod prior denominatio à Deo amabilis non sit, in dū summe detestabilis, Deus enim actum liberum à se prohibitum, si vellet illiò peccatum amaret, & intenderet, vt dictum est, posterior verò denominatio, à Deo amabilis sit: Proinde illa bonitate, & consequenter entitate, ac realitate destituta est, hæc vero, vt bonitate, sic etiam entitate, & realitate prædicta erit. Quod si quis, inquam, hoc respondeat, poterit non agere refelli: primò, quia non minus vniuersitas, quam bonitas entitatem, velut eius proprietas consequitur; denominatio autem prohibiti, sive prohibitum, quatenus prohibitum est, defectu bonitatis, sive amabilitatis non est simpliciter ens reale, sicuti conceditur; simili ergo modo, ac pari iure denominatio cogniti, sive cognitioni quatenus cognitioni est nequitne erit ens reale, si propriè loquamus, si non defectu bonitatis, at defectu vniuersitatis,

84

85

quem supra probatum reliquimus. Rursus si quod multi tueruntur, & in praesens supponi debet, & etiam solet disputandi gratia, si inquam cognitio, & voluntio Dei, virtualiter intrinsecè non distinguantur, profectò in actu à Deo simul prohibito, & cognito, cùsè prohibitum, & esse cognitum virtualiter indistincta erunt: actus enim Dei prohibens, & actus cognoscens non distinguntur, quanquam alter ad diuinam voluntatem, alter ad eius intellectum attinet: obiectum etiam vtriusque actus, nempe actus creatus est omnino idem; vtriusque ergo complexi, scilicet cogniti, & prohibiti, singulæ partes singulis collatae, sunt omnino indistinctæ, vtrumque ergo complexum erit omnino idem, atque indistinctum; vel vtrumque igitur erit ens reale, vel neutrum; non vtrumque, vt admittitur, ergo neutrum.

86

Obiectio tamen primo: obiectum dicitur realiter cognitum: denominatio ergo, siue relatio cogniti, simpliciter ens reale est. Respondeo vt obiectum dicatur realiter cognitum, abunde est, si esse cognitum sit ens reale per accidens, tale autem esse non diffitemur: Item satis, superque est, vt constituantur intrinsecè per formam realem, nempe cognitionem intellectu immanentem, ita autem constitutu sèpè sèpè docuimus. Rursus secundò Respondeo, eo argumento ne probari esse cognitum esse ens reale per accidens, formam reali intrinsecè constitui: Res enim dici potest realiter cognita, (nisi aliunde obster) hoc solo quod cōnotet ens reale videlicet cognitionem, vnde exoritur, quin necessum sit, vt ipsa denominatio cogniti, intrinsecè, & essentialiter sit ens reale, haud aliter, ac res dicitur destrui realiter, non quod destruētio sit ens reale, etiam per accidens, sed quod sit destruētio entis realis, illudque connotet, & ab esse non esse transferat. Hinc tamen non sit, hunc actum, *homo est animal rationale*, dici posse realem definitionem, etiam in se sit ens rationis pro formalis, & non ens reale, nimirum quia connotat, & explicat veram, ac realem essentiam hominis contra quam superius aduersus Thomistam arguabamus, namque realis cognitio definiens ens rationis est vera, & realis definitio; at non quia connotat, ant explicat ens reale: ergo quia ipsa in se est ens reale; idem igitur de definitione hominis, & quavis alia dicendum.

87

Obiectio secundò: inter esse, & non esse querere medium est, quod aiunt, nodum in scirpo querere, cum nihil videatur exploratus, quam eiuscemodi medium prouersus repugnare, & esse, ac non esse immediata esse: atqui ens reale simpliciter sumptum est esse, & ens rationis fictum non esse; fieri ergo nequit, vt esse cognitum genericè, specificè, aliove quouis modo dialektico, neque sit ens reale simpliciter, neque ens rationis fictum; sed vtrumque medium, quodque ad neutrum extreum deflestat.

88

Sed hoc argumento, si cuius est momenti, fieri vtrique carentiam cuiusvis rei, haud esse medium inter ens reale simpliciter, & ens rationis fictum, quo nihil singi potest magis absurdum. Deinde, vt alias instantias omittam, præcisè respondeo inter esse simpliciter, & non esse simpliciter nullum interiecti medium, vti argumentum rectè supponit; hinc tamen haud scire inferri ens reale proprium, & ens rationis fictum immediata esse: quamobrem, eti esse cognitum nequeat esse medium inter esse simpliciter, & non esse simpliciter, sed potius habeat non esse simpliciter, vt è vestigio ostendam, nihilominus inde non efficitur, quod inter ens reale proprium, propriumque, ac fictitum ens rationis medium esse nequeat. Porro autem ex hoc, quod esse, & non esse

simpliciter sint immediata, eandem immediationem non sequi inter ens reale propriè, ac simpliciter tale, & ens rationis commentitum, argumento quidem ex diametro contrario suaderi potest; nam id, quo aduersarij vtruntur perperam assunt non esse simpliciter claudi carceribus solius entis facti, quasi præter hoc aliud nihil habeat non esse simpliciter, oppositum etenim verius est, vt patet cum in carentiis rerum, tum etiam quodammodo in differentiis entis, tum denique in quoquis ente reali per accidens: huiusmodi namque ens, cum non sit vnum, sed multa, non tam ens est, quam entia, adeoque non est ens simpliciter, sed dumtaxat secundum quid, vti liquidatione tradunt B. Thom. 1. part. quæst. 11. art. 1. ad 2. Caietanus, & alij Thomistæ ibidem: Item P. Suarez 1. metaph. disp. 4. sect. 4. & cum eo nostrorum innumeris. Quapropter quando esse cognitum est ens per accidens, & entium cumulus quidam, haud erit simpliciter ens, sed simpliciter non ens, ac proinde quam rationem medij non obtinet inter esse, & non esse simpliciter, eam tamen inter ens reale proprium, propriumque ens rationis adipiscitur.

89

Obiectio tertio, relatio prædicamentalis, est relatio realis, adeoque simpliciter est ens reale: nihil minus est ens per accidens, & in fundamento, & termino inuicem extrinsecis, & realiter inuinitis, realiter consistit: quamquam ergo esse cognitum sit ens per accidens, erit tamen simpliciter ens reale. Confirmatur, quoniam relatio cogniti, siue facti non minus, quam relatio scibilis est relatio prædicamentalis tertij generis, hæc ergo cum sit relatio realis, talis etiam erit vtraque illa denominatio, ac proinde ens reale. Respondeo, relationem prædicamentalem esse relationem realem propter id, quod à parte rei existit absque illa fictione, aut etiam cogitatione nostra: hoc autem pæcto vt existat, necesse non est vt sit ens reale per se, & simpliciter, sed per accidens, & se undum quid. Hinc ad confirmationem liquet.

90

Obiectio quartò, habitus nempe esse vestitum, armatum, aut calceatum est simpliciter ens reale, ergo & esse cognitum; quid enim magis habet vna denominatio, quam alia, quando vtraque est per accidens neque non extrinsecè, haud enim indumenta nostra nobis vniuntur, sed tantum nos exterius circumstant. Quod autem habitus sit simpliciter ens reale claret, quoniam ens reale simpliciter sumptum dissecatur in decem prædicamenta, quorum vnum est habitus. Confirmabis hinc superiorem obiectiōnem: nam relatio est prædicamentum, vnum vtrique è decem in quæ ens simpliciter sumptum diuiditur: tale ergo est relatio, & non ens per accidens, & secundum quid, vti superius diximus.

Prima huius argumenti responsio est, non ens simpliciter sumptum diuidi in decem prima genera, sed ens latius sumptum, & prout abstrahit ab ente simpliciter, & secundum quid, per se, & per accidens. Quod enim hæc abstractio sit possibilis, vlique adeo verum est, vt iuxta dicenda in metaph. lib. 1. tract. 2. cap. 8. ab ente reali, & solius rationis, ac fictitio vna quædam entis ratio abstrahatur. Verum, ne hinc præfens resolutio pendaat, dicitur si lubet, secundo: divisionem entis in decem prædicamenta, esse non prout abstrahit ab ente simpliciter, & secundum quid, sed prout vtrumque æquiuocè, & vagè complectitur; Cum enim iuxta plerosque ea diuisio non sit generis, & iuxta multos neque rationis vniuocæ, quid vetat eam esse æquiuocam, & disiectam, vt dictum est, ac tantum esse analogam aut vniuocam, quando ens reale magis contractè & propriè sumitur, atque ita sumptum cum nonnullis solum prædicamentis.

dicamentis oonfertur: Tertia ac postrema ar gumen-
ti responso esto, ens simpliciter sumptum, præfatæ
diuisionis diuisum esse; cæterum per aliqua prædi-
camenta propriæ, & per alia improprie diuidi, quia
licet omnia, & singula dicantur entia simpliciter,
ea tamen locutio est impropria, nec metaphoræ ca-
ret. Hinc ad confirmationem constat.

91 Obiicies quinto, Deus visus est vltima beatitu-
do, ac fælicitas nostra; aut ergo ea denominatio vi-
si est ens reale simpliciter, & sic quodvis aliud esse
cognitum erit simpliciter ens reale, tametsi non in
gradu adeo excellenti, nostra enim rationes quibus
oppositum contendimus in quoivis esse cognito pa-
rem habent vim, si quam habent; aut eiulmodi de-
nominatio vi si non est simpliciter ens reale, atque
ita nostra vltima fælicitas non erit ens reale simpli-
citer, sed inter illud, & ens rationis ficitum media
intererit, quin ad alterum magis quam alterum ac-
cedat. Tanti ergo non fuit, ex nihilo nos fecisse
Deum, si ferme propter nihilum nos fecit, & nonni-
si hunc finem tot nostris laboribus, tot sollicitudini-
bus proposuit; Quod autem Deum esse vistum fer-
me nihilum vocetur, quid mirum, si non est ens reale,
sed duntaxat entis vmbra, ac tenui quoddam cre-
pusculum quod inter esse, & non esse sublucet?

92 Respondeo beatitudinem nostram duplē esse,
aliam obiectuam, scilicet Deum ipsum; aliā for-
malem, nempe eius visionem: quas recte distinxit
Boëtius 3.

Tu requies tranquilla pio: te cernere finis,

Principium, rector, dux, semita, terminus idem.

Vtramlibet autem esse ens reale simpliciter, cum
neutra in aggregatione vlla per accidens consistat.
Cæterum vtramque beatitudinem tam obiectuam
quam formalem ei extrinsecam & inunitam, colle-
ctim sumptas, haud esse ens reale simpliciter, sed ens
per accidens, & secundum quid: Hoc autem poste-
rius tametsi ita se habeat, illud tamen prius sufficit
ut propè nihilum non dicatur votorum nostrorum
summa, laborum omnium meta, ac finis vltimus, ad
quem aspiramus. Quin etiam, eti si singula fælicitas
nostra esset ens solum per accidens, & non tam ens,
quam entium cumulus quidam, haud tamen idcirco
dici deberet propè nihilum; hoc enim distinguitur
non solum contra ens per se, ac simpliciter, sed etiam
aduersus ens per accidens, & secundum quid; & è
contrario, quod continet plura entia, eorumve
quandam aggregationem, id à nihilo longa intersti-
tione dissidet.

93 Tandem quibus probari solet, differentias entis
esse simpliciter ens nō tātūm in sensu reali, sed etiā
in sensu formalī, ea etiā pari momento videntur pro-
bare denominationem extrinsecam cogniti esse sim-
pliciter ens reale, quod verum aliquem sensum,
quamobrem hæc potest esse sexta ac postrema ob-
iectio, aut potius obiectiōnū filia aduersus no-
stram sententiam: quæ tamen nec admoueri, nec à
moueri, nec strui, nec destrui potest, donec in meta-
physica de transcendentia entis, & rationum com-
muniū agamus. Et hactenus de medio inter ens
reale, & rationis, quod fortassis prout à nobis expli-
catum voluit Scotus; semper enim ens reale simplici-
citer & ens rationis extrema inueniāt à se medietatis
assignat: locum ergo relinquit, ut aggregatio cog-
nitionis, & rei in quam fertur, sit esse medium &
diminutum, quo de loquitur: quod autem ait hoc
esse cognitum ac tenui principiatiū tantum, non
verò formaliter sive essentialiter esse intellectiōnē,
cognitionem, adeoque ab ea distingui, intelligen-
dum est non de distinctione adequata, sed de inadæ-

quata quam nos vltro fatemur. Qui illud etiam ad-
iiciendum ducimus, hucusque dilputata de medio
inter ens reale & rationis intelligenda esse, iuxta
vtriusque significationem magis vritatam ac fami-
liarem: cæterum interdum significare vtrumque ens
apud sanctos Patres & Philosopher, præterim antiquiores: ens nimirum reale, id quod est incommu-
tabiliter, & necessariò: & ens rationis, sive non ens
ex aduerso, id quod nullo modo est: quamobrem hoc
pacto omnis creatura medium erit inter ens & non
ens: quippe quæ nec est incommutabiliter, nec etiam
non est omnimodis, sed potius simul est & non est:
est commutabiliter, & ex contingentib: non est incom-
mutabiliter & necessario modo. Atque ita dixit Plato
Dial. 5. de Republica: *si quid autem ita se habet, ut sit*
& non sit, nonne medium erit, inter id quod est omni-
no, & id quod nullo modo est? Et paulo infra: *si quid*
apparet tale, ut simul esset & non esset, illud inter
verè ens & omnino non ens esset ponendum. Et postea:
illud itaque nobis, ut arbitror, restat inueniendum,
quod vtriusque sit particeps, ipsius scilicet esse & non
esse, neutrumque illorum sincere dici debeat. At tan-
dem paucis intercisis: inuenimus igitur, ut videtur,
quod multa illa que multis pulchra, aut alia quoque
modo existimantur, media inter omnino ens, & omni-
no non ens voluuntur.



TRACTATVS II.

De obiecto attributionis Dialecticæ.

CAPVT I.

*Veritatem actuum intellectus esse obiectum
attributionis dialecticæ, autoritate
probatur.*

A Nte aliorum sententias quid ipse sentiam in
medium profero, ac statuo obiectum attributionis dialecticæ, & finem intrinsecum in quem tota
refertur, esse veritatem actuum intellectus, eorum
que conformatitatem cum obiecto, qua hoc ita se ha-
bet quemadmodum ab iis representatur. Quam-
uis autem Scotista, Thomista, Nominales & reli-
qui scholastici præfertim à Magistri temporibus,
huius sententia ne meminerint quidem, ea tamen
antiquiores haber patronos. Illam sequitur Aristoteles. 1. topic. c. 2. vtilitatem dialecticæ commen-
dans, *eo quod per eam potemus ad viraque dubitare,*
facile in singulis inuebimus verum & falsum; vbi
discretionem veri à falso finem & subiectum dialecticæ esse haud leuitate insinuat. Illam etiam sequitur
magister Aristotelis Plato in Menone ibi: *debet*
professio mitius & magis dialectico more respondere:
*est autem magis dialecticum non modo verum profer-
re sed iis illud rationibus approbare, quas & ille qui ro-
gat nosse se profitetur. & in Parmenide, Cæterum*
*collige te ipsum diligentiusque te in ea facultate exer-
ce, (nempe dialectica) quo inutilis esse videtur*
multis, & quedam garrulitas nuncupatur, dum
iuuenis es, alioquin te veritas fugiet. Ecce qua-
tenus veritatem dialecticæ finem & subiectum
præstituit. Idem docet in Philebo: cum enim Pro-
tarchus duceret, rhetoramicam videri p̄stantiorem
dialecticæ

Dialectica sive arte differendi, idque Gorgiam censuisse, utrumque refellit atque impugnat Plato, sive quod perinde est Socrates eius personam gerens hisce verbis; non ego o amice Protarche, que ars aut scientia eo antecellat, quod maxima potissimum & utilissima omnium sit, sed te quiesci, sed que perspicuum sincerum verissimumque contempletur, quamvis parua sit, ac minimè utilis; hoc profecto est quod modo querimus. At videbilibil enim Gorgiam lacefes, si eius aris utilitatis laudem prestatiamque concedas, et vero quam ipse modo narravi facultati, veritatis praealentian tribuas, quemadmodum supra de albo dixeram, quod licet paruum si tamen purum esset, multo impuroque secundum veritatis excessum prestatet. Et nunc quidem sufficienter his discussis, ne reficiamus in alias disciplinarum vel commendationes vel commoda, sed si qua ex natura sua vis animi veritatis est amans, eiusque gratia cuncta peragit, hanc dicamus puritate mentis & sapientie perseruari, considerandum a differendi scientia maxime an ab alia hac prestantiori acquiri videatur? ac tandem his rationibus sibi propositis conuictum se fatetur Protarchus & sic respondet; considero equidem, concedoque difficile inueniri possit aliam vel artem vel scientiam, que sibi magis vindicet veritatem: Quid hoc illustrius in confirmationem nostrae sententiae. Propterea haec & alia similia testimonia de Platone haec dicit Augustinus lib. 8. de Ciuit. Dei cap. 4. Socrates in actua excelluisse memoratur: Pythagoras vero magis contemplativa quibus poruit intelligentia viribus institisse. Prinde Plato virumque iungendo, philosophiam perfecisse laudatur, quam in tres partes distribuit, unam moralem quo maximè in actione versatur, alteram naturalem, quo contemplationi deputata est, tertiam rationalem quo verum distinguitur a falso, in Plato iuxta Augustinum Rationalis sive Dialectica non aliud subiectum finemque, quam veritatem præfigit.

Quam nobissem sententiam Plato, eam etiam eius studiosissimus Cicero sequitur lib. 3. de fin. bonorum, in haec verbajad eas virtutes, de quibus disputatum est, Dialecticam etiam Stoici adiungunt & physicam, eaque ambas virtutum nomine appellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falso assentiamur, neve unquam captiosa probabilitate fallamur, eaque quo de bonis & malis dicemus tenere tuerique possimus; nam sine hac arte quemuis arbitramur a vero abducere fallique posse. Reclamatur, si omnibus in rebus temeritas ignoratioque virtus est, ab his ea quo iollit hac virtus nominata est: physica quoque, non sine causa idem tributus est bonus. Ecce docet hunc esse finem Dialecticae, hoc obiectum attributionis, ne cui falso assentiamur, ne qua captione deludamur, ne unquam a vero abducamur, sed potius vitata omnibus in rebus temeritate & ignoratione veritatem obtineamus. Rursus idem in Bruto; sic enim existimo, Iuris Civilis magnum usum & apud Scuolam, & apud multos suis, artem in hoc uno (nempe Seruio) quod nunquam efficiet iuris ipsius scientia nisi eam præterea didicisset artem quo doceret præterea rem universam tribunre in partes, latenter explicare desimendo, obscuram explanare interpretando, ambiguam primum videre, deinde distinguere, postremo haberere regulam quo vera & falsa indicantur, & quo quibus propositionis essent, quoque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem ad ea quo confuse ab aliis respondebantur aut agebantur dialecticam mihi videris dicere, inquit; re in quam intelligi. Vbi postremum hunc Dialecticæ finem ei potissimum subiectum statuit, ut sive dividendo, sive definendo, sive interpretando, sive argu-

mentando, sive quoconque alio modo regulam habeamus qua vera a falsis secernantur. Præterea lib. 2 de Oratore Antonium sic loquenter inducit, nam omnes quod eloquimur, sic aut esse dicamus id aut non esse, et si simpliciter dictum suu suspicunt dialectici & iudicant verum ne sit an falso, et si coniuncte sit elatum & adiuncta sint alia iudicant recte ne adiuncta sint, & vera ne sit summa buius cuiusque rationis. Tandem hanc sententiam Zenoni & Stoicis tribuit, sic enim eos alloquitur lib. 2. academic. q. qui Lucullus inscribitur; Dialecticam inuentam esse dicitis veri & falsi quasi discipulatricem, & iudicem?

Porro Augustinus, nisi nimis fallor, nostram de obiecto attributionis Dialecticæ sententiam variis in locis luculenter tradit: nam lib. 3. contra Academicos cap. 1. 3. sic ait; restat Dialectica, quam certè sapiens bene nonit, nec falso scire quispam potest; & paulo infra: nam primo omnes propositiones, quibus supra usum sum, vera esse ista me docuit: & clarus fine eiusdem cap. profecto dialectica ipsa scientia veritatis est; sicut Theologia sive scientia Dei, hoc ipso finem, & obiectum attributionis Deum habet, ita pariter logica sive scientia veritatis, veritatem velut finem & obiectum attributionis suo sibi iure vendicabit. Rursus lib. 8. de ciuitate Dei, cap. 4. postquam dixit dialecticam sive rationalem necessariam actioni & contemplationi, sive scientia moralis & scientia naturali physicæ, mox subdit; maxime tamen contemplatio perspective in sibi vendicat veritatis, ubi logicam sicut antea perspectionem aut scientiam veritatis appellat. Item lib. 1. contra Cresconium cap. 1. 5. postquam docuit logicam ad veritatem dirigi & in ea occupari, concludit de eiusmodi veritate; ubi maxime Dialectica regnare videtur, quasi veritatem finem ultimum, & obiectum primarium dialecticæ censeat.

Nullibi autem clarius aut elegantius nobis suffragatur Augustinus quam in lib. de principiis dialecticæ c. 7. fine: Cum igitur tantam vim tamque multiplicem appareat esse verborum, quam breviter iam pro tempore summarumque attingimus, duplex hac ex consideratione sensus nascitur: partim propter explicandam veritatem, partim propter seruandum decorum, quorum primum ad dialecticum, secundum ad Oratorem maxime pertinet. Quamvis enim nec disputationem deceat ineptam, nec eloquentiam oporteat esse mendacem, tamen & in illa sepe atque adeo penè semper audiendi delicias discendi cupido contemnit, & in hac imperitor multitudo quod ornata dicitur, etiam verè dici arbitratur. Ergo cum appareat, quid sit uniuscuiusque proprium, manifestum est, & disputationem si qua ei delectandi cura est, rhetorico colore astigendum, & oratorem, si veritatem persuadere vult, dialecticam quasi neruus, atque ossibus esse roborandum, que ipsa natura corporibus nostris nec firmitatem virium subtrahere potuit, nec oculorum offensioni patere permisit. Itaque nunc propter veritatem diuidicandam, quod Dialectica proficitur, ex hac verborum vi, quedam semina sparsum. Quae verba sic expende, quod ad aliquam scientiam maximè pertinet, quod eius proprium est, quod ea proficitur, illius est proculdubio subiectum, at huiusmodi esse veritatem respectu dialecticæ tradit Aug. Rursus iuxta eum ita se habet veritas ad dialecticam, sicut decor sermonis ad artem orationis, sed huius subiectum est talis decor, ergo & illius veritas.

Alij etiam Patres nostra opinioni suffragantur: Isidorus in dialectica; philosophia species tripartita est, una naturalis quo gradè physica appellatur, in qua de natura inquisitione disseritur, altera moralis, quo gradè

3

4

5

gracē ethica dicitur, in qua de moribus agitur, tertia rationalis, que greco vocabulo logica appellatur, in qua disputatur, quemadmodum in rerum causis vel vita morib. veritas ipsa queratur; ecce sicut natura subiectum physicæ & morum rectitudo ethicæ, ita etiam veritas iuxta Isidorum dialecticæ subiicitur, & eius est obiectum attributionis. Consonat Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum, dicitur *Dialectica*, quæ ea quidem quæ dicuntur de veritate confirmat per demonstrationem, eas autem, quæ inferuntur dissolue dubitationes: Quibus verbis veritas adstruitur finis dialecticæ, eiusque subiectum, demonstratio vero solum medium ad eius firmam affectionem. Eodem etiam lib. sic ait est enim dialectica veluti *vallis* quidam, ne veritas conculcetur a sophista. Haud etiam parum abest Gregorius Nyssenus dñp. de anima, & resurrectione; Patet enim omnibus ac liquet, quod dialectica curiosa subtilitas, pares in utramque partem vires habeat, vel ad euerstionem veritatis, vel ad mendacium indicandum. Vbi vt dialectica finis statuit euersio veritatis, ea si abutamur, ita è contrario mendacij discretio, ac veritas ei opposita dicitur eius finis, si regulis illius recte vtamur.

Accedit Hugo Victorinus lib. 1. didascalicæ eruditio in hæc verba, cum veteres multis saepe lapsi erroribus falsa quadam & sibi contraria in disputacione colligerent, atque id fieri impossibile videretur, vt de eadem re contraria conclusione facta viragine essent vera, que sibi discutientis ratio conclusi set, cui ve ratiocinationi credi oportet esset ambiguus, vi sum est prius disputationis ipsius veram atque integrum considerare naturam, qua cognita, tum illud quoque quod per disputationem inneniretur, an vere esset comprehensum, posset intelligi. Hinc igitur profecta logica peritia, quæ disputationi modos atque ipsas ratiocinationes internoscendi vias parat, vt que ratio nunc quidem vera, nunc autem falsa posset agnoscere. Vbi veritas designatur totius dialecticæ finis, in quem etiam ipsa ratiocinatio, & reliqua eius obiecta referuntur. Præterea idem sentit auctor libri de spiritu & anima, siue fuit Hugo Victorinus, siue quicunque alias cap. 37. *Ratio vis est anima supra corporalia, & infra spiritualia collocata*, sacerdotum enim vera à falsis, quod est logica: virtutes à virtutis, quod est ethica; & per experimenta rerum inuestigat naturas, quod est *Physica*: In his vero tribus tota philosophia consistit. Quæ cum ita sint tam erit subiectum logica veritas, quam virtus ethica, & ens naturale *Physica* subiiciuntur: consentit Richardus Victorinus de exceptionibus cap. 5. *Nouissima autem omnium inuenta est logica causa eloquentiae*: vt sapientes quippe dictas principales disciplinas inuestigarent, & inuenirent rectius, veracius, honestius, illas tractare & de illis differere scirent, rectius per grammaticam, veracius per dialecticam, honestius per rhetorica; logica nāque facundia rectitudinē, veritatem, venustatem administrat. Quib. verbis innuitur veritatem esse finem & obiectum attributionis dialectica, quemadmodum grammaticæ finis & obiectum attributionis est rectitudo orationis, & rhetorica; illius venustas siue honestas: Hic etiam pende, quatenus non tantum logica latissimè sumpta dicitur habere pro obiecto voces, sed etiam strictè usurpata & prout est dialectica, hæc enim iuxta Richardum Victorinum considerat facundia & vocum nostrarum veritatem: quamobrem nihil hoc ex loco opponi potest, aduersus ea quæ supra ex hoc amore adduximus, cum de vocibus sermo nobis esset, & quod ad dialecticam attinerent pro virili tueremur. Sed vt eò unde digressi fuimus reuertamur, dialecticæ nostræ subiectum finemque esse veritatem insi-

nuat idem Richardus in lib. de exceptionibus 22. sic inquiens: *dialectica est disputatio verum à falso distinguens*. Ita etiam lentit Cassiod. in præfat. de disciplinis; dicendum est tertio de logica, quæ dialectica nuncupatur; *Hac quantum magistris seculares dicunt, disputationibus subtilibus ac brevibus vera sequestrat à falsis*. Consonat Anselmus in fr. citandus & plures alij Patres, quos esset longum referre.

C A P V T II.

Nostra sententia rationibus probatur.

VIdimus quatenus nostra sententia non omnino destituta sit eo præsidio, quod ab autoritate peti confuerit: reliquum est vt rationum momentis eam firmemus. Prima autem ratio nostra est hæc: obiectum attributionis scientiæ nihil aliud est quam eius finis intrinsecus, videlicet quem ei per actus proprios intrinsecè attingit: at sola veritas totius dialectica est finis intrinsecus: sola igitur est obiectum attributionis dialecticæ. Maior negari nequit: licet enim finis extrinsecus scientiæ eius obiectum attributionis non sit, eo quod quisque quemcunque finem extrinsecum velit sibi præfigere possit, atque in diuinitas vel honorem vel voluptatem curas & cogitationes suas intendere, ac discendi laborem subire; ceterum obiectum attributionis scientiæ ab eius intrinseco fine indistinctum est: neque video quo pacto oppositum cum principiis ab omnibus receperit cohaerat, vt in loco superiorius manet explicatum. Minor probatur quoad primam eius partem: quoniam dialecticæ est instituta ad præcauendos errores, vt ex capite præcedenti omniumque consensu liquet; eiusque rei signum evidens est, quod si reliqua scientiæ fine errore comparari possent, nulla dialecticæ necessitas, nulla igitur utilitas. Atqui non præcauetur error nisi per veritatem: dialectica ergo ad veritatem tanquam ad finem destinatur. Rursus logica regulas præscribit, quibus quis veritatem in quavis materia assequi, si velit, possit: eius igitur finis veritas est, non aliter ac finis cuiusvis artis practica est id cuius ad executionem regulas præbet v. g. artis pingendi pictura, adificandi adificium, loquendi recta vel elegans locutio, &c. Probata priori minori parte, quæ asserebat veritatem esse finem dialecticæ, haud minus facile probari potest posterior eius pars asserens insuper, veritatem non finem extrinsecum sed intrinsecum huius facultatis esse; Quidni vero? dialectica enim per actus sibi proprios & cognatos disputat, quid & quotuplex sit veritas, an intrinseca actui vel extrinseca sit, an ei in diuersis instantibus adesse & abesse possit, an una quam alia intensius vel extensius maior sit, quatenus propositiones veritate equipollent & opponantur; & cilia similia, quorum census superacaneus: veritas igitur est fia dialecticæ, non qualiscunque, sed intrinsecus, id est quem ea per plures actus intrinsecè attingit. Quod si quis plura horum à dialectica relegat, & scientia animistica vel alterius facultatis propria esse contendat, is in primis contraria conluetudine his satis recepta temporibus redargui potest. Rursus obiiciendum ei, præter dignitatem dialecticæ esse, ad veritatem cæco quodam conatu ferri atque ad eius affectionem dirigere, quin tamen id quod assequendum sit, eiusve naturam ant conditionem diguoscatur. Ulterius illud negari nequit, dialecticam intrinsecè attingere veritatem modo pratico, docet enim quo pacto definitio quæ est cognitio

tio essentialiter vera, quo diuisio, quo demonstratio, sit executioni mandanda: quod autem non attingat veritatem speculatiuè, neque de ea quid sit, qualis sit, quotuplex sit & similia non discutiat, id parum refert; quo enim cunque modo finis totius scientiæ per eam intrinsece attingatur, hoc satis est, vt eius sit obiectum attributionis.

8 Superior ratio trifariam confirmari potest: primo quoniam in aliis scientiis plura sunt quæ nequeunt demonstrari, siue eidenter sciri v. g. in scientiis de cælo cuius sit naturæ, composita an simplici; eiusdem cum iublunari creatura, an diuersæ; plura quæ definiri non possunt, defectu vtique generis. v. g. in metaphysica, substantia, aut accidentis, aut certe ipsum ens: plura itidem quæ diuidi non sustinent, propter id quod eorum differentiæ, sine quibus nulla sit diuisio, nos latent: Cæterum in scientiis earumque materia, quantæ quantæ sit latitudinis, nihil est quod non possit verè cognoscî, alias frustra de eo esset instituta scientia; igitur dialectica habet pro fine, & obiecto attributionis, non demonstrationem, non definitionem, non diuisiōnem, non rationem illis solis communem, aliamque quamvis particularē omnino ab illis distinetam, sed veritatem actuum intellectus in communis; etenim debet esse finis scientiæ, à cuius executione, si ea practica sit, & affectione; si speculativa sit, reprehendi ac detineri non potest, vt facultatum omnium sufficienti enumeratione constabit; dialectica autem sape demonstrare non potest, interdum non definire, nonnunquam non diuidere, nunquam tamen per se loquendo à veritate seu obiectua assequenda, seu formalī exequenda impediri potest; solam igitur veritatem, finem ac subiectum sibi præstituit; quemadmodum enim finis hominis is constitui non debet, ad quem homo nullatenus peruenire potest, sic dialecticæ finis esse nequit, quem illa multoties adipisci non valet. Confirmatur secundò: Tametsi quis artificium demonstrationis, definitionis, diuisiōnis, aut aliud quidpiam destinatè ignoraret, adhuc is dialecticæ præceptis iuuari posset, vt alias scientias quodammodo compararet; siquidem regulæ illæ tradi solita de suppositione terminorum, de eorum ampliatione, restrictione, diminutione, alienatione, appellatione, neque non de propositionum conuersione, oppositione, & æquipollentia, alieque similes, ed quidem valerent, vt multa vere assereret, vt falsam propositionem vitaret, & pro vera non assumeret, vt per veram aliquam propositionem, hominem esse animal, per aliam esse risibile aut admirativum, per aliam rationalem, per aliam, quæ descriptio sit, esse animal risibile affirmaret; dialectica igitur non ordinatur præcise ad hoc vt quis demonstraret, definiat, &c. sed ad hoc vt veritatem quomodolibet assequatur. Confirmatur tertio si quis interrogetur, quo fine dialecticam addiscit, ac sermo sit de fine intrinseco, ac proximo scientiæ, & cuius gratia illa est instituta, sanè respondebit, vt quamvis facultatem inoffenso pede ac sine erroris scandalo decurrere, atque in eius materia veritatem nancisci queat; obiectum igitur attributionis dialecticæ est non demonstratio, nec definitio aut diuisio, sed veritas cognitionis aut cognitio veritatis, qualis illa cunque sit.

9 Alio etiam argumento nostra potest opinio probari. Modus sciendi, siue quod in idem recidit, ars sciendi habet pro fine intrinseco siue obiecto attributionis hoc quod est scire, sicut ars frænafactoria hoc quod est frænafacere, & ars eloquendi, hoc quod est eloqui siue disertè fari: Dialectica autem est

modus sciendi siue ars sciendi, vt docet Aristoteles lib. 2. *metaph.* c. 3, & P. Fonseca *ibid.* q. 1. *sect.* 1. & *Conimb.* t. 1. *log.* q. 3. *proem.* a. 3. parum ab initio, atque vt ipsi cum Fonseca referunt, B. I. *thomas*, & reliqui penè authores præsertim antiqui: Habet igitur dialectica pro fine intrinsecō & obiecto attributionis scientiam cuius est ars & modus; neque nisi immerito ac valde singulariter id negat P. Theophilus Rainaudus in *Prologo disciplina* § 2. n. 11. initio. Quibus positis sic arguo; Dialectica cum sit ars, modusque sciendi non alium habet finem intrinsecum, atque obiectum attributionis quam scientiam; tune autem res sciri abolutè & communiter dicitur, cum verè cognoscitur: quod enim assertiū, ac verè non cognoscitur, aut falso cognoscitur; id potius nesciri, quam sciri dicitur; dialectica igitur veritatem formalem velut finem, & obiectum attributionis intuetur. Et quidem ex dictis constat scientiam, cui modus sciendi prævius est esse cognitionem veram, siue demonstratiuam, aliove modo evidenter, siue omnino inevidenter, siue immediatam, & primam, siue mediatam, & ex alia anteriore illatam: atqui dicitur modus sciendi contemplatione scientiæ, cui tanquam prævia dispositio prælucet. Simili arguento probauit Fabius lib. 2. cap. 15. bene dicere esse finem intrinsecum, & proprium rhetoricae; eiusque obiectum attributionis. *His approbat* simul manifestum est illud quoque, quem finem, vel quod summum, & ultimum habeat rhetorica, quod rex dicitur, ad quod omnis ars tendit: Nam si est ipsa bene dicendi scientia, finis eius, & summum est bene dicere.

10 Aliter etiam nostra sententia probari potest. Quemadmodum se habet philosophia moralis ad actus voluntatis, ita dialectica ad actus intellectus; at philosophia moralis finis, & obiectum attributionis est bonitas moralis actuum voluntatis, & eorum conformitas cum dictamine rectæ rationis vt cum Aristotele 1. *ethic.* noſter Theophilus ibi supra num. 13. & antecedentibus, ac reliqui communiter docent; obiectum igitur attributionis dialecticæ est veritas actuum intellectus, & eorum conformitas cum obiecto suo. Maior est perspicua, quoniam sicut philosophia moralis ad ordinadæ, & ornandæ voluntatem, ita dialectica ad perfectionem, & ornatum intellectus Dei munere hominibus tradita est. Confirmatur; ex eo quod philosophia moralis circa ens reale versetur, & ex eo quod practica sit, recte infertur dialecticam circa ens reale esse, & practicam esse, vt ex nostris non pauci contra Thomistas argumentantur: ergo ex eo quod scientia moralis obiectum attributionis sit bonitas auctiū voluntatis, non minus recte infertur obiectum attributionis dialecticæ esse veritatem, qua actus intellectus obiectis conformantur. Et sane, qua ratione obiectum attributionis dialecticæ ab aduersariis censetur demonstratio, aut definitio, &c. eadem ratione obiectum attributionis scientiæ moralis censendum est, non bonitas actuum voluntatis in communi, sed bonitas propria intentionis, aut electionis, aut prudentialia aut iustitiae, aliaeque quævis in particulari.

11 Alia quoque paritate, nostra de obiecto attributionis dialecticæ opinio suadetur. Quemadmodum grammatica voces sibi vindicat, ita dialectica actus intellectus, vt fatentur omnes. At grammatica sic est vocalis, vt non hæc aut illa constructio vocum, sed in communi congrua & sibi cohærens *Syntaxis* & *dispositio* vocum sit eius finis, atque obiectum attributionis: logica ergo ita rationalis est, vt non hæc aut illa veritas in particulari, videlicet defini

definitio aut demonstratio aliave quæcunque, sed veritas in communi sit eius finis & obiectum attributionis, ad quod tota refertur.

12 Declaratur. Sicut grammatica ordinatur velut ad finem & obiectum attributionis ad rectitudinem locutionis externæ, sic similiter dialeætica ad rectitudinem locutionis internæ seu cognitionis; sed præcipua rectitudo cognitionis est eius veritas: logica igitur ad veritatem cognitionis & internæ locutionis velut ad obiectum attributionis refertur. Minor est Anselmi dialogo de veritate cap. 1. vbi de cognitione loquens sic ait, *idem igitur est illi & rectam & veram esse, & significare quod est: & paulo infra ergo non est aliud veritas quam rectitudo; quod toto illo capite repetit.* Rursus eodem dialogo de veritate cap. 3. sic ait; *quapropter qui putat esse quod est, putat quod debet, atque ideo recta est cogitatio; si igitur vera & recta cogitatio non ob aliud quam quia puram esse quod est, aut non esse quod non est, non est aliud eius veritas quam rectitudo.* Item cap. 9. eiudem dialogo. *vocat veritatem rectitudinem sola mente perceptibilem.* Præterea in monol. cap. 14. sic ait. *Constat quia in quacunque re sit veritas, non est aliud quam rectitudo; desinente etiam eodem cap. utramque confundit: quo autem iure haec ab Anselmo dicantur, ecquis non videat; siquidem veritas in conformitate actus cum obiecto sita est: omnis autem conformitas est rectitudo quædam.*

C A P V T III.

Rationes contrariae soluta.

13 **Q**Varum prima sit; finis logicæ proprius & intrinsecus est tradere instrumenta ad alias scientias ac veritates eis contentas comparandas, ut præter alios latè explicat P. Fonseca lib. 2. metaph. c. 3. quæst. 1. lect. 2. at instrumentum ad scientiam seu veritatem aliquam comparandam à veritate ipsa distinguitur, sicut instrumenta ad nauem fabricandam distincta sunt ab ipsa naui; finis igitur dialeæticae non est veritas, quæ in aliis scientiis elucet; finis inquam proximus, quod subiectum nuncupatur.

14 Pro solutione noto primo, logicam aliam esse actualem, aliam habitualem, hæc, habitus dialeæticae, illa actus compleætitur. Noto secundo, finem alium esse proximum & immediatum, alium remotum & mediatum; finis proximus scientiae actualis quem illa considerat & cui attribuitur, est finis remotus scientiae habitualis, atque cum eadem restrictione dici potest eius subiectum sive obiectum attributionis: finis autem proximus scientia habitualis non est obiectum aliquod, sed scientia actualis quam producit, aut ad quam inclinat. Quibus animaduersis, si de logica habituali & eius fine proximo sermo sit, non habet finem obiectum, sed dumtaxat effectuum, hoc est non habet finem per modum obiecti cogniti, sed per modum effectus producti; proinde licet instrumenta ad veritatem comparandam, actualisque regulæ & cognitiones dialeæticae sint eius finis proximus, non propter ea erunt eius obiectum attributionis; hoc enim cum fine obiectu recurrit, atque idem profluit est; Sin autem de eius fine remoto sermo sit, ita quidem eius finis non est ea traditio instrumentorum, sed veritas quam mediis suis actibus considerat; atque adeo hæc erit eius obiectum attributionis. Quod si de logica actuali loquamur, eius finis non est, tradere instrumenta & regulas sciendi, sed est illa ipsa traditio per

R.P. *Lyncei Philosophia. Tom. I.*

summam identitatem; siquidem Aristoteles prope medium capitis præcedentis citatus cum reliquis eam expresse vocat modum sive instrumentum sciendi: vnde reliquum est, ut ipsa veritas ad quam instruit intellectum sit eius finis, & obiectum cui attribuitur. Hinc conciliari facile possunt, dissentientes primo aspeætu philosophorum sententia: omnes enim docent logicam esse modum sive instrumentum sciendi, vt ex Fonseca & Conimbr. capite præcedenti vidimus: omnes itidem docent instrumentum modumque sciendi esse finem logicæ, vt Fonseca paulo suprà laudatus & Conimbr. tom. 1. logic. quæst. 5. procem. art. 3. rat. 2. perhibent: haec autem duo repugnare inuicem videntur: quâ enim fieri potest, ut logica sit instrumentum sciendi, atque hoc simul sit eius finis, neque id quod est finis, & ad quod est finis mutuo distinguantur: verum optimè inter se cohærent illa duo, si res paulo attentius inspiciatur, atque vtriusque logica tradita distinctio consideretur: namque logica actualis est instrumentum sciendi, eius autem finis non est id ipsum instrumentum sciendi, sed sola veritas quam practicè respicit: logica vero habitualis non est instrumentum nec formalis regula sciendi, sed eius principium, adeoque eiulcmodi normam sciendi finem habet: quo sit, ut Philosophi sibi non repugnant, neque finem & quod est ad finem vñpiam confundant.

15 Secunda aduersus nostram sententiam ratio. Obiectum attributionis dialeætica est obiectum exemplar vtile ad alias scientias comparandas, quale v.g. est definitionem constare genere & differentia, vt huius intuitu Philosophus hominem animal rationale definit, aut demonstrationem barbaricam constare 3. vñuersalibus affirmatiuis, vt ex hominis rationalitate eius risibilitatem in Barbara concludat, aliaque similia. At veritas in communi non est obiectum exemplar vtile ad alias scientias comparandas; quis enim vñquam essentiam actus veri sibi proposit, ut in aliis scientiis actus veros ad eam normam efficiat, & non potius aliis est usus regulis & adminiculis: Veritas igitur ut sic non est obiectum attributionis dialeæticae.

16 Cæterum Recentiores, qui hoc argumento aliorum sententias impetunt, & nostram si paulo esset communior his temporibus, haud dubiè impeterent, ad homines, vt aiant, expugnari possunt. Nam modus sciendi in communi est iuxta ipsos obiectum attributionis dialeæticae, & tamen non est exemplar obiectum vtile ad alias scientias: ecquis enim sibi ob oculos mentis posuit, modum sciendi esse orationem ignoti manifestatiuam, vt huius exemplaris intuitu in aliis scientiis ignotum manifestaret: sicut intuitus definitionem constare genere & differentia hominem animal rationale definit, quisquis scientiam de homine aggreditur. Ad haec vñuersum falsum est, finem & obiectum attributionis artis practicæ, esse exemplar obiectum vtile ad artefactum efficiendum, & non magis ipsam praxim, & opus ad quod regulas præscribit: siquidem ait pingendi non habet pro fine hominem verum, quem velut exemplar sibi imitandum proponit, sed potius hominem pictum, ad cuius imaginationem regulas tradit; vt vt ergo veritas actuum intellectus non sit vñllatenus exemplar obiectum vtile ad alias scientias, & hoc quod falsum esse mox constabit, permitatur tamen; ea nihilominus erit obiectum attributionis dialeæticae, vt pote quæ ad illam exequendam & assequendam regulas ac præcepta exhibet.

17 Præterea veritas actuum intellectus bifarium accipi

cipi potest: videlicet in communi quatenus est conformitas actus cum obiecto, ita quidem se habente sicut per actum asseritur; aut in particulari, quatenus per eam aut definitio de definito, aut proprium de differentia, aut genus de specie, aut idem genus simul cum proprio de specie enuntiatur, aut genus in species dislocatur, aut ex tali talve identitate extermorum cum medio unum de altero dicitur & concluditur, aut demum quois alio artificio modo ea intellectu sese insinuat. Veritas in communi sumpta est exemplar in communi sumptu vtile ad alias scientias comparandas: Ceterum in particulari & posteriori modo sumpta est exemplar in particulari ad alias scientias maximopere conducens. Quæ cum ita sint ad argumentum respondeo negata maiori, quæ veritatem in communi exemplar esse negabat. Ad eius probationem dicendum est, ob id neminem proponere sibi imitandam veritatem in communi, quoniam solum est exemplar in communi, eum vero qui alias scientias addicit solum iuare possunt exemplaria dialectica in particulari, siue quod iuxta est, exemplar in communi quatenus per illa contrahitur. Et quidem veritatem in communi, tametsi ea prout sic abstractam nobis imitandam non proponamus, nec eius intuitu definire, dividere, argumentari, conuertere, ampliare, restringere, describere, aliove simili modo in materia aliarum scientiarum procedere non soleamus, esse nihilominus exemplar obiectuum vtile ad alias scientias constitutum quia ad hoc abunde est, si prout contracta ad rationes & idæas inferiores imitanda proponatur; tum etiam quia exemplar in communi, prout latissime funditur, & in omnia & quæcumque patet, est verè exemplar, ipsumque est cui primo conuenit definitio exemplaris, videlicet esse id ad cuius intuitum & similitudinem operatur artifex, & id quod destinat efficit: Atqui huiusmodi rationem communissimam & abstractissimam prout talem quis vñquam sibi proposuit, ad domum v.g. extruendam, aliudve quodcumque artificiosum numeris suis absolendum: Similiter ergo veritas in communi, quamvis prout ita sumpta neutquam proponi soleat imitanda ei, qui alias scientias addicit, erit tamen exemplar aliarum scientiarum non particulare sed commune, adeoque obiectum attributionis dialecticæ, quantumcumque hæc nisi exemplari nequeat attribui.

18

Tertia ratio aduersus nostram sententiam: cognitione attributorum omnium ordinatur ad cognitionem obiecti attributionis: at quis compos asserat, omnia qua dialectica tractat ob id tractari, ut quid sit veritas in communi assequaris? nam quid ea sit perfectè cognoscere cuius promptum est, nec tam difficile ut dialecticam in eo tantopere desudare eiusque gratia tot regulas tradere oporteat. Hoc etiam argumentum retorquetur; nam quis dicat vniuersa quæ dialecticæ finibus ac regionibus continentur, ad id unum spectare, ut quid sit modus sciendi in communi perfectè cognoscas, vel etiam quid sit demonstratio, aut quid definitio? At aduersariorum alij modum sciendi, alij demonstrationem, alij definitionem, alij alias rationes communes eidem difficultati obnoxias dialecticæ obiectum attributionis statuunt. Similiter etiam premi possunt, qui ens ut sic metaphysicæ, ens mobile physicæ, quantitatem continuam mathematicæ, & discretam arithmeticæ subiecta arbitrantur. Rursus, quamvis attributa dialecticæ ad cognitionem veritatis in communi ultimo non referrentur, haud propterea veritas dialecticæ subiectum negari posset aut deberet, sicut ar-

gumentum nititur: Etenim ut scitè docet Durandus q.5. prol. n. 9. id interest inter facultates speculativas & practicas, cuiusmodi est dialectica, quod illæ perfectam cognitionem subiecti vltimè intendant, & ad eam attributa referant, haec verè, tametsi cognitionem seu affectionem sui subiecti non semper negligant, haud tamen eam, sed potius executionem talis subiecti extremè intendant, & ad eam regulas trahant, & cuncta que tractant, sponte sua destinant. Quin etiam, licet Dialectica, Ethica ac Medicina, quæ est earum perfectio & cum praxi mixta ipeculatio, perfectam cognitionem siue affectionem sui subiecti proderelicto non habeant, sed eam propter illud exequendum intendant; ceterum alia artes inferiores minusque perfectæ de essentia sui subiecti comprehendenda exactèque cognoscenda parum sunt sollicita: nam pictor. v. g. neutiquam attendit, aut curat, quid si pictura vel imago, quod eius genus & differentia, in quoniam eius forma artificioa consistat, in situ nimirum, seu ubicatione partium, vel potius modo quodam distincto; atque de his te interrogantem riu vel etiam sibilo excipiet, eaque nihil ad se esse respondebit. In id igitur regulas suas, & curas ac cogitationes suas intendit, ut imaginem exequi, si velit, possit, qualisunque sit eius quidditas, & siue hac siue illa forma artificioa constet. Vbi igitur regulas omnes dialecticæ ad executionem veritatis formalis conducant & referantur, id sufficit, ut veritas sit obiectum attributionis dialecticæ præsertim practica, quamvis ad eius comprehensionem & perfectam affectionem non referantur, idque argumento confici vltro largiamur.

Postremè transeat, cognitionem subiecti Dialecticæ debere esse eius finem, ad quem omnia eius obiecta referantur: quin etiam id verum esse quodam sensu absolute arbitror; Namque subiectum Dialectica est eius finis non prout actu exequitioni mandatum vel prout proximè exequibile, eius autem cognitione & comprehensione denominat & constituit illud ita proximè exequibile: proinde talis cognitione est finis Dialecticæ; non quod haud enim est qui intenditur reddi proximè exequibilis, sed eius terminus, nempe veritas quam cognoscit; sed tamen finis quo, propterea quod sit id quo obiectum vltimum Dialecticæ constituitur proxime exequibile. Quamvis ergo cognitione subiecti dialecticæ debet esse eius finis, nihilominus inde non fiet, veritatem haud esse eius subiectum; Namque ad eius etiam cognitionem cognitiones omnes attributorum huius facultatis referuntur. Cuius rei gratia prætantum est, sicut obiectum attributionis dupliciter sumi solet, scilicet in communi & ab attributis præcisum, & in particulari, ac per illa contractum, ita similiter eius cognitionem duplē esse, aliam quæ illud in communi & confusè cognoscit, aliam quæ illud in particulari & distinctè perspicit. Prior cognitione constituit obiectum attributionis & ei unitatem tribuit, à qua tota scientia dicitur una, non tamen illud possidet, sicut desiderium obiecti illud constituit finem actualē voluntatis, non tamen possidet, alias desiderium non esset. Posterior cognitione est possessio obiecti attributionis, non tamen illud unum constituit, eive unitatem & essentiam tribuit, quemadmodum visio clara Dei, nostraque felicitas eum possidet, non constituit. Attributa omnia scientiae etiam practica, dummodo sit perfecta, siue eorum cognitione ordinatur ad posteriorem cognitionem obiecti attributionis, videlicet eius possessionem, non tamen ad priorem, quæ id unum constituit

19

stituit & non possidet. His ita decursis; Cognitio illa, qua quis fecit quid sit veritas in communi, & num in actu simul & obiecto sita &c. non est possessio veritatis in communi, tametsi eam ab inferioribus abstrahat, eique unitatem ad rationem subiecti necessariam impetrat; unde quamuis ad tamē cognitionem reliquæ cognitiones dialecticæ non ordinentur, pro eo ac obiicitur, id non obstat, quominus veritas sit obiectum attributionis huius scientiæ. Possessio autem veritatis ut sic huic facultati subiecta est, qua in particulari cognoscit variæ species veritatis in communi, suprà memoratas; quid nimur sit vera ac propria definitio, diuisio aut argumentatio: aut qua sit cuiusvis propositionis, sive vniuersalis, sive particularis, sive affirmatiua sive negatiua sit, vera, & quipollens, aut conuersa, contraria aut contradictoria: item ex qualiter terminorum suppositione, restrictione, appellatione, aliave proprietate qualis propositionum veritas resulset. Atqui ad huiusmodi cognitionem perfectam distinctionem eritatis dialectica tota, quam latè patet, omniamque eius attributa velut ad finem referuntur, quin argumento facto contrarium evincatur: quidni ergo veritas huius disciplinae sit obiectum attributionis: Porro hæc solutio exponi potest & confirmari exemplo physiologia & metaphysica, quæ non ad quamcunque cognitionem entis ut sic aut entis mobilis, sed ad eorum possessionem cognitiones attributorum suorum referunt.

20 Quarta ratio contraria. Cognitio proprietatis referunt ad cognitionem essentiæ, eique attribuitur, in scientia ad quam pertineant amba: ut in scientia de ente ut sic sive metaphysica, & scientia de Deo sive Theologia, aliisq[ue] per picuum: veritas autem est proprietas demonstrationis, v.g. igitur in dialectica cognitio veritatis ad perfectam cognitionem demonstrationis referunt; ac proinde est contrario cognitio demonstrationis non referunt ad cognitionem veritatis, neque ei attribuitur: veritas ergo totius dialectica nequit esse obiectum attributionis. Iam dixi sepius, in facultate practica, qualis est dialectica, cognitionem attributorum non referri velut ad finem quæ ad perfectam operis subiecti cognitionem, sed potius ad eius executionem proximè possibilem: quocirc[um] licer cognitio demonstrationis non referatur ad cognitionem veritatis, tamen hæc obiectum attributionis dialectica censenda erit, cum cognitio demonstrationis & reliqua huius scientiæ ad veritatis executionem proximè possibilem constituendam referantur, & non idcirco ad executionem demonstrationis dialectica dirigat, quoniam est demonstratio, alioquin ad definitionem non dirigeret, sed quia cum veritate coniuncta est, ac talen habet proprietatem, non secus ac musica dirigit ad executionem numeri quia sonorus & ad auditum oblectandum idoneus est, tamquam proprietatem seu differentiam accidentalem sibi vendicat. Quid: quod cognitio essentia ad cognitionem proprietatis referri, ac proprietati cognitæ velut subiecto attribui potest, in scientia vtriusque communi? quo pacto mathematica cognitionem aliquam corporis ad perfectam cognitionem quantitatis continuae sibi subiectæ refert; unde veritas hac de causa ab obiecto attributionis dialectica excludi non meretur.

21 Quinta ratio priori similis. Veritas in communi, sive, quod iuxta nos perinde est, actu verus est pars modi sciendi aut demonstrationis, aut definitionis alteriusve particularis artificij logici; pars, inquam,

qua velut genus definitionem v.g. constituit, quando definitio, sive propositio explicans naturam rei est talis actus verus, quemadmodum homo tale animal: veritas igitur est attributum dialecticæ, eiusque cognitio in illa ad alterius cognitionem porro refertur. Antecedens cum exploratum sit, consequentia suadetur, quoniam cognitio partis conductit ac referunt ad perfectam cognitionem totius, & non est conuersus; cum toto perfectè cognito pars etiam perfectè cognita supponatur; cum fieri tamen possit, ut pars aliqua toto adhuc latente liquida ratione innotescat: quando ergo veritas ut sic est pars veritatis definitiva, non hæc ad illam, sed potius illa ad hanc in cognoscendo veluti ad finem referetur. Principio retorquetur argumentum: modus sciendi, aut demonstratio, aut etiam definitio, si sit praemissa, est pars demonstrationis in Barbara fabricata? & tamen iuxta aliquos aduersarios modus sciendi est obiectum attributionis dialecticæ, iuxta alios demonstrationis ut sic, iuxta nō paucos definitio: Barbarica vero demonstratio secundum omnes est merum attributum. Quanquam ergo veritas in communi, sive actus verus sit pars definitionis, alteriusve artificij logici, poterit nihilominus esse obiectum attributionis huius scientiæ, & quæ metaphysice per eam constituuntur, poterunt esse sola attributa. Ulterius id supponit argumentum, obiectum attributionis dialectica alteriusque cuiusvis scientiæ esse id, cuius cognitio est finis qui proximè exequibilis: Hoc autem solius scientiæ speculatiæ proprium esse, & ab omni facultate practica alienum protinus existere sponte sua patet, & à nobis est multoies probatum. Tametsi ergo cognitio veritatis non sit finis qui exequibilis eorum quæ in dialectica tractantur, sed potius ipsa veritas, hanc nihilominus esse obiectum attributionis, inde non refellitur, sed magis comprobatur.

22 Tandem recolenda est, duplex illa relatio attributorum ad subiectum, quæ in scientiis speculatiis & aliquoties in practicis locum habent: alia est velut obiecti materialis ad formale à se indistinctum, alia vero est instar eius, qua medium ad finem à se distinctum referunt. Demonstratio igitur aut definitio aut modus sciendi non referuntur in cognoscendo posteriori modo ad veritatem; sed è diuerso veritatis cognitio ea ratione ad prædictarum rerum notitiam refertur, ut argumentum contendit, & meo iudicio probat. Ceterum prædicta obiecta habent priorem relationem in esse cognito ad veritatem; idcirco enim agit dialectica de definitione, de demonstratione, de modo sciendi, quia quiuis horum actuum est actus verus, sive minus, de nullo eorum actura; Quod autem idem, vel certè consequens est, cognitio definitionis, demonstrationis, modi sciendi, & similius rationum ob id intenditur in dialectica, quia est cognitio veritatis, eiusque intentionis fundamentum, hoc est, quod cognitiones prædictarum obiectorum logica, suapte natura & independenter ab autorum arbitrio referuntur & conducant omnes ad facilem & promptam executionem veritatis, adeoque ad cognitionem per quam ea ita proximè redditur exequibilis. Quanquam ergo obiectum attributionis scientiæ etiam practicæ id esse debeat, cuius cognitio est ceterorum finis, hoc tamen nil probabilitatis nostræ sententia detrahit, ut pote qui talem rationem finis rectè explicatam, cognitioni veritatis non denegamus, quemadmodum oportet, ut veritas sic cognita dialectica sit subiectum, & quod aiunt, summum & ultimum.

C A P V T I V.

Aliarum difficultatum solutio.

23

Sexta difficultas aduersus nostram sententiam sic se habet. Si qua veritas esset finis intrinsecus & obiectum attributionis dialeœticæ, ea maximè ad quam regulis & institutis intellectum instruit: huiusmodi autem est veritas cuiuscumque alterius scientiæ, ut per se constat, aliarum ergo scientiarum veritates erunt obiectum attributionis dialeœticæ, eiusque finis intrinsecus. Hoc autem, quod ex nostra sententia indissociabili consequentia infertur, protinus fallsum videtur: exinde namque vterius fieret, neminem fore perfectè dialeœticum, nisi assequeretur veritates omnes reliquarum scientiarum, easque exactè cognosceret: quo pacto non est perfectus mathematicus, qui plerasque figuræ & numerorum conspirationes scitè non nouit, aut perfectus Physiologus, aut Metaphysicus, quin ens in communi aut ens mobile calleat, & comprehendat, atque in summa nullius scientiæ censemetur quis peritus, nisi cuius subiectum, finemque intrinsecum possideret. Quod autem sine notitia perfecta earum veritatum, quæ ad alias scientias attinent, possit quivis esse optimus dialeœticus, et si contrarium ex nostra sententia videatur sequi, experimento ipso constat: eiusque præterea ratio est manifesta, siquidem dialeœtica tum tempore, tum etiam natura & causalitate cæteras scientias antecedit: igitur in illa priori duratione temporis, aut naturæ, aliquis potest ac debet esse consummatus dialeœticus quin tamen tunc temporis aut naturæ veritates aliarum scientiarum rectè calleat, aut certè eas calleat, & scit, antea quam earum scientias comparet, quo nihil magis falsum atque absurdum.

24

Respondeo: potest quis esse magnus in dialeœtica arte magister, quin veritates actuales aut habituales aliarum scientiarum actu possideat, aut consequatur, non tamen quin eas consequi facile possit si velit; quemadmodum potest aliquis esse perfectus architectus, quin domum actu costruat; non tamen, quin eam construere possit, si cupiat: vnde dialeœtica habet pro fine intrinseco, atque obiecto attributionis, veritates aliarum scientiarum, non minus quam ars ædificandi, domum, sine qua tamen consistit. Atque quod de ratione facultatis practicæ non sit, actu exequi suum opus, finemque sibi subiectum, sed ut eum exequi possit, non solum nostra sed etiam Aristotelis doctrina est: nam primo rhetor. c. 1. sic sit quod igitur non sit unius ciuusdam ac determinata generis rhetorica, sed sicut dialeœtica, & quod utilis, exppositum est: quodque opus eius non est persuadere, sed posse qua in singulis credibilita fuit perficere, veluti etiam in ceteris artibus uniuersis: nec enim medicina est, sanitatem inducere, sed quoad usque possibile sit, ad hoc usque perducere, cum possibile sit, etiam eos, qui nullo possum modo sanari, bene tamen curari. Id ipsum docet primo topicorum. c. 2. nam neque rhetor omni ex modo persuadetur: neque medicus sanabit, sed si ex iis que contingunt nihil omiserit, sufficienter eum disciplinam habere dixerimus. Ecce docet Aristoteles, posse quem alicuius artis gnarum ac peritum esse, quin eius finem ac subiectum opus exequatur, dummodo illud quantum in se est exequi sciat, ac valeat. Arist. eadem in re consentit August. in princip. Rhet. c. 2. Ergo quasi consensu omnium finis est oratoris offici persuadere. Hoc quia in calumniam videbatur posse

recedere, non enim semper persuadet orator, nec sialiquando persuadere non possit facultatem & nomen oratoris amittit, addidit Hermagoras, quo calumniam effugeret, finem esse oratoris offici persuadere, quatenus conditio rerum personarumque patitur. Id ipsum etiam docet Fabius lib. 2. c. 16. Noster orator, arsque à nobis finita, non sunt posita in euentu. Tendit quidem ad victoriam, quid dicit, sed cum bene dixit, etiam si non vincat, id quod arte continetur efficit. Nam & gubernator vult saluanae in portum peruenire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo minuerit gubernator, dicetque notum illud, Dum clavum rectum teneam, & medicus sanitatem agri petit: si tamen aut valetudinis vi aut intemperantia agri, aliove quo casu summa non contingit, dum ipse omnia secundum rationem fecerit, medicina fine non excidit. Ita oratori bene dixisse finis est. Nam est ars ea, ut post paulam clarum ostendemus, in actu posita non in effectu. Haec tenus Fabius. Atque hoc est quod supra sapientem sapientius diximus, facultatis practicæ finem per se, & à quo nequit impediti, non esse actualem executionem operis, opusve prout executioni mandatum, sed illud prout proximè exequibile spectatis regulis artis. Quocirca, licet dialeœtica haberi possit ab eo qui veritates aliarum scientiarum nondum est consequitus, nihilominus eas poterit illa velut finem & obiectum attributionis intueri, propter id quod eas consequi in eius potestate & arbitrio sit, qui dialeœtica calleat. Porro exempla contraria parum videntur; mathematica enim, physica, & metaphysica habituales excellenti quidem gradu reperiri in aliquo possunt, quin earum subiecta actu etiam imperfecto cognoscantur. Ceterum mathematica, physica & metaphysica actuales sine exacta cognitione actuallis suorum finium haberi nequeunt: hoc autem idem seruata proportione de dialeœtica dici potest ac debet, etiamsi vera sint quæ circa eius subiectum superius afferimus: namque dialeœtica habitualis sine exacta notitia actuallum aliarum scientiarum inueniri potest: actuallis tamen, inueniri nequit, quin veritates aliarum scientiarum sive earum actus veri cognoscantur adeò exactè, ut executioni mandari possint, si quis velit & in id incumbat.

Septima ratio aduersus nostram sententiam, ea que solutionis nuper traditæ impugnatio. Veritates aliarum scientiarum ad ipsas formaliter spectant; ergo non attinent ad dialeœticam velut eius finis & obiectum attributionis: alias hæc facultas & reliquæ penes finem & subiectum non essent inuicem distinctæ. Respondeo distincta duplice veritate, alia formalia quæ in intellectu residet, alia obiectiva, quæ est extra intellectum: veritates obiectiva aliarum scientiarum quatenus tales, & prout ab ipsis consideratae non attinent ad dialeœticam, neque eius finis esse possunt, solumque ad alias scientias spectant, ut manifestum est, atque in solutione sequentis argumenti declarabitur amplius. At veritates formales aliarum scientiarum earum obiecta finisque non sunt, sed vel ipsæ per identitatem, vel certe earum proprietates; proinde obiectum attributionis dialeœticæ esse poterunt ac debebunt.

Octava difficultas ac superioris replica sit hæc. Veritates formales aliarum scientiarum in communione sumptæ nequeunt esse finis, & obiectum attributionis dialeœticæ, quin etiam earundem veritates obiectiva sint illius finis; sicut visio clara Dei, nequit esse ultimus finis, & beatitudo hominis, quin Deus ipse visus, seu visionis obiectum sit eius finis: at veritates obiectiva aliarum scientiarum non sunt obiectum attributionis dialeœticæ, nec etiam

25

26

etiam eius attributa formalia, ut nuper fassum sumus; igitur nec veritates formales.

27 Hæc obiectio nos cogit, ut finem quo, & finem qui dialectica, breuius quam aliis moris est expediamus. Igitur veritates obiectiva aliarum scientiarum sunt finis dialectica, ut exēplum adductū probat, ac proinde eius obiectū attributionis, non minus quam aliarum scientiarum; aliter tamen, & aliter? Nam veritates obiectiva aliarum scientiarum in communis, & confusa cognitæ, sunt obiectum attributionis dialectica; aliarum vero scientiarum in particulari sumptu & distincte ac dilucide cognitæ: Deinde sunt obiectum attributionis dialectica in concreto cum actibus, & pro ut eis subiaceat; aliarum vero scientiarum incomplexè, & pro ut ab actibus distinguuntur. Hinc sit veritatem formalem, siue actum verum, quatenus talem, esse finem quod dialectica, & veritatem obiectuam finem qui, si de fine assequibili ac solum cōtemplabili loquamur; si vero de fine exequibili: & conuerso veritas formalis erit eius finis qui? finis autem quod ipsi actus dialectica habituatis, qui veritatem formalem definitionis, divisionis, enunciationis &c. quam cognoscunt, proximè exequibilem reddunt: Quemadmodum Deus est finis qui assequibilis hominis, & eius visio finis quo cum tamen è conuerso illius finis qui exequibilis sit sola visio ac finis quo principia effectiva visionis.

28 Hinc dissolui potest nonum aduersus nostram sententiam argumentum, quod iam olim propositum inuenio apud Ciceronem lib. 2. acad. quest. qui inscribitur lucullus his verbis: *Dialecticam invenitam esse dicitur (Stoici) veri, & falsi quasi disceptatricem, & indicem: cuius veri, & falsi: & in quare: in geometria ne quid sit verum vel falsum dialecticus indicabit, an in litteris, an in musicis: & at ea non nouit. In philosophia: igitur sol quimus sit quid ad illum: quod sit summum bonum quid habet ut queat indicare: Quid igitur iudicabit, que coniunctio, que disiunctio vera sit? Quid ambiguè dictum sit? Quid sequatur quamque rem: quid repugnet: si hac, & horum similia iudicat, de seipsa iudicat: Plus autem pollicebatur. Quæ ad scholasticum rigorē sic exigi possunt: Dialectica si habet pro obiecto attributionis veritatem, aut cognoscit id veri, quod ad physicam, metaphysicam, & alias scientias attinet: atque hoc falsum est: Aut cognoscit, quid sit verum in communis, siue, quod in ista est, qui actus definiendi, dividendi argumentandi, aut enuntiandi in communis sit verus: atque ita dialectica habebit se ipsam pro obiecto, & de seipsa iudicabit, quod planè absurdum videtur; quem admodum enim reliqua scientia in aliud omnino se à feruntur, quidni & dialectica nostra: sed, ut dixi, hoc argumentum parum, aut nihil habet difficultatis dummodo superiorius statuta attendit perpendantur: Ibi enim exposimus, quatenus dialectica attingat id ipsum veri, quod ad alias scientias spectat, diuerso tamen modo: Ibi etiam insinuamus quo pacto dialectica veritatem formalis in communis, atque adeo semetipsam ex parte respiciat, videlicet quatenus veritas formalis in communis tam suos actus, quam aliarum facultatum complectitur: Quod autem hæc in semetipsa inadæquatè non reflectant ut plurimum, sicut dialectica, nihil mirum, cum solius dialectica materia sint actus intellectus, pro ut latissimè funduntur.*

29 Ex dictis etiam solui potest decimum aduersus nostram sententiam argumentum: quod conficitur ex Arist. lib. 2. metaph. c. 1. text. 3. Relè autem illud habet philosophiam veritatis contemplatricem scientiam appellatam esse: Ex quibus sic argues obiectum R. P. Lyncei Philosophia Tom. I.

attributionis dialectica alteri scientiæ communis non est, ut suo loco fusc probatum manet: Atque veritas spectat maxime ad philosophiam, siue vniuersitatem, ut eum locum Aristotelis explicat P. Fonseca littera I, aut primam philosophiam, ut manu s. cum multis aliis P. Suarez tom. 1. Metaph. disp. 8. initio; nequit igitur veritas esse obiectum attributionis dialecticae: sed superioris explicuimus, veritatem longe aliter ad dialecticam spectare, atque ad philosophiam, siue primam, siue vniuersitatem.

Præterea ex hactenus disputatis solui potest vnde-cima aduersus nostram sententiam difficultas, quam ingerunt verba quædā Arist. Text. illo 3. nuper citato; *Speculativa enim finis veritas est, practice autem opus: Vnde sic argues: logica non est scientia speculativa, sed practica: at esset scientia speculativa, si habebat pro fine, & obiecto attributionis veritatem, seu verum, quod iuxta est, ergo &c. Minor probatur, quoniam eo scientia practica & speculativa distinguuntur iuxta Aristotelem loco citato, D. Thomam, Scotum & reliquos omnes, quod finis illius est opus, huius verum, siue veritas. Respondeo: scientia speculativa habet pro fine obiectuam siue obiecto attributionis verum assequibile, non exequibile: at dialectica habet pro fine obiectuam ac subiecto verum exequibile; quando ad actus veros aliarum facultatum non solum cognoscendos verum etiam comparandos & efficiendos suapè natura instituta est: Proinde neque ex eius fine eam speculatiuam esse colligitur, nec etiam è conuerso, ex hoc quod speculativa non sit, eius finem non esse veritatem infertur.*

30 Duodecima aduersus nostram sententiam difficultas: Ars naufactoria non habet pro fine proximo & intrinseco siue obiecto attributionis rectam navigationem, quam potius ars nautigandi finem ac veluti cynosuram sibi præstituit, eique se totam attribuit: Nihilominus ars naufactoria ad rectè nautigandum magnoperè conduit, imo etiæ necessaria est: quoniam igitur dialectica conducat ad veritates, & actus rectos aliarum scientiarum, eos tamen dumtaxat respiciet velut finem extrinsecum, & remotum, non verè sicut siue intrinsecum, atque obiectum attributionis. Par argumentum confici potest in arte naufactoria comparatione rectæ equitationis, de aliis similibus artibus mechanicis, quæ ad fines aliarum superiorum minusque illiberalium instrumenta suppeditant.

31 Hoc argumentum minus habet in recessu, quam fronde promittit: atque in primis, si cuius esset momenti aut ponderis, & iam ab obiecto formalis, & materiali intrinseco dialectica, actus aliarum scientiarum relegaret: si quidem naufactoria imperfecta & non architectonica, à qua sola potest argui, de recta navigatione nullatenus agit. Ad hoc, inter naufactoriam & rectam navigationem mediat nauis ab utraque realiter distincta, que possit esse finis proximus, & obiectum attributionis naufactoriæ: Cæterum, licet dialectica ad veritates aliarum scientiarum instrumenta suggerat, ea tamen instrumenta non sunt media inter dialecticam & alias scientias ab hisque realiter distincta; quin potius ab ipsa dialectica sunt indistincta; quoniam instrumenta ad alias scientias sunt interiora & intellectualia; instrumenta vero ad fines artium illiberalium sunt exteriora; quo sit,

vt illa non tam finis dialecticæ, quam ipsa dialectica, vt exposuimus supra; hæc vero possint esse finis earum artium, à quibus suppeditantur. Tandem argumentum absque illa distinctione id assumit, artem naufactoriam non intueri rectam nauigationem veluti finem intrinsecum, & obiectum attributionis. At qui tractatu precedentem cap. 4. late ostendimus, fieri posse ac debere, vt ars nauatoria, si perfecta sit & architectonica, rectam nauigationem velut finem & subiectum sensu quodam respiciat.

32

Decima tertia aduersus nostram sententiam difficultas. Quævis scientia totalis definit suum subiectum, & docet quid sit; quo pacto metaphysica naturam & quiditatem entis ut sic; physica entis naturalis; mathematica quantitatis continuæ; & Theologia Dei, explanant. Dialectica autem non definit, quid sit veritas in communi, & quatenus ab actu falso differat, & num in complexione actus & obiecti consistat: hæc enim & similia animastica scientia propria esse tradit ex communi sententia P. Suar. t. I. met. disp. 8. ipso initio: veritas igitur nequit esse subiectum dialectica. Respondeo, in primis dialectici munera esse, definire quid sit actus verus, & in quo à falso differat, vt liquet ex Aristotele, qui in sua logica lib. 1. de interpret. c. 4. id præstatius methodum sequuntur innumeris scholasticis, qui logicam profientes multa in ea de veritatis natura disserunt. Atque mihi exploratum est, dialecticam perfectam & multis speculationibus intermixtam muneri suo defutaram, si veritatis naturam exactè non explanaret, eamque circa quæstiones omnes non dissolueret. Ulterius respondeo, non esse de ratione facultatis duntaxat practica vt subiectum suum definit, eiusque naturam adamussim explicet, tametsi in facultatibus speculatiis secus vnu veniat; nam vt cap. super. exposuimus, ars pictoria non definit, quid sit imago, nec curat in quo eius essentia sita. Proinde si sumatur logica vt ars solum practica & ab omni speculatione seiuincta, poterit habere veritatem pro fine ac subiecto, quin hoc nomine illa ei accrescat definienda obligatio. Atque de logica ita sumpta reor loquitos P. Suar. supra laudatum aliosque authores, quoties non ad eam sed ad scientiam animasticam spectare docent, quid sit veritas nostrorum actuum, & quæcunque circa eius quiditatem & naturam disputari consuecant.

33

Decima quarta aduersus nostram opinionem difficultas: Nulla ars adiuuenta est ad ea quæ sunt rei alii, si necessaria: atqui veritas est proprietas nostrorum actuum eos necessaria ratione consequens: igitur dialectica ars propter veritatem veluti proprium finem subiectumque instituta esse nequit. Maior perspicua est: haud enim ars illa est inuenta, vt lapis v. g. duritiem, frigiditatem, ponderositatem, colorumque natuum habeat, scilicet quoniam eiusmodi proprietates eius naturam necessariò sequuntur, eique sunt debita: vt verò formam aliquam peregrinam indicat, & hominis, leonis, alteriusque animalis aut rei inanimæ speciem effingat, arte opus est: videlicet, quia eiuscemodi forma ac species ei non est necessaria, sed potius adesse & absesse potest pro artificum arbitrio: que ergo alicui necessario conuenient, circa ea quævis ars est superuacanea. Minor etiam non minus perspicua videtur namque fieri nequit, vt hic actus, *homo est animal rationale*, aliusve quiuis definiens aut demonstrans menti inexistat, quin hoc ipso verus sit, & hæc illum proprietas sequatur, ea quidem necessitate qua ex lapidis essentia nuper recensita eius proprietates emanant;

quocirca, vt conclusum est, quam circa illas nulla est ars, tam circa veritatem quævis est reiencia. Confirmatur, quoniam praxis sive obiectum notitiae practica debet esse opus liberum, & non necessarium: alijs visio beata, operatio belluina, verbum diuinum forent praxes, obiectum autem attributionis dialecticæ est obiectum scientiæ practicæ: debet igitur esse opus liberum & non necessarium: haud ergo est veritas, qua actum nostrorum proprietas necessaria est: Quia propter finis & obiectum attributionis dialecticæ debet esse artificiosa dispositio actuum intellectus, quam si consequatur, non est quod de veritate solicita sit: ea enim naturaliter & absque ullius artis ope ex ipsis actibus, in ipsis resultabit.

Principio retorquetur obiecta difficultas: namque honestas ac rectitudino moralis actuum voluntatis eorum est proprietas necessaria, fierique nequit, vt affectus nostri in bonum morale ferantur, quin eo ipso sint boni & recti: nihilominus propter bonitatem morale nostrorum actuum & effectuum ars quædam & facultas practica est adiuventa, nempe ethica. Itē secundò, hunc actū, *homo est animal rationale*, necessario sequitur artificium definitionis non minus quam veritas; & sicut nequit non esse verus, ita etiam nullatenus fieri potest, vt non sit definitio: & tamen propter artificium definitionis aliudque quodvis simile ars dialectica utiliter est instituta: quidni ergo & propter veritatem? Ad hæc, multi censem veritatem esse re ipsa intrinsecam & essentialem omnibus actibus veris: Hoc autem uniuersum probabile est: ceterum, si sermo sit de actibus aliarum scientiarum, qui sunt in materia non contingenti sed necessaria, & qui fermè soli respiciuntur à dialectica, illud omnino verum certumque arbitror: quemadmodum ergo ipsi actus scientifici & intellectuales nobis sunt liberi, atque in nostra potestate & arbitrio siti, ita etiam veritas ab eis omnino indistincta, ent etiam reapse nobis libera & non necessaria; sicut ad artis finem ac subiectum oportet; Quin etiam, vt veritas nobis ita sit libera, satis superque est, vt aliqua ex parte in actibus intellectus nobis liberis, & à nostræ voluntatis imperio pendulis intrinsecè consistat, esto etiam rem cognitam ulterius includat: tota enim complexio censemur causæ alicui libera, quoties aliqua eius pars in arbitrio & libertate talis causa posita est: quo pacto denomination volentis citra dubium libera est, cum tamen sola vna eius pars nempe forma, non vero subiectum libertatem habeat. Tandem permitto, veritatem esse proprietatem omnino distinctam ab actibus nostris, ex eisque necessario promanentem: hoc permisso ea nihilominus erit libera, & in nostra potestate sita, saltem fundamento tenus, & per denominationem ab actibus nostris nobis haud dubie voluntariis: quod sufficit vt illa præsumatur, & operè sit, sicut constat exemplis toto hoc numero adductis, neq; non etiam, quia idcirco proprietates naturales lapidis nobis obiectæ nulli subiiciuntur arti, quoniam earum fundamentum naturaliter, ac necessario existit, & non artis, aut arbitrij nostri, sed solius naturæ opus est. Confirmatio autem argumenti parum momentosa est; tum quia veritatem multifariam esse liberam hactenus ostendi: quidni ergo sit obiectum attributionis practicæ scientiæ, cuiusmodi est dialectica? Tum etiam quia opus necessarium posse nihilominus esse præsum, sive obiecti notitiae practicæ tract. sequent.clarebit, vbi etiam exemplis visionis beatæ, operationis belluinae, & Verbi diuini sicut satis: quamquam ergo veritas esset omnino

34

omnino necessaria, hoc tamen nomine ab obiecto attributionis dialectica non deberet excludi.

35

Decima quinta contra nostram opinionem difficultas, à quibusdam neotericis obiecta: logica non tantum verum, sed etiam verisimile secessatur; docet enim probabiliter in vtramque partem disputare: eius igitur finis unus, & obiectum attributionis non est veritas. Respondeo, id quod est verisimile, ac probabile frequenter verum esse, & semper verum cum fundamento apparere: logica ergo illud intendit, ac profitetur propter veritatem, quam frequenter habet, & quam semper habere, prudenter judicatur, ac proinde veritas sola est finis & obiectum attributionis huius scientiae. Sic medicina non tantum docet quomodo corpus possit certe, & infallibiliter curari, sed etiam quo pacto verisimiliter, & contingenter sanari valeat: nihilominus sanitas absoluta dicitur finis, & obiectum attributionis medicinae. Vno verbo, veritas prout abstracta à probabili, & evidenti, certa, & incerta dialectica subiicitur, & eius est finis ultimus: hoc autem ad summum probat ratio nobis obiecta; nobis autem haud obest, sed potius prodest.

36

Decima sexta ratio à neotericis etiam obiecta: veritas per se nota rationem formalem veritatis participat, & tamen non est subiectum Logicae; veritas ergo absoluta, & uniuersaliter sumpta perperam logica velut obiectum attributionis, ac finis praestituitur. Respondeo, honestas moralis omnino necessaria quā v.g. beatus Deum amat, participat rationem formalem honestatis, & tamen non est subiectum ethicæ, illiusve scientia humanæ, cum sit supernaturalis; bonitas ergo moralis eius facultatis subiectum non erit, si cuius est momenti praedictum argumentum: Rursus sanitas miraculosa, & infusa non est subiectum aut finis artis medicinae, & tamen rationem formalem sanitatis sortitur: Deinde pictura diuinitorum, & per miraculum facta, cuiusmodi in sacris historiis referuntur non paucæ, non est finis artis pingendi, sed supra eam, omniesque naturæ vires est, & tamen veram habet rationem picturæ: Par est ratio aliarum facultatum, omnium ergo fines, & subiecta eo impetruntur argumento. Rursus dialectica munus est veritates per se notas tueri, easque demonstrare; etenim Deum esse iuxta Aegidium in primū dist. 3. q. 2. Argent. Albert. Antisiodor. Lyram, Abul. alioisque scholasticos, & Patres est per se nota, at quibus id modis defendi, ac demonstrari queat, dialectica instituit. Item quid per se notius, quam duas contradictorias simul veras, aut simul falsas esse non posse: atque dialectica id probat ex his principiis, *impossibile est idem esse, & non esse: quodlibet est, vel non est.* Proinde veritas etiam per se nota dialectica sparta, & finis quodammodo est. Denique finis dialectica est veritas omnis, que sub arte, ac disciplinam cadit, quod si veritas per se nota sub eam nullatenus cadit, nihil quidem refert, quod dialectica non sit finis & obiectum attributionis, neque enim inde argui potest ad alias veritates, que ab ea sunt dirigibles: atque, vt quod sentio semel dicam, veritas per se nota, prout per se nota, non est subiectum logicae; si autem sumatur, prout est veritas aliunde probabilis, vel demonstrabilis, ita quidem non recuso, quin dialectica sit finis, & que subiicitur.

37

Decima septima eorundem obiectio est, subiectum Medicina esse corpus sanum, non solam sanitatem; Grammaticæ orationem congruam, non congruitatem tantum; ethicæ opus honestum, & non modum honestatem; atque uniuersum omnis ar-

tis practicæ non formam artificiam, sed totum artefactum: Iola igitur veritas non est subiectum logicæ, sed ad summum actus verus. Cæterum qui sic arguunt fingunt hostem quem feriant: quod enim actus verus sit Dialectica finis & obiectum attributionis est ipa nostra sententia medulla: tantum abest, vt id unquam negauerimus. Diximus quidem absolute, veritatem huius scientiae subiectum ac finem esse; sed quis tam tardus sit, vt id non de veritate in concreto sumpta sive actu vero intellegat: haud aliter atque cum visio Dei dici solet nostra ultimus finis, eo ipso Deum visum esse finem ab omnibus censetur, quin sit illus, qui horum alterum ab altero sciungat: atque etiam non secus ac ipsi veritatem formalem ita dialectica finem proximus, vt eandem finis dignitatem rei ab ea denominata, ac vere cognita tribuerimus: & quidem non tantum formam, sed totum artefactum esse subiectum cuiuslibet artis docet Arist. 2. politicor. c. 5. & ex eo Conimb. supra quæst. 5. art. 20. & reliqui communiter.

38

Decima aduersus nostram sententiam difficultas est: obiectum attributionis scientia est eius obiectum adæquatum: sed veritas non est obiectum adæquatum logicæ, vt potè que non obiicitur omnibus eius actibus: Multa enim præter illam à Dialectica considerantur, videlicet res, actus intellectus, voces, & cætera. Minorem huius argumenti induciam arbitror: Maior haud adeo constans est inter authores Hurradus disp. 1. log. f. 2. c. 8. Rodericus & alij negant, obiectum attributionis scientia propriè esse eius obiectum adæquatum: alij plures id affirmant: ipse distinguendum arbitror obiectum adæquatum in intrinsecum & extrinsecum: obiectum adæquatum intrinsecum est id, in quo omnes scientiae actus intrinsecè feruntur: adæquatum extrinsecum est, in quo saltem extrinsecè tendunt, tunc autem actus in obiectum aliquod extrinsecè fertur & contendit, quando ab intrinseca eius notitia originem trahit: Ita obiectum attributionis scientiae non est obiectum eius adæquatum intrinsecum, cum plures actus scientifici illud proxime non respiciant, at vero est obiectum adæquatum extrinsecum totius scientiae, cum nullus eius actus sit, qui aut obiectum attributionis intrinsecè ac proxime non attingat, vel certè ab eius notitia intrinseca seu practica seu speculativa non oriatur tanquam à causa finali, eò quod ad illam comparandum naturaliter aut arbitrariè sit institutus. Hinc autem conlata, veritatem posse esse obiectum attributionis dialecticæ; eius enim est obiectum adæquatum si non intrinsecum, at extrinsecum saltem: Neque oppositum ratio facta conuincit.

39

Decima nona difficultas: Quemadmodum se habet ethica circa actus voluntatis, ita dialectica circa actus intellectus: sed obiectum attributionis ethicæ non est honestas ac bonitas actuum nostrorum: ergo neç eorum veritas formalis dialectica subiicitur. Maior est nostra: minor suadetur; nam potius beatitudo naturalis est obiectum attributionis ethicæ: hoc enim cum fine ultimo & intrinseco scientiae prorsus est idem, vt ex supradictis claret, beatitudo autem est finis ultimus ethicæ, que non illam ad honestatem moralis, sed, hanc & reliqua sua obiecta ad beatitudinem porro dirigit, atque nihil tractat nisi vt medium ad eam consequendam: rursus est finis non solum ultimus sed etiam intrinsecus ethicæ, vt potè que docet quatenus felicitas humana nostris actibus sit comparanda.

Sed argumentum hoc omnium de obiecto attributionis

E 4

40

hutionis logicæ sententias inuadit: etenim si non honestas nostrorum actuum aut ipsimet actus nostri quomodolibet iuncti, aut etiam ens morale, sed beatitudo ab his distincta & eis posterior, est ethicæ finis ac subiectum, pari iure non solum veritas actuum intellectus, imo nec ipsa actus videlicet definitio, diuisio, demonstratio, proposicio, aliisque qualeslibet, aut etiam ens rationis erunt obiectum attributionis dialeætica. Præcisè respondeo, beatitudinem quidem esse obiectum attributionis, ac finem ultimum & intrinsecum ethicæ, vt probat argumentum, & perspicuè docet Aristoteles 1. eth. cap. 13. quoniam felicitas anima per virtutem perfectam operatio quedam est, de virtute considerandum videtur: hoc enim modo fortasse efficietur, vt melius de felicitate etiam contempleretur. Cæterum beatitudinem non nudè sumptam, sed prout maximè consequibilem merito honestatis ac rectitudinis moralis, euusmodi rationem finis ac subiecti obtinere, sicut animaduertit Auersa quæst. 2. log. f. 5. parum ab initio, Henricus Kresbein in proleg. Eth. Comimbr. etiam in procem. Eth. & in vestibulo disp. 1. & alij quos refert Piccolomineus in introd. cap. 2. Cum ergo honestas nostrorum actuum constituat beatitudinem naturalem proximè consequibilem, & beatitudo nisi vt ita consequibilis non sit obiectum attributionis ethicæ; sanè hac etiam honestatem actuum voluntatis velut subiectum respicit: nihil ergo vetat, quo minus veritas similiiter logicæ nostræ tanquam finis subiiciatur. Id tamen discriminis est inter logicam & ethicam, vt simili in re notauit Auersa loco citato, quod ethicæ aliud præter honestatem intrinsecè attingit, scilicet beatitudinem ea comparandam: vnde finis ethicæ eius præceptis consequibilis non unus sed duplex est, beatitudo videlicet & honestas moralis, hæc finis quo, illa finis qui: vterque autem unum subiectum constituit ac perficit. Cæterum dialeætica ita considerat veritatem actuum intellectus, vt eam in aliud nihil vterius referat, quod ipsa intrinsecè respiciat: proinde sola veritas erit eius subiectum & ultimus finis.

41 Vigesima aduersus nostram sententiam difficultas, & superioris confirmatio. Argumentum illud quo superius probare conati sumus, veritatem esse obiectum attributionis dialeætica, propter id quod honestas moralis est subiectum ethicæ, vt alius estet roboris; profecto talis honestas deberet iuxta omnes ethicæ subiici, & ultimus finis ac obiectum attributionis esse; at plerique contrarium docent, vt cernere est apud P. Theophil. in prologo discip. moral. §. 2. n. 10. Respondeo, neminem esse, qui reuera honestatem seu rectitudinem moralem nostrorum actuum non censeat esse obiectum attributionis ethicæ: Qui enim docent beatitudinem eius esse subiectum, loquuntur de beatitudine prout exequibili per actus rectos & honestos; hos ergo à ratione subiecti non excludunt: Præterea, qui hominem vt agentem liberè, cum Donato Acciaiolo, vel vt voluntariè agentem propter finem vterque hominis proprium & ultimum, cum B. Thoma 1. eth. lec. 1. volunt esse subiectum ethicæ, nobiscum etiam faciunt; cum libera & voluntaria actio hominis ad eius finem conducens debeat esse honesta ac recta. Deinde eandem honestatem adhuc clarius ethicæ velut finem subiiciunt, qui eius subiectum volunt esse cum Iauello hominem vt mente sanabilem; cum Alberto bonum hominis vt homo est; cum Aureolo hominem vt ratione dirigibilem, & cum aliis ideo reæstorum mentis operationum. Vide P. Theophil.

42 lum suprà n. 22. nobiscum sentientem, & reliquorum sententias nostræ conciliantem, solito acumine & eruditione.

Postrema aduersus nostram sententiam difficultas, est quam faciliunt tot obiecta attributionis logicæ ab aliis assignata: Eorum tamen siluam cap. seq. præcidemus.

C A P V T V.

Quatenus alij de obiecto attributionis dialeætica sentiant?

43 Prima sententia est, actum intellectus in communi, & prout comprehendit apprehensionem, iudicium, & discursum esse subiectum dialeætica: Ita Algazel in log. c. 1. & 2. ac nonnulli apud Scotum q. 1. de prædicab. item directe, Aversa q. 2. log. f. 5. conclus. 1. vbi alios multos in eandem sententiam trahere conatur, sed vereor ne inuitos: referri etiam solent Aristoteles, Augustinus, Isidorus, Fabius, Zeno, Stoicus, & alij plures, sed quod logicam scientiam rationalem vocent; quasi vero ita appellari non posset, propter id quod rationis maximum bonum, eius scilicet veritas & rectitudo, sit eius subiectum, quin necesse sit ipsos rationis actus quomodocunque alteri sumptos aut secundum se spectatos eam subiecti rationem obtinere, vt aduersarij nominis ethymo abutentes contendunt. Altera sententia est propositionem siue iudicium esse obiectum attributionis dialeætica: pro qua referri ab aliquibus solent Stoici apud Ciceronem initio topicorum ad Trebatium, quod ibi dicuntur ea scientia quæ dialeætica appellatur, iudicandi vias diligenter perscrutatos fuisse. Cæterum nihil fauent: tum quia sermonem habent de dialeætica non latè & vniuersaliter sumpta, sed de ea strictius vñupata, & prout vnam differendi rationem, videlicet iudicandi, non verò aliam, nempe topicam siue inueniendi artem complectitur: vt constat ex Cicerone loco citato: tum etiam quia illa ipsa pars dialeætica, dc qua loquuntur iuxta ipsos non habet pro subiecto iudicium prout est secunda mentis operatio magis quam prout est tertia & ex præmissis effecta: imo iudicium neutro modo sumptum iuxta eos est obiectum attributionis logicæ, sed duntaxat quatenus verum à falso dilucidat, vt ex ipsi c. 1. ostendimus. Tertia sententia nuper relate affinis, est quorundam recentiorum opinantium ens enunciabile tam formale quam obiectuum, siue enunciationem & rem enunciatam, esse subiectum logicæ: arbitror tamen hanc sententiam frustrè adiumentam esse, post illam priorem, vt potè qua propositionem dialeætica subiiciens, rem ea cognitam ac iudicatam etiam à ratione talis subiecti non excludit, haud aliter atque cum visio Dei dicitur finis ultimus hominis eiisque beatitudo supernaturalis, eo ipso Deus esse etiam finis & beatitudo nostra non negatur, sed affirmatur.

44 Quarta sententia quam nouissimè tuetur P. Compton disput. 7. log. à sect. 4. est definitionem esse obiectum attributionis logicæ. Pro hac opinione referri potest Plato dial. 7. de republica ibi; *at enim nisi quis inquam & accipere possit, & reddere rationem nunquam sciet quicquam eorum, quæ esse dicimus cognoscenda. Nonne haec iam lex est in quam o Glauco, quæ per differendi artem ostenditur. Et paulo infra; nemo autem aduersabitur nobis dicentibus, quod differendi facultas duntaxat, conatur ordinis certo circa unumquodque quid ipsum sit inuenire. Et paulo etiam*

etiam inferius; an non dialecticum vocas eum qui rationem cuiuslibet capit essentia? Ecce videtur Plato docere dialecticam, arteverne differendi solam in tueri velut subiectum, finemque definitionem: quā cuiuslibet rei ratio reddi possit, & accipi, siue quid vnumquodque sit, inuenitur. At Plato me iudice in alia sententia est, tantumque id vult dialecticā munus esse veritatem definiendo consequi, haud tamen negat eam prout quois alio modo consequibilem dialecticā subiici, eiusque finem esse. Fortassis etiam de vñā tantum parte dialecticā loquitur, eiusque obiectum attributionis veritatem solius definitionis afferit, quod nobis non aduersatur, qui de dialectica vniuersaliter, & latissimè fusa sermonem habemus. Referri etiam potest pro eadem sententia Aristoteles 7. Metaphys. text. 4. Scire etiam tunc putamus vñumquodque magis, cum quid est homo, aut ignis sciamus, quam quale, aut quātum, aut ubi; nam & horum ipsorum tunc vñumquodque scimus, cum quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Et 3. Metaphys. text. 3. cum enim multipliciter sit idem scire, magis quidem illum scire dicimus, qui rem quid nam sit ipso esse cognoscet; & paulo inferius; tunc scire vñumquodque eorum etiam quorum demonstrationes sunt, arbitrariuntur, cum quid est sciamus, ut quid Tetragonismos inuentio media est. Et 2. post. cap. 2. definitionem nanque habens sine demonstratione sciri. Vnde sic argui potest: Dialectica est ars siue modus sciendi iuxta omnes; habet ergo pro fine & obiecto attributionis scire; Cum ergo Aristoteles locis adductis doceat, rem maximè sciri per definitionem, hanc vtique dialecticā subiicit, finemque ultimum præstuit. Sed frustra allegatur pro hac sententia Aristoteles: quamvis enim scientiam rei sensu quodam stricto usurpatam, eius definitionem esse censcat: ceterum, ut superius vidimus, scire latius patet iuxta eum & reliquos, & perinde est ac rem verè cognoscere siue quod eius quidditatem, siue quoad aliud quodcumque: quapropter vera rei cognitio, qualis qualis sit, artis dialecticā & modi sciendi finis intrinsecus erit, si Aristotelicam sequamur doctrinam. Atque ex his patet ad argumenta Comptoni.

45

Quinta sententia est, diuisionem esse obiectum attributionis dialecticā: pro quo referri potest Plato in Sophista; Per genera diuidere, & neque eandem speciem alteram putare, neque alteram rursus eandem esse nonne dialectice officium esse dicemus? quicunque hoc agere potest, vnam ideam per multa vnoquoque seorsum posita passim porrectam acutē persentit, & multas, quae diuersa inter se sunt extrinsecus sub una comprehensas, & vnam rursus per tota illa quae multa sunt in uno copulatam, & multas seorsum vndique distinguitas: Hoc autem est scire per genus discernere quae singula vicissim communicare possunt & quae non possunt. Præterea in Phædro sic ait; huiusmodi ergo diuisiones collectionesque o Phædro amo, quo & intelligendi & loquendi sim compos. Ac si quern alium vnum & multa, pro rerum natura perspicere posse arbitror, eius ego vñigia velut numinis cuiusdam sequor: atque eos qui id facere possunt, restringe an contra cognominem, Deus ipse nouit: voco autem hæc genus dialecticos, quibus verbis videtur Plato in ea esse sententia ut existimet proprium finem ac subiectum dialecticā esse, per genera diuidere, idæas inuicem separare ac discernere, vnum & multa perspicere. Confirmatur ex iis quæ paulo infra in Phædro subiungit; medendi artis atque dicendi eadem fermè ratio est: in vñisque partiri naturam oportet, corporis quidem in una, in altera anima, si modo non exerci-

tatione solum & usu, verum etiam corpori medicinas & alimenta ita si præbitur, ut & sanum & robustum efficias, anima autem per rationes legitimasque institutiones persuasionem affatim, virtutemque adbitum. Hæc Plato; quod si diuidere naturam animæ, id est verba externa ab anima nascentia & prouidentia est finis artis dicendi siue rhetorica, sanè diuidere verba interna & conceptus mentis eorumque obiecta quatenus talia finis erit dialecticā, quæ circa verba interna non aliter versatur, atque rhetorica circa externa. Paulò etiam inferius ibidem sic ait; & superiora iterat & confirmat; nisi auditorum quis ingenia nouerit distinxeris que, arque res ipsas in species suas discreneris, rursusque singulas ideas una comprehendens, nunquam dicendi artem quod homini licet adipiscetur. En quatenus distingueret, siue diuidere rem per verba externa est finis artis dicendi siue rhetorica iuxta Platonem: ergo secundum eum diuisione rei per verba interna & conceptus erit finis siue obiectum attributionis artis differendi ac dialecticæ nostræ. Verum de mente Platonis satis constat, eumque potius veritatem dialecticæ quam late patet, finem ac subiectum præstituisse nemo dubitabit, qui eius verba initio huius tractatus à nobis allegata perpenderit. Quæ autem modo allegantur ex Sophista & Phædro facilem habent explicatum: aliud enim est, dialecticā munus esse diuidere, quod solum Plato edocuit, neque nobis aduersatur: aliud, hoc eius esse finem vnicum & adæquatum, siue eius subiectum, quod ille nunquam & nusquam asseruit. Forstian etiam non de logica adæquate sumpta, sed de vna tantum eius parte sermonem habuit, si quando diuisionem logicæ subiectum insinuauit. His duobus modis paulo supra exposuimus ea illius verba, quibus definitionem huic scientiæ subiicere videbatur. Porro eadem ratione qua Plato, exponendus etiam est Clemens Alexendrinus lib. 6. Stromat. Quia etiam dialectica vñetur is qui est cognitione præditus, eligens diuisionem generis in species, & adducet eorum quæ sunt distinctionem, donec attigerit prima & simplicia. Sed ut dixi eundem quem Plato, in cuius doctrina fuit versatissimus explicatum capit.

46

Sexta sententia est, solam demonstrationem esse obiectum attributionis dialecticæ, eiusque, quod aiunt, summum & ultimum. Ita Simplicius, Ammonius Philoponus, Hurtadus disp. i. logic. sect. 7. Rodericus & aliij neoterici. Citari etiam solet Aristoteles cum aliis in locis, tum maximè cap. i. text. i. prior. analytic. Primo dicere oportet, circa quid & cuiusnam sit hac præsens consideratio. Atque est circa demonstrationem, & est scientia demonstrandi. Quibus verbis videtur, demonstrationem sibi proponere tanquam subiectum, de quo in dialectica sua differat. Sed ut recte animaduertunt in præsenti Cardin. Toletus & Conimbr. ille qu. 5. proœm. fine, hi etiam quæst. 3. art. 3. solius logicæ analyticæ seu resolutioriæ conclusionum in præmissis, demonstrationem perfectam ac strictè sumptam, aut certè eam latius & pro quacunque argumentatione usurpatam, subiectum finemque esse, non verò logicæ vniuersaliter sumptæ, atque in omnes suas partes fusæ, colligitur ex allegatis Aristotelis verbis, nimurum quæ non toti logicæ, sed tantum operi analytico prœmiantur. Niſi verò sermo ei fuerit non de obiecto attributionis dialecticæ, sed de eius principali attributo, ut mauult. Fonseca lib. 2. met. cap. 3. quæst. 1. sect. 4.

47

Septima sententia est, modum sciendi, prout definitionem, diuisionem, & argumentationem comprehen-

prehendit, huius facultatis subiectum esse. Eam sequitur P. Suar. disp. 1. met. lect. 4. Tartareus in titulum Summul. Pet. Hispani art. 3. Mercado q. 1. Fonseca supra q. 1. lect. 5. Conimb. supra art. 3. Bernard. Mirandulanus initio log. Balthasar Tellez in annotatiunculis proemialibus summa philosophica. Laudari etiam pro ea soler Aristot. lib. 2. Metaph. tex. 15. quod ibi logicam vocet modum sciendi, quo etiam nomine eam appellat August. lib. 2. de ordine c. 13. inquiens; illa igitur ratio perfecta dispositaque grammatica, admonita est, querere atque attendere hanc ipsam vim, quo penerit artem: Nam eam definiendo, distribuendo, colligendo, non solum digerat atque ordinaverat, verum ab omni etiam falsitatis irruptione defenerat. Quando ergo transiret ad alia fabricanda? nisi ipsa sua prius quasi quedam machinamenta & instrumenta distingueret, notaret, digereret prodereque ipsam disciplinam disciplinarum, quam dialecticam vocari. Sed enim Aristoteles & August. huic sententiae potius sunt contrarii, namque, iuxta eos modus sive instrumentum sciendi est ipsa logica, qui ergo fieri potest, ut haec eum velut obiectum attributionis respiciat; id enim est, etem ipsam formam intueri, cum tamen nulla sit scientia, quae plus non pollicetur.

48

Octaua sententia est Auicennae initio logicæ atque aliorum Arabum: sic docet modum sciendi astrictius sumptum, & quatenus solam definitionem, ac demonstrationem complectitur huius scientiæ subiectum esse.

Nona sententia est, argumentationem prout in syllogismum, demonstrationem, enthymema, & reliquias omnes species suas manat, ac funditur dialecticæ obiectum attributionis esse: Ita Albertus Magnus in lib. prædicab. cap. 4.

Decima sententia syllogismum statuit esse subiectum logicæ. Ita Scotus q. 3. de prædic. & aseclæ. Refertur etiam Clemens Alexand. lib. 1. stotum; Poëta modos, dictionem Rethores, & syllogismos dialectici, & philosophi apprehendunt eam, que ad se pertinent contemplationem; Sed de subiecto his verbis sermo est, sed de principali obiecto dialecticæ, sive sit attributum sive obiectum attributionis, nam quæ dicitio est communis rhetorica, grammatica, est etiam poetica; non ergo assignatur rhetorica velut subiectum, vt pote quod duabus facultatibus nequit esse commune; haud ergo necesse est vt syllogismus e loci tanquam subiectum logicæ tributatur. Undecima sententia conclusioni demonstrativa. Duodecima conclusioni syllogistica, decima tercia, cuicunque totam logicam attribuit ac velut subiecto superimponit: ita alij alijque neoterici. Decima quarta maius consequentiam, sive illationem aut originem conclusionis à premisis esse subiectum dialecticæ artis. Decima quinta Thomistarum præsertim recentium, quorum supra meminimus tract. præced. opinio est ens rationis logicæ summum, & ultimum esse. Decimasexta Aureoli, &c. vt refertur, Nominalium sententiaæ voces logicæ finem ac subiectum tuerit. Decimaseptima secta est, eorum quos tacitis nominibus refert P. Rodericus disp. 2. log. f. 5. subl. 1. Hi vt in met. lib. 8. tract. 5. cap. 5. videbimus, quatuor obiecta attributionis in unam logicam accumulant, videlicet propositionem, argumentationem, modum sciendi, & actum intellectus in communi. Decima octaua opinio est eorum, qui, iuxta doctrinam Gal. & Bonau. in met. lib. 8. tractatu 5. c. 6. n. 56. censent, triplex esse obiectum attributionis logicæ: primum velut totum radicale, nempe terminum, secundum velut totum vniuersale, tunclicet

actum intellectus latissimè fusum, tertium velut totum integrale, videlicet demonstrationem, aut iuxta alios syllogismum.

Decima nona sententia est aliquorum qui iuxta doctrinam tractatu præced. cap. ultimum. 56. relatan & ipsi familiarem duplex statuunt obiectum attributionis sive subiectum aequalatum logicæ, aliud scibile tantum, aliud scibile simul & operabile; Prius subiectum ait esse ens latissime fusum in omnia entia tam realia quam rationis, non tamen physicè tantum & primo intentionaliter sumptum, sed secundo intentionaliter, & prout esse potest subiectum, prædicatum, medium, aut extremum maius minusve genus aut species, vniuersale aut individuum, definitum, diuisum, demonstratum aliave simili affectum denominatione; Posterior subiectum iuxta eos est syllogismus. Prætermis huius opinonis secunda parte Scoto & aseclis haud dubie placitura, vt paulo supra vistum, referri solent pro priori eius parte August. cap. 3. de Categ. ibi de Arist. quem sequitur sic loquens cum de perceptis proposuerit disputare, & de his quæ sunt, & de his quæ dicuntur necessario loquuntur est. Vbi per ea quæ sunt ens intelligendum est: hoc ergo iuxta August. Dialecticæ subiicitur Item Arist. ipse 4. metaph. cap. 2. circa idem genus sophistica & Dialectica cum Philosophia versatur; & paululum antea; ens vero commune omnibus est. Deinde D. Thom. opusc. 56. Manifestum est, quod logica nostrum faciat de omnibus entibus in communi. Sed his testimonii id tantum conuincitur, ens in communi sive res esse obiectum formale & immediatum Dialecticæ, vt expendimus supra tract. 3. c. 4. num. 42. Neque refert logicam, ac Metaphysicam dici habere idem subiectum, nempe ens in communi, nam sensus huius est, ens esse vtriusq; subiectum, prædicationis quidem, non vero attributionis; Horum autem subiectorum discrimen, et si huius sententiaæ patronis aduersetur, rationi tamen consentaneum esse, & reliquis omnibus scholasticis familiare ostendimus in Metaph. lib. 8. tract. 5. cap. 6. n. 57. Frustra ergo prædicta testimonia à suo scopo in alium detorquentur.

Verum enim vero transeat idem esse subiectum prædicationis, & subiectum attributionis, adeoque de hoc sermonem esse locis illis quibus magna nomina Aristotelis, Augustini, & Thomæ nobis opponuntur: nihilominus exinde tantum fiet ens communissimum, sive res esse obiectum attributionis logicæ prout subest definitioni, aut demonstrationi, aut syllogismo, aut actuvero, aut alij alicui intentioni secunda: hoc autem pacto quis neget ens esse obiectum attributionis logicæ, arbitror esse neminem, nisi fortassis paucos Thomistas, qui subiectum attributionis cum ratione formalis confundunt: Quemadmodum enim visio beatifica à nullo censetur finis noster ultimus, quin etiam Deus respectu illius, ac prout visus eadem rationem finis obtineat, ita nec syllogismus, nec demonstratio, ne actus verus, nec alia intentio secunda finis dialecticæ, eiusque obiectum attributionis sine re cognita ab illo fermè existimatur: Quorum ergo testimoniorum apparatus ille, qui nullis minus obest, quam illis aduersus quos affertur, nullisque minus prodest, quam iis pro quibus apportat? Quapropter ego sententiam hanc decimam non, quatenus statuit ens esse obiectum attributionis dialecticæ, aut euidenter falsam, aut certè solarum vocum dissidio à ceteris diuersam, ac proinde ex vano adiuentam arbitror: Etenim autens primo intentionaliter, & physicè duntaxat sumptum, nulloque secundarum intentionum respectu habito.

49

habito subiectum logicæ facit; atqui ens ita acceptum videlicet sine respectu ad rationis opus, cui subfit, nihilominus scientia, non reali, sed rationali velut proprium subiectum adscribere, ab omni profus ratione alienum est, & non solum à vero, sed etiā ab omni eius similitudine multum abscedit: si autē ea sententia ens secundo intentionaliter sumpsum, & prout obiectum alicuius secundae intentionis dialecticæ subiicit, ac velut genus praestituit, nihil noui afferat præter solas voces, & earum abusum omnes enim ferme auctores ens hoc posteriori modo usurpatum dialecticæ subiiciunt, eiusque genus esse velut exploratum supponunt: Non aliud tamen subiectum illud vocant ab eo quod dialecticis regulis principaliter operabile centent, & quidem iure optimo, ut visionis beatae Deique per eam visi exemplo, iterum, iterumque explicuimus. Postrema sententia est Zabarellæ lib. 1. de natura logicæ cap. 17. nullum esse subiectum dialecticæ propriè sumpsum.

51 Hæ sunt sententiae, quas inuenire potui de obiecto attributionis, ac fine dialecticæ: eas tot fuisse non demiror, cum de fine hominis, quo inter homines nihil exploratus deberet esse, ducentas tamen & octoginta octo sectas distinxerit Varro apud Augustinum de ciuitate Dei lib. 19. cap. 1. Porro autem quas hactenus suo ordine retuli, eas etiam viritim resellere prolixum, ac superuacaneum esset; proinde satis habeo illas velut transiit quodam perstringere, ac summa sequi fastigia rerum. Imprimis ergo, quæ adduci solent testimonia Aristotelis, Platonis, Augustini, Clementis, & aliorum pro prædictis sententiis parum eis fauere, vel hoc ipso cap. ostensum manet. Adhac, omnes rationes, quibus nostra de obiecto attributionis dialecticæ opinio probata est, quæ quam efficaces sunt aliorum iudicio relinquo, ex nuper memoratas sententias improbant: Aliæ etiam rationes hoc cap. aduersus eas sunt insinuatae. Rursus quas recensuimus opiniones alia assumunt relationem attributorum ad subiectum tam in scientiis practicis, quam speculatiis esse dumtaxat arbitriam, sive ex instituto, plerique verò in utrisque tantum naturalem, & à cuiuslibet arbitrio independentem: Harum etiam plures eam esse in esse cognito, sive cognitionum omnium ad aliquam ultimam potissime intentam, non paucæ verò in esse solius rei: præterea aliqua ad subiectum exigunt, ut sit magis perfectum obiectum totius scientiæ, alia ut sit magis unum, ac simplex, contra verò multæ ut sit magis commune vniuersaliter, neque non etiam ut integram latitudinem habeat, eam qua cuncta scientia obiecta coercent. Quædam sola subiecta partialia, nonnullæ verò solas rationes formales rationem subiecti totalis obtinere contendunt. At hæc omnia, quæ memoratae sententiae assumunt, quibusque potissimum innituntur prout velo esse ostendemus in met. citato lib. 8. tra. 5. cap. 5. & 6. quæ ergo fieri potest, ut non falsa sint inde derivata dogmata, circa obiectum attributionis logicæ.

52 Ulterius opinionum quas meminimus alia plura assignant obiecta attributionis cuilibet scientiæ, quod locis nuper citatis latè confutauimus: Alia verò, quæ est Zabarellæ, unum quidem obiectum attributionis aliquibus largitur, nempe logicæ, & reliquis scientiis practicis: hoc autem falsum esse constat; Primiù quia logica, qualis qualis facultas sit, & sive ars, sive scientia, vna tamen est, aliquod igitur subiectum habet, cui unitatem suam acceptam referat: secundò quoniam logica saltem impropriè scientia est, igitur improprium aliquod subiectum respicit, cedo ergo quale sit: tertio, quia Theologia

propriè non est scientia ab Aristotele definita, ut ex communi sententia docet P. Vasquez tom. I. in primam partem disp. 4. cap. 8. & tamen suum habet obiectum attributionis, Deum videlicet, ut aduersarij non inficiantur. Quartò, artes practicæ, sive ingenuæ, sive mechanicæ, suos habent fines, in quos referuntur; dialectica ergo similiter, sive sit scientia sive non, suum habebit finem intrinsecum & immediatum, sive subiectum obiectumve attributionis vocetur, sive non; hæc enim solius verbi controversia est, de qua parum curandum, vbi de re ipsa constet. Tandem dialectica propriè scientia est, & in loco claret; igitur ex hoc titulo, non est quod obiectum attributionis subiectumve sibi non vendicet. Vide Auerham quæst. 2. log. in proemio, vbi quod logica & alia facultates practicæ subiectum suum habeant luce clarius esse affirmat.

Hinc argumenta pro sententia Zabarellæ à neotericis quibusdam obiecta facilis negotio diluuntur. Primum ita habet, dialectica non est propriè scientia, cum sit facultas practica, nullum igitur habet obiectum attributionis: qua ratione artes mechanicae & illiberales obiecto attributionis propriè sumpto carent. Sed dialecticam in scientiis propriè sumptis numerandam esse tract. vlt. huius lib. constabit, idque tametis facultas practica esse censetur. Ruris quod artes practicae prorsus illiberales adeoque inter scientias neutiquam reputantur, nihilominus habent obiectum attributionis, multis patibus verius est, atque probabilius ut paulo supra supposuimus, quanquam ergo logica non esset scientia more artium practicarum, & illiberalium, ex hoc tamen obiectum attributionis ei negati haud quaquam deberet. Secundum aduersariæ opinionis fundamentum sic habet: logica penes aliquos saltem actus est practica, & penes alios speculativa: igitur unum aliquod obiectum attributionis sibi præstare non potest: Probatur hæc consequentia: quoniam talis finis, sive obiectum nequit esse praxis, in quam pars theoria logica non est referibilis; aliæ theoriae seu speculativa non esset: neque potest esse mera speculatio obiecti, in quam pars practica logica irreuocabilis est; aliæ practica neutiquam futura. Item simul praxis & non praxis, seu veritas merè speculabilis esse nequit: omnino ergo repugnat vnu quodvis obiectum attributionis, in quod tota logica referatur. Sed respondeo, subiectum totius logicæ finemque præcipuum esse primum, videlicet veritatem formalem, prout proximè exequibilem præceptis & institutis dialecticis. Pars autem speculativa logicæ talis esse potest, respectu sui obiecti proximi & immediati, ut ut in opus dialecticæ subiectum eiusque finem exequendum remote & mediate destinetur: quo pacto plures cognitiones speculativae artis medicinae v. g. propriè circa naturam corporis humani ad sanitatis executionem & primum mediate & extrinsece referuntur.

TRACTATUS III.

De modo repræsentandi

Dialecticæ.

CAPUT I.

Quatenus Dialectica docendo & utendo obiectum suum repræsentet?

53 Vperuacaneum esset viritim referre auctores, qui logicam in docentem, & utentem dispescunt. Etenim

Etenim, si quendam Grucchium lib. de nomin. log. & dial. Iustum Veracem init. fūe logic. alio: que patios nullius ferē nominis excipias, ceteri omnes illam diuisionem magno consensu complectuntur. Ceterum in ea explicanda haud adeō consentiunt. P. Vasquez tom. 1. in 1. part. quāst. 1. art. 4. disput. 8. cap. 5. num. 19. & P. Hurtad. dist. 2. log. sect. 2. §. 4. & quidam alij censem, logicam docentem in eo differre ab vtente, quod hāc nihil aliud sit, quam actus & habitus aliarum scientiarum, prout diriguntur logicis præceptis; illa verō sit, quae tradit præcepta, quibus vtantur alia facultates. Probabilis est positio, quidni enim logica præceptua dicatur docens, cum præcipere sit docere? quidni etiam quævis alia disciplina, quatenus imitatur logicam docētem, atque ad eius exemplar exprimitur, vocanda sit hoc ipso logica, cuius usus & imitatio quedam est, haud aliter ac imago Cæsarem exprimens, eo ipso Cæsar appellatur.

2 Hoc pæcto Clemens Alexandrinus lib. 1. stromatum Theologiam & prudentiam ac scientiam moralem vocat veram dialekticam, hoc est dialekticis præceptis & exemplaribus verè conformem: en eius verba. *Cum sit autem vera dialektica philosophia permixta veritate res considerans facultatesque & potestates examinans, transcedit ad præstantissimā omnium essentiam, & audet etiam ultra progreedi ad Deum uniuersorum, non rerum mortalium peritiam, sed diuinarum colistiumque scientiam proficiens, quam conquisitur etiam in rebus humanis, qui in oratione & rebus agendis versatur proprius usus.* *Mirito ergo scriptura quoque tales nos esse volens dialekticos, sic horitur: efficiamini autem probi trapezite, alia quidem reprobantes, quod autem bonum est tenentes.* *Hac enim reuera dialektica est prudētia reuera prædicta vi diuidendi ea, que perpicuntur intelligentia, & pure ac sincere citra omnem mixtionem ostendendis subiectum eorum quæ sunt: aut facultas quæ versatur in rerum generibus diuidendis descendens, & que ad ea quæ sunt maximè specialia, præbens unumquodque eorum quæ sunt, intuendum quale sit.* *Hæc tenuis ille. Augustinus etiam lib. 1. aduersus Cresconium à c. 14. usque ad caput 18. Christum & Paulum eius Apostolum passim vocat dialekticos, propter eius usum contra Iudeos & gentiles, quibus cum circa fidem & mores disputabant: innuit igitur, talem usum esse dialekticam: alias quo pæcto dialekticos denominaret.*

3 Hinc colligo, diuisionem logicæ in vtentem & docentem, prout nuper eam explicui, esse analogicam & impropriam, more illius, qua diuiditur ens in reale & solius rationis: quemadmodum enim ens solius rationis propriè non est ens solumque tale dicitur, quoniam illud instar entis cogitamus & efficiemus, ita similiiter logica vtens strictè non est logica, sed magis actus alicuius alterius scientiæ, nuncupatur tamen logica, quoniam ad huius exemplar instarque eum efformamus. Colligo secundo P. Hurt. nuper citatum in eo falli, quod existimet, cum dicitur alia est logica docens, alia est logica vtens, logicam in priori propositione nominandi casum, & in posteriori auferendi casum fortiri, etenim imago Cæsaris dicitur Cæsar in nominandi casu, propter eius speciem & similitudinem quam effingit: quid est ergo cur logica vtens siue alicuius scientiæ realis actus, non dicitur in nominandi casu logica, propter ea quod huic conformetur. Deinde etiam si actus cuius uis alterius scientiæ possit confignoscere logicam in auferendi casu, quoties adiicitur hāc vocula, ut: *et ceteris*, quæ quidem eum casum regit; ceterum cum

de actu alterius scientiæ sine tali adiunctione dicitur logica, haec non nisi in nominandi casu ponit suffinet: a: qui de actu alterius scientiæ multoties dicitur logica absolutè & non adiecta tali particula, vt ex Clem. & Aug. nuper vidimus, igitur in nominandi casu de eo enuntiabitur, contra quam prædictus author inquam evenire existimat. Denique ea ratione non tam logica, quam scientia in communi in logicam docentem & vtentem se caretur hunc in modum; scientia alia est logica vtens, siue quæ logica vititur: at Doctores communiter logicam ipsam in docentem & vtentem disperintur.

4 Rursus secundò Card. Tolet. q. 2. procēm. Sotus ibidem, Iauellus tract. 1. log. cap. 6. aliquis Thomistæ, quos sequitur Aueria q. 1. log. in ea sententia sunt, vt arbitrentur, logicam vtentem esse ipsam docentem, quatenus actu secundo dirigit, & regulas suas ad usum reducit, siue quatenus alia scientiæ eius præsidio & ope comparantur, logicam vero docentem eam esse, qua tantum dirigit actu primo, atque in sola doctrina ficit, neque vterius progeditur. Quapropter iuxta hanc opinionem, logica docens & vtens est vna & eadem scientia officiis quidem distincta à semetipsa, non natura; cum tamen iuxta sententiam initio capituli relatam, habitus logicæ docentis realiter sit distinctus ab habitu vtentis, & hic natura sua ad physicam v. g. metaphysicam aliāve scientiam realem spectet, ille vero sit huius scientiæ rationalis, quam modo profitemur, & præ manibus habemus. Quamuis autem prior ille modus præsentis diuisionis explicandæ nobis placuerit, haud tamen displiceret hic posterior: quæ enim contra opponuntur, nullius sunt momenti: primum ita habet; iuxta posteriorem hunc loquendi modum logica vtens non tam vtens dici deberet, quam usitata, siue vt ita loquamur usus: eatenus enim distinguitur quodammodo à docente, quatenus hac alia scientia vtuntur, eiusque præcepta & exemplaria imitantur; quo aurem aliquis vtitur, id dici solet non vtens, sed usitatum. Secundum eorum quæ opponi solent, sic habet: cum dialektica docens actu secundo dirigit, eiusque doctrina ad usum transfertur, ipsa dialektica se ipsa non vtitur, sed potius intellectus ea vtitur: haud secus, ac nos habitibus vtitur quoties eos ad operandum applicamus; cum tamen habitus semetipsis non vtuntur: logica igitur iuxta hunc dicendi modum, non tam vtens dicuntur, quam usitata: cum hac de causa: tum etiam ea, quæ nuper est expensa.

5 Primum horum ita dilues: quanquam alia scientiæ vtantur præceptis logicæ docentis, tamen hæc etiam vtitur obiectis aliarum scientiarum, quatenus ea facit, artificiose subiici, prædicari, diuidi, definiri, aut demonstrari, aliō modo extrinsecè informari: quid enim communius, quam agens vti passo, quod eius operationi subditur? Secundum eorum quæ obiecta sunt, hunc in modum repelles: quoties logicam applicamus ad alias scientias comparandas, ea quidem vtitur vt quod: ipsa tamen dici potest ac debet vtens vt quo, facit enim vt nos ea sic vtitur. Hoc pæcto cum albedo non sit alba vt quod & propriè, dicitur tamen quodammodo alba, quia parietem facit album: eodem ritu cognitio dicitur cognoscens, quia præstat nobis vt propriè cognoscamus, etiam ip'sa vt quod & propriè eam denominationem non suscipiat. Ecce logicam duabus de causis non solum usitatum, sed etiam vtentem dici posse: Balduinus autem q. 7. procēm. eam dicendam esse non vtentem, sed usitatum existimans quid aliud quam difficultati succumbit.

Præterea

6 Præterea tertio B. Thomas 4. met. lect. 4. Fonseca lib. 2. met. cap. 3. q. 1. sect. 6. Conimbr. quæst. 4. procem. art. 2. Balthasar Tellez 1. parte sum. in adnotatiunculis procemial. putant logicam solummodo vtentem dici posse propter vsum doctrinæ sive in materia probabili aliarum facultatum: Ratio eorum est, quoniam actus demonstratiui aliarum scientiarum ad ipsas spectant; nulla enim scientia est, quæ, sicut ex demonstrationibus est genita, ita etiam alias similes non generet: at vero actus probabiles non scientiam, sed opinionem pariunt, adeoque à nulla scientia fiunt, & ad nullam attinent, videlicet ratione materia in qua versantur: id ergo solum supereft, vt ratione forma syllogistica, quæ in eis elucet, ad aliquam spectent; cum ergo non ad alias scientias extra logicam: nam præter hanc nulla formam syllogisticam edocet; consequens est, vt ex eo titulo reduci debeant ad solam dialepticam: Proinde hæc dicenda est vten, tantum respectu actuum probabilium aliarum facultatum, quibus artificium syllogisticum ac differendi formam illudit.

7 Obiici autem consuevit aduersus hanc doctrinam, ex ea fore, vt nimis angusti sint limites aliarum scientiarum, contra vero dialepticæ latissimam etenim si solam mathematicam excipias, nulla facultas est, quæ non paucis demonstrationibus constet, quæ non innumeris opinionibus sciat: si igitur quidquid est probabile in physica v. g. metaphysica, ethica, aut medicina, ad vnam logicam reducitur; huius termini latius quam par est patebunt, & illarum erunt arctissimi: quorum tamen vtrum magis absurdum, haud facile dixeris. Obiici etiam solet, negandum non esse, quin logica doceat non solum vt probabiliter differere in materia aliarum scientiarum, sed etiam vt demonstrare in ea quivis, si velit, possit: cur ergo vsum demonstrandi non minus quam probabiliter differendi logicam vtentem denominet? aut, aliis verbis, cur quid sit vten ab utroque respectu ex aequo non habeat?

8 Hæc obiectioes quamvis non paucos transuersos egerint, haud tamen committere possunt, ne supradicta opinio, & vulgaris diuisionis explicanda ratio mihi satis probabilis esse videatur. Ad primam dicendum physicam. v. g. bifariam sumi posse; primo nimis late, quatenus habitus tam opinatiuos, quam demonstratiuos complectitur; atque ad eam ita sumptam omnes eius actus tam probabiles quam euidentes spectant, quin contrarium obtineat aut etiam contendat opposita ratio; ad quam proinde alleuandam vel hoc tantum sufficit. Attamen aliter respondeo, & aio, physicam secundo sumi nimis præsæ, quatenus comprehendit solos habitus demonstratiuos, atque ad eam ita sumptam non spectant immediatè conclusiones probabiles: vnde ratione forma ad solam scientiam rationalem sive logicam immediatè reducendas sunt, ad aliquam enim scientiam strictissimè sumptam possunt & solent reuocari. Cæterum eiusmodi actus probabiles mediatè pertinent ad physicam etiam hoc secundo modo usurpatam, id est mediante dialectica, quæ eius famula est, atque administra, ad hanc verò non nisi nomine illius tanquam principalis possidentis. Hinc fit, haud adeo contrahi terminos physicae, adeo exenti, eos quibus dialectica coeretur: quidquid enim tractatur sive demonstratiue, sive probabiliter in tota physica, quam longè latèque fusa est, id omne ad ipsam saltem mediatè pertinet ac proinde sui iuris est, haud aliter ac domini quæ per seruos ea nihilominus proprio ac pleno iu-

re possident: cur ergo maneat inops physica, cui in saluo est, non solum quod demonstrat, sed etiam in gens doctrinæ probabilis copia? Contra verò dialectica, etiam si libere excurrat in actus omnes probabiles physicae & cæterarum facultatum, quia tamen harum non suo nomine eos colit, haud propterea ditior euadet: quo pacto serui diuites non habentur, qui plura dominis, sibi vero nihil administrant. Ad secundam obiectiōem dicendum est, eam nemini negotium facere posse, nisi qui communem rationem huius sententia quam tuemur, superius positam oscitante inspexerit.

9 Ulterius quartu nonnulli recentiores, inter quos P. Rodericus dis. 3. log. f. 1. volunt, logicam vten tem esse vsum logicæ docentis in sola materia ipsius dialepticæ: quare idem actus dialepticæ erit simul vten & docens: diuerso tamen respectu; vten, si species regulam dialepticam ab eo distinctam, ex cuius directione & præscripto fit: docens, si alium quemvis actum quem dirigit atque præscribit, v. g. hic actus, dñs isto est oratio totum in suas partes distribuens, dicitur logica vten intuitu huius actus, definitio constat genere & differentia; ex cuius directione, diuisio ita definitus; item eiusmodi actus dicitur logica docens contemplatione huius diuisionis dialepticæ, demonstratio alia est à priori, alia à posteriori, alteriusve similis.

10 Opponi verò solet contra hanc sententiam, diuisionem logicæ in docentem & vtentem recurrere secundum omnes cum ea partitione qua Philoponus & reliqui Græci interpretantes logicam in rebus aulsa & rebus concretam dissecant: Idcirco autem logica docens dicitur rebus aulsa, quoniam ad res aliis scientiis subiectas non descendit, sed abstractam quandam & generalem doctrinam duntaxat continet, contra vero logicæ vten propterea rebus concreta dicitur, quod scientiis rebusque eis subiectis sese immicat, & vel sit aliqua alia facultas à logica ab ea tamen directa, vel sit logica ipsa cum respectu ad aliam quamcumque disciplinam, quam actu secundo regit, atque artificiose componit. Quod si iuxta quartam hanc sententiam logicæ vten sit actus aut habitus ipsius logicæ docentis, non vero alterius facultatis, non appetet, cur magis logica docens, sit rebus aulsa, quam logica vten, aut hæc è contrario magis concreta rebus quam illa.

11 Fateor multò facilius explicari, quatenus logica docens sit rebus aulsa, & vten rebus concreta, iuxta tres primas sententias hactenus positas, aliisque etiam tres à nobis inferius proponendas, quæ secundum opinionem Roderici & recentiorum. Cæterum iuxta hanc etiam potest non male exponi ea res, seu potius locutio. Nam quemadmodum, cum dicitur intellectus fieri extensio practicus, eiusmodi extensio ita à plerisque explicari solet, vt non semper extrahat intellectum ultra proprios actus, sic enim hi non forent praxes; ita similiter cum dicitur logica rebus concreta, sive ad eas extensa & conuersa, id non ita intelligendum est, quasi propterea materiam propriam transilire debeat & extra eius limites ferri. Quinimo etiam si intra se sit, nec ulterius progediatur, locus tamen est, vt modo sit rebus aulsa, modo vero rebus concreta, & ad eas extensa, adeoque docens & vten.

12 Quinto dici potest, vulgarem illam diuisionem logicæ in vtentem & docentem esse re ipsa eam cuius meminit Averroës l. 2. metaph. cap. 3. qui videlicet logica secatur in vniuersalem & particularem: Logica vniuersalis sive docens est, quæ præcipit in

F communis

communi, hoc modo, definitio conſtat genere & differentia, diuīſio eſt oratio totum in ſuas partes diſtribuens, demonstratio in Barbara, conſtat tribus propositiōnibus vniuersalibus affirmatiuis &c. lo- gica particularis ſue vtens eſt quæ in ſingulari p̄cipit hoc paſto: ſi eliciatur hic aetus, homo eſt animal rationale, erit definitio conſtant genere & differentia; ſi hic, ens aliud ſubſtantia, aliud acci- dens, erit diuīſio; ſi hic, omne rationale eſt riſi- bili, omnis homo eſt rationalis, omnis igitur eſt riſi- bili erit demonstratio Barbarica. Ratio autem hu- ius opinionis eſt; quoniam doctrina plerumque eſt circa vniuersalia, aetio vero & vſus circa ſingula- ria; merito igitur logica docentem cum vniuer- ſali & vtentem cum ſingulari eandem eſſe arbitra- mur. Rurſus hoc modo optimè intelligitur, vt lo- gica docens ſit rebus auulſa, ad eas enim quæ ſubii- ciuntur aliis ſcientiis non deſcendit, vniuersalibus p̄ceptis contenta: nec non etiam vt logica vtens ſit rebus concreta, quippe que reſ aliis facultatiibus ſubiectas particulatim conſiderat.

13 Sexto dici potest, logica docentem eſſe quæ definitionem. v. g. diuīſionem, argumentationem, aut quoniam cognitionem artificiālā non facit, ſed faciendam cognoscit, eiisque facienda modum in communi aut ſingulari p̄cipit: exempla nu- mero p̄cedenti tradita ſunt non pauca: contra ve- rō logica vtentem eſſe quæ opus ſuum non facien- dum ſed factum atque exiſtens cognoscit, idque re- gulis ſuis conforme eſſe diuīſat; veluti ſi te homi- nem bene deſinire aut deſinile affirmeſ, hunc in modum, aetus iſte homo eſt animal rationale quem eliciui, aut elicitum conſeruo, eſt bona deſinio. Ratio autem huius ſententiae eſt, quoniam vt Pla- tonis in Lachete etiam verbiſ vtar; *Mihi ſane vide- tur, quorumcunque ſcienza aliqua eſt, non aliam ſcien- tiam eſt præteriorum ut falla ſunt aliam præſentium ut ſunt, aliam futuroram, ut optimè fieri poſſunt, ſed eiusdem ſcienza opus eſt, hec omnia noſſe.* Quemad- modum circa ſanum & ſalubre, non alia ſcientia, ſed vna medicina proſpicit quæ ſunt, quæ facta ſunt, quæ ſiunt, quo paſto ſiunt: & circa illa quæ terra naſcu- tur agricultura ſimiliter ſe habet. Hæc ille, hæc etiam ego; cum igitur dialektice proprium ſit facere de- finitionem, diuīſionem & argumentationem in qua- uis materia, atque ad eas intellectum inſtruere ac di- rigere; ſane cognitione quæ ea ex penduntur iam facta & exiſtentia, ad eam etiam pertinebit, quidni igitur logica appellari poſſit docens, quatenus in communi aut particulari p̄cipit, vtens verō, qua- tenus p̄cepta ſua ad executionem & vſum redacta conſiderat? Et quidem priori modo eſt à rebus auulſa, id eſt ab illarum exiſtentia p̄ſcindit, eamque non affirmat, posteriori vero modo eſt rebus con- creta, videlicet etiam quoad earum exiſtentiam, cum quæ ſponte ſua eſt coniuncta, & quam ſuapte na- tura repreſentat.

14 Denique octauo recolendum eſt, quod ſuperius ſtatuumus tractatu.c. 3. & 4. dialekticam conſidera- re, tum reſ ipsas ſecundum p̄diciamentalem con- ſtitutionem earumque physicum eſt, cum etiam aetus intellectus & voceſ quibus ſignificantur; quatenus ergo eſt circa interiora aut exteriora ſigna vocari poſſet docens, docet enim (& hæc potior eius cura eſt) modum quo illa fieri interiuſe aut exteriori proferri debeat, ſic, ut eorum p̄adiſio ve- ritatem alſequi poſſimus quatenus autem ſecundario eſt circa reſ, dici poſſet vtens, quoniam non docet, quomodo reſ in eſe physico ſint efficienda, ſed tantum eis vtur, veluti materia neceſſaria ad defi-

niendum, diuidendum, & argumentandum, earum- que notitiam aliquam tradit, quia niſi illis cognitiſ aetus intellectus & voceſ, quibus ſubſunt, & ge poſſunt comprehendendi. Quoniam autem dialektica de rebus aliqua doceat ſpeculatiuē, quia tamen inpre- ſentiarum de doctriña practica potiſſimum ſermo eſt, quippe quæ, vt dixi, primas ſibi partes in diale- ktica vendicat, idecirco ea respectu terum cendenda non eſt docens, ſed ſolum vtens, vti expoſuimus. Quod ſi logica docens, non reſ, ſed ſolos aetus & voceſ conſiderat, contra vero vtens ſolas reſ non aetus intellectus aut voceſ, quid mirum ſi hæc rebus con- creta, illa rebus auulſa dicatur? Tot modis cum de- fendi & explicari poſſit vulgaris illa diuīſio, miror aliquos eſſe, qui eam negent, miror quoque alios ſingulis eius explicanda modis, vno aliquo excepto impugnandi ſummi pere intentos; quia vero om- nes & ſinguli facilè nequeant conciliari, quantum libet differant: quid enim vetat, earundem vocatione logica vtentis & docentis non eundem, ſed multi- plicem ſenſum eſſe?

15 Ad extreum quæres, an quemadmodum diale- ktica eſt docens & vtens, ita etiam aliae facultates practica ſimile geminationem ſubeant & in docentes & vtentes tribui poſſint? Negant quidam gra- ues recentiores, nec ferunt hanc veluti prærogati- ua logica deperire. Ego vero contrarium arbitror longe veriſimilius, illudque probo, in primis ex Pla- tone, cuius hæc ſunt verba in Philebo, *Audacter impo- portunis diſputatoribus reſpondeamus, duas arithmeti- cas eſſe, ac duas metiendi artes, alia que facultates ha- rum comites, plurimas, geminationem habentes huimodis, & in nomine uno communicantes.* Rurſus in Eu- thidemo ſic ait: *Pernulum igitur inter lyrarum fa- bros inter eſt, & ſcientiam pulsandi lyra affeſtus: alia enim ars qua facit, alia qua uitit his rebus: nam ars que fabricat lyram, & que lyram pulsat, longe inter ſe differunt: & mox inſta conſtat ſimiliter & circa orationes aliam eſſe artem, qua condit, aliam qua conditis uitit.* Haec tenus Plato, quem alij ſequuntur, p̄ſertim vero Fonſeca ſuperius citatus hiſ verbis; ſed & Rhetorica qua à plerisque non conſetur, demonſtratiua eodem modo conſideratur. Quatenus enim tradi- p̄cepta dicendi, docens eſt, & à rebus auulſa; quia vero ratione iis uitit, vtens, & rebus concreta appellari poſſet. Conſonant Comiſſiōnē ſunt enim arti- culi ſecundū ſupra relati, quatenus dialektica ſit docens & vtens, aliarum facultatum exemplo de- clarant.

16 Idipſum ratione ſuadetur: nam logica eſt docens, quatenus impērat aetus aliarum ſcientiarum: hi ve- ro propti imperati & exerciti logica vtentis appella- tionem ſubeant: alii verbiſ, logica dicitur docens & vtens, quoniam eius doctriña eſt vſui alii ſcientia, omnesque ea vtuntur. Atqui etiam prudentia, ethica, medicina, rhetorica, grammatica, & reliqua ingenua, ac mechanica ſimiliter habent aetus im- perantes & imperatoſ, aliaeque aliarum p̄ceptis aut instrumentis vtuntur: quidni ergo talem gemi- nationem habeant. Quare prudentia docens eſt imperium eius proprium, opus autem cuiusque alterius virtutis ab ea imperatum & ex eius direktione factum, eſt prudentia vtens: ſimiliter medicina docens eſt eius imperium, quo decernit, ſeu iudicat, tale medicamentum adhibendum eſſe ad alicuius morbi depulſionem; applicatio autem eius medica- minis eſt medicina vtens; grammatica etiam docens eſt eius imperium ſeu iudicium, quo ſtatuit, qua ratione partes orationis, nimirum voceſ, ſint ap̄e con- ſtruenda & collocanda; vocatione autem conſtructio & recta

recta syntaxis in quauis alia scientia erit grammatica vtens: eodem modo frænatoria docens est, quæ instrumenta equitandi parat; equestris vero quæ eis utitur erit frænatoria vtens, non aliter ac logica docet prout instrumentaria respectu aliarum scientiarum, ha vero sunt logica vtens, propter id quod instrumentis à dialectica traditis vtuntur. Par est ratio aliarum facultatum, quæ operi incumbunt.

17 Præterea, vt alios dicendi & vtendi modos percurramus, neque enim aliquibus præ aliis astringi volumus, alia facultates modo docent tantum, modo vero doctrinam suam ad ysum & exercitum reducunt, auctuque secundo operantur: deinde iam in communione, iam vero in particulari præcipiunt: aliquid etiam rem faciendam præcipiunt, aliquando factam considerant; denique tam materiam infectibilem, quam formam artificiosam factio[n]i obnoxiam intuentur: si igitur his de causis, logica docens & vtens est; quidni etiam similem diuisionem alia quæcunque facultates postulent? Quod autem logica perfectius aut fuisse se immiscat rebus & obiectis aliarum facultatum, quam quævis harum si cum reliquis conferatur; que recentioribus hallucinandi fuit occasio; id nec fortassis est omnino verū, vt facile esset ostendere, nec si verum sit quicquam interest. Etenim diuersimodè etiam pars demonstrativa logicae, & pars eius topica sive opinativa procedunt, aliaque sunt vnius, & alia alterius præcepta: atqui inxta ipsos aduersarios, vtralibet dividitur in vtentem & docentem: quamvis ergo logica aliter quam quævis alia facultas per ceterarum ex patietur obiecta, nihilominus haud magis illa quam alia quæcunque disciplina docentis & vtentis rationem obtinebit. Adhæc sicut logica dissecatur in practicam & speculatiuam, ita etiam medicina. v. g. & ethica: atqui longe aliter speculatur & practice cognoscit, dialectica. quam amba illa, latius videlicet, & si aduersariis credas, perfectius: similiter ergo usus & doctrina, tametsi aliter logicae & aliis scientiis, absoluè tamen vtrisque conuenient: Hinc colliges, quo iure aliqui communem diuisionem logicae docentis & vtentis negent, propterea quod nequeant alia facultates ita distribui.

C A P V T II.

An, aut quatenus dialectica instar sapientie, prudentie, intellectus, opinionis, suspicitionis, artis, scientie obiectum suum representet?

18 Stendemus in Metaph. lib. 6. tract. 5. cap. 1. se-
tem prefatis modis contingere, vt facultas alia-
qua obiectum suum representet: Vt autem totam do-
ctrinam ibi generatim tradendam dialectica nostræ
adhibeamus, hoc in primis velut exploratum sup-
ponimus, eam esse sapientiam improprie sumptam,
fecus vero, si illa proprie accipiatur. Posteriori hoc
sudetur, quoniam dialectica rerum humanarum, ac
diuinarum per altissimas causas cognitio neuti-
quam est, quæ tamen perfectio ad propriam ratio-
nem sapientie omnium calculo requiritur. Prius au-
tem probatu haud difficultius: si quidem quævis ars
etiam mechanica, si cuiquam insit, omnibus suis nu-
meris absoluta, & artificem sapientem, &c., quod
consequens est, se sapientiam denominat, veluti
cum Polycletum sapientem statuarium, & Phydiam

P. R. Lyncei Philosophia Tom. I.

sapientem lapidum sculptorem appellamus. Ad hanc duplē sapientiam, alteram impropriam & secundum quid, alteram vero simpliciter & propriè tam respexit Homerus, cum de quodam, vt refert, Arist. 6. ethic. lect. 5. sic dixit.

Diuum in munere, nec fassor, nec durus arator,

Nec sapiens alia villa nimium extitit arte.

Quasi diceret, talem non habuisse insimam, & metaphoricam quandam sapientiam in alicuius artis perfectione sitam, sed propriam & supremam, quæ res diuinas & humanas per altissimas causas aequitatur. Secundò etiam id supponimus, dialectica non esse prudentia strictè sumptam: nullam enim honestatem moralem procurat: ceterum esse latam quandam & metaphoricam prudentiam: hæc enim interdum abstracta ab honestate morali, vt cum dicimus aliquem esse iuris prudentem, aut prudentia militari prædictum: quin etiam aliquando significat quiddam contrarium honestati morali, vt videre est apud Iuuenalem Satyra tertia.

Quia quod adulandi gens prudentissima laudat,

Sermonem indolci, faciem deformat amici.

Adde quod logicam esse prudentiam latè sumptam doceat B. Thom. 2. 2. quæst. 48. art. vniico. *Si vero prudens sumatur large, secundum quod includit scientiam etiam speculatiuam ut supradictum est, tunc etiam eius partes ponuntur, dialectica, rhetorica, & physica.* Hactenus ille; quo autem sensu logicam dicat speculatiuam infra cap. 6. constabit.

19 Rursus tertid premitimus cum Auersa quæst. 1. log. l. 5. dialecticam esse intellectum strictè sumptum: hic enim est euidentis non principiorum; dialectica autem principia esse euidentia tam certum est, quam quod ea euidentibus conclusionibus constet, si non omni at magna sui parte. Item quarto eam esse opinionem supponimus cum The-
misto. 1. post. cap. 2. 4. & Lemosio lib. 1. paradox. dial. er-
tore 2. plurima enim dumtaxat probabiliter coligit, vt testis est tot sententiarum varietas, qua ab aliis, aliisque authoribus traducitur. Deinde quidem eam aliquando subdubitante procedere, & non nihil suspicione habere, constat inde; quod in eius materia aliqui dialectici quædam in ambiguo relinquant, neutrāque contradictionis partem ausint affirmare. Sextò etiam id supponimus, dialecticam esse at-
tem: tum quia numeratur inter septem artes liberales sequentibus versiculis comprehensas.

Arribus ingenii famam, laudemque merentur,

Grammaticus, Rhetor, dialecticus, & Geometra;

Musicus, Astrologus, numeros summa querens.

Tum etiam quia vt dialectica applicem, quod de rhetorica dixit Fabius 1. 2. cap. 16. *Quis est adeò non ab eruditione modo, sed à sensu remorsus hominis, ut fabricandi quidem, & texendi, & è luto vasa ducenti* artem paret, dialecticam autem, *maximum ac pulcherrimum opus in tam sublimè fastigium existimet sine arte remissi*; atqui eiusmodi facultates mechanicas, aliasque similes, nihilominus artes esse constat ex septemplici artium seruiliu[m] diuisione, proximis versiculis clausa.

Seruiles tractant artes quæsumque sequuntur

Agricola, & Miles, Chirurgus, Nauta, Textor,

& faber, & Venans, cælo terraque, marique.

Aduerte autem hæc septem postrema nomina valde generatim accipienda esse: ita enim nulla erit artis mechanica, quæ sub illis non comprehendatur.

Ulterius, quia etiam ars, propt̄ significat facultatem operationi alicui externæ sibi postea superstiti incumbentem, dialectica nostræ non conueniat; ceterum, ars latius aliquando funditur, & om-

F 2 nem

nem facultatem practicam, &c, quod plus est, omnem etiam speculatiuum significatu suo complectitur, utroque ergo modo aut certe altero dialecticam admittit. Quid? quod ea est *collectio multarum de una re comprehensionum ad finem aliquem utilem vitæ*, quæ est omnium celeberrima artis finitio; collectio quidem multarum comprehensionum, aut formalium & intellectui hærentium, dummodo ea sit composta qualitas, & multiplex habitus, aut obiectu-rum, id est rerum extra intellectum, si, quod aliqui volunt, ea sit simplex qualitas, & habitus: de una re, id est de uno attributionis obiecto, quod nos veritatem, alij aliud arbitrantur: ad finem aliquem utili-lem vitæ, ut ostendimus, hoc tractatu desinente. Porro dialecticam esse artem docent Rodolph. Agric. lib. 2. de invent. dial. cap. 2. Mirandul. in proœm. instit. in log. Scalig lib. 1. de subtilit. exerc. 1. num. 3. Monlor. initio prior. Nunnes in lib. de constit. dial. Apollin. 1. post. quæst. 2. art. 2. Valsquez 1. 2. disp. 8. 5. num. 6. Flamin. Nobil. quæst. penult. logic. Comimbr. quæst. 2. proœm. art. 1. Tolet. quæst. 1. proœm. cap. 2. ad eius finem.

21

Supereft ergo tantum scientia; quæ, si latè sumatur pro quavis notitia etiam probabili, negari nequit, quin dialecticam comprehendat: Quod si sumatur strictius pro notitia evidenter mediatâ vel immediata, tota difficultas devoluitur ad tertiam eius acceptiōnem eamque strictissimam, quæ significat cognitionem evidenter mediatam, id est ex præmissis evidenter deductam: scientia namque hoc tertio modo sumpta connexionem habet cum scientia prout secundum nodo sumitur; hæc enim illius est causa, illa effectus huius. Proinde nequit altera & non altera in logicam conuenire: quod ergo dixerō de una videlicet de scientia propriissimè accepta id de vtraque dictum puta. Dico autem logicam omni proprietate scientiam esse. Ita cum B. Thoma 4. metaph. lect. 1. Iauellus, Sotus, Soncinas, & plures alij Thomistæ: nam Scoto quæst. 1. prædicab. plerique eius lectores: item ex nostris auctoribus Suarez 1. metaph. sect. 4. Fonseca 2. metaph. c p. 3. quæst. 1. sect. 7. Hurt. disp. 2. log. f. 1. Toletus, Comimb. Tellez, & alij non pauci.

22

Probatur autem, quoniam illa facultas est summa proprietate scientia, quæ habet multos ac varios actus evidentes ex præmissis evidenter deductos: at huiusmodi est dialectica: ergo. Maior probatur, ut facultas aliqua appelletur scientia necessum non est, ut omnes actus evidentes fortiori, & nullos probabiles admittat; alia nec metaphysica, nec Physiologia, nec etiam mathesis, nec alia facultas scientia dici posset, cum omnes aliquando probabili solum colligant, imo, si mathesim excipias, non raro sed multoties. Minor probatur: dialectica eo quod definitio sit *oratio explicans naturam rei*, eam constare genere & differentia, esse clariorem definitio, cum eo conuerti, ac reciprocari, & fortassis esse iudicium evidenter concludit: non pauca etiam de argumentatione, divisione, & aliis obiectis suis eundem in modum manifestè conuincent.

C A P V T III.

Dissoluuntur ambiguitates aduersus doctrinam precedentem.

23

Obiicies primo. Dialectica per nos est scientia: nequit igitur esse opinio; aut è contrario per

nos est opinio: nequit igitur esse scientia. Item iuxta nos est ars: non potest igitur esse scientia aut opinio, vel è conuerto, enthymematum horum antecedentia cum finc nostra, eorum consequentæ suadentur: Aristoteles 6. Ethic. distinguunt eas virtutes, vna ergo & eadem nequit esse scientia, & opinio, aut harum alterutra & simul ars: si ergo dialectica, &c. Respondeo, fieri non posse, ut eadem intellectuæ facultas simul sit opinio & scientia, secundum eosdem actus & habitus, ac respectu eorumdem obiectorum: bene tamen secundum diuersos actus & habitus, & contemplatione diuersorum obiectorum: Hoc autem posteriori modo non autem illo priori asservimus dialecticam opinionis, & scientiæ partes sustinere: Aristoteles autem priorem modum non vero posteriorem circa dubium intendit, cum scientiam & opinionem discriuit, atque incompossibilis esse aut innuit aut asservit. Quod autem ad artem attinet, ea & scientia non distinguuntur vniuersaliter & adæquatè, ita ut nunquam in eandem conuenire possint, sed tantum inadæquatè seu particulariter, eo quod aliqua ars non scientifica, & aliqua scientia non artificiosa factiuæque esse queat: quare ars est recta ratio factibilium sive evidenter probata, sive potius immediate tendens & omnis probationis expers, & scientia est notitia mediata evidens, sive alicuius factibilis ratio sit sive non sit: Porro ars cum opinione eodem modo quo cum scientia plus minus comparatur, quod utriusque distinctionem & incompossibilitatem: obiecta ergo ratio nobis negotium non exhibet.

24

Obiicies secundo ex Arift. primo metaph. cap. 3. absurdum est simul querere modum sciendi & scientiam: at si logica foret scientia, cum alia ex parte modus sciendi sit, non esset id absurdum, sed potius necessarium, proper id quod modus sciendi sine scientia reperi nonnequit, alterque ab altera non distinguitur. Respondeo, absurdum est simul querere modum sciendi & scientiam, respectu cuius modus sciendi est, non vero scientiam in communis, & qualis ea cumque sit: logica autem non intuitu sive, sed aliarum scientiarum est modus, sive instrumentum sciendi: Vnde non sibi sed aliis præmitti debet quod solum Aristoteles intendit.

25

Obiicies tertio alia eiusdem verba primo rhetoricon cap. 4. *Si quis autem rhetorican aut dialecticam, non ut facultates, sed ut scientias instituere ac docere conatur, is naturam earum hoc transitu interimere videtur.* Respondeo, quemadmodum, ars interdum significat omnem & solam cognitionem practicam, interdum vero latius funditur & facultates etiam speculatiuum comprehendit, ut differuimus, ita è contrario scientia aliquando solam speculatiōnem significat, & cum ea recurrit, aliquando vero tam notitiam practicam quam speculatiuum: Quare, cum dixit Aristoteles dialecticam & rhetorica in scientias haud esse, non de omni vera scientia loquutus est, sed de ea sola quæ cum notitia speculatiua reciprocatur, eiusmodi enim facultates magis practicè cognoscunt quam speculantur. Fortassis etiam non de omni logica & rhetorica sermonem habet, sed de iis tantum quæ quid est in vnaquaque re probable perspicunt, ut constat ex cap. 1. & 2. eius lib. rhetoricon: ibi enim ambas ita sumptit, & de quibus ibi, de iisdem cap. 4. sequenti loquitur.

26

Obiicies quartus, Nulla facultas practica, nulla non speculatiua dici potest scientia: atque dialectica est facultas practica, & non speculatiua; quippe quæ est circa actus intellectus in nostra potestate sitos,

ad

ad eosque efficiendos, & quam habent veritatem & rectitudinem exequendam instruit atque disponit: nequit igitur esse scientia. Minor videtur satis probata; maior etiam suadetur: quoniam alias iuris prudentia sive politica, quae reipublica bonum procurat, & premia ac supplicia practice disponit, nihilominus foret scientia: similiter medicina, quae ad corporis humani sanitatem aut acquirendam deo, aut, postquam acquista est, conseruandam tota refertur: quin etiam simili modo artes mechanicas, & illiberales, cuiusmodi sunt v.g. aedificatoria, fabrilis, franeofactoria, si Deo placet, scientiae dignitatem obtinerent. Hæc autem sunt absurdæ: ne sequantur ergo, illud certa ratione tenendum est, solis facultatibus speculatiuis licere scientias esse.

27 Hoc argumentum adiunctis superioribus Aristotelis testimoniis plures ed impulsit, vt logicam scientiam esse negarent: præsertim vero Zabarellam lib. 1. de natura log. Balduinum quæst. 7. log. Egidium Romanum in principio posteriorum, Philoponum & Alexandrum in proœmio priorum, Simplicium & Amonium in præfatione ad prædicamenta, Zimaram in tabula verbo. *absurdum est*, & Petrum Nigrum, quæst. 11. clyp. nec non ex nostris Vallium 2. parte, prolog. q. 4. c. 15. Pererium lib. 1. phys. c. 3. & 18. ad vtriusque finem. Cæterum quod attinet ad Aristotelis testimonia superius ea sunt exposita. Quod autem obiicitur, nullam facultatem practicam scientiam esse posse, id omnino falso, tum quia cognitio representans rem operabilem, adeoque practica potest ex evidenteribus præmissis concludi, quidni enim: poterit igitur esse scientia, tum etiam, quia cognitio Dei creaturas possibilis representans est practica, vt præced. tract. 2. vñsum: & tamen est vera scientia, etiamsi non discursiva: Similiter ergo &c. tum denique propter ea quæ inferius cap. 4. subiicientur.

28 Ad primum exemplum nobis obiectum, & à Iurisprudentia seu politica petitum dici debet, hanc facultatem, prout modo in vsu est, & à plerisque exercetur scientiam non esse, eo quod non ratione, sed autoritate aliquid iuri & æquitati consentaneum esse ostendat, & qui sic melius procedit, is sapientior in iure censeatur: quare ita sumpta non tam scientia, quam humana fides est exigitanda. Si tamen iurisperiti æquitatem iuris positivi & naturalis à priori & à posteriori euidenter probarent, pro eo ac possunt, & in hoc iurisprudentia laudem collocarent, ea quidem posset ac deberet appellari scientia: Proinde modo talis est, si suo magis quam proficiunt genio eam metiamur. Ad secundum exemplum respondebis, medicinam quantumlibet practicam nihilominus verè scientiam esse, dummodo non autoritate Hippocratis, & Galeni (quod pluribus medicis familiare est) sed ratione à priori, aut à posteriori nitatur. Ad tertium exemplum dicendum est, artes mechanicas si vt plerumque sit, duntaxat opus ita faciendum esse cognoscant, quia ita fieri consuevit, ab aliisque præceptum est, neutriquam esse scientias; quod si non vñ & autoritate nitantur, sed via & ratione procedant, & rei facienda causas demonstrent, quantumuis practicas sint, scientiae tamen erunt, vt ex Aristotele lib. 1. metaph. cap. 1. colligitur.

29 Obiicies quinto; omnis scientia vel est practica vel speculativa, atqui neutra est dialectica; item omnis scientia est de obiecto reali, quod enim non est, non scitur, vt est in Aristotelica & communis parœmia; sed dialectica non est de obiecto reali, sed de soli illustrationis ente. Rursus omnis scientia certum ali-

quod & destinatum obiectum sibi præstituit, vt author est Arist. 4. Metaph. c. 1. Atqui iuxta eundem, tum eodem loci, tum etiam in principio rhet. dialectica nullis circumscripta finibus per omne genus entis longe lateque vagatur. Nihil horum virget, nihil est ponderis alicuius: non primum, quia præterquam quod Caietanus, Pererius, & alij inter scientiam practicam & speculativam aliam quandam medianam & neutrius generis admittant, illud profecto inferius constabit, logicam vel practicam, vel speculativam esse, imo utramque simul, illam prout docet, hanc prout vñtit. Non secundum, quoniam verisimilis est logicam de ente reali potissimum esse, tum etiam; quia tametsi solius rationis enti incumbet, hoc parum intererset: quod enim dici consuevit, id solum sciri quod est, hoc intelligendum non de ente reali modo, sed de quovis ente, sive reali, sive solius rationis: vñde sic ut metaphysica quadantus est de ente rationis, ita etiam scientia rationalis de eo poterit esse, penes se totam nisi obliteret aliud. Non denique tertium, quia ad rationem scientiae sat est, vt vnum aliquod certumque obiectum attributionis sibi proponat, etiamsi non vnum obiectum secundarium, sed infinita consideret, nimurum quantum sub aliqua ratione ad prædictum finem & obiectum primarium referuntur: Quapropter dialectica poterit esse scientia licet omnia entia perspiciat, ea enim omnia non nisi pro vt habent rationem subiecti, prædicati, definitionis, divisionis, argumentationis, aliove quoquimodo ad eius finem vñcimum nempe veritatem conducunt, illius considerationi subiiciuntur. Hoc pacto metaphysica in scientiis numeranda est, quoniam eti omnia entia attingat, non tamen nisi prout e conueniunt in ratione entis vt sic atque ad vnum finem & obiectum attributionis destinantur. Et quidem ij quibuscum disputamus aut nulli facultati, aut metaphysicæ in primis, scientiae nomen indulgebunt.

30 Obiicies sexto, quidquid sit de logica demonstrativa, saltem topicam seu probabilem scientiam esse non posse, cum opinio & scientia ad minimum respectu eiusdem distinguantur: Neque non idem dici oportere de logica fallaci & sophistica, quae potius error & fallacia quam scientia esse videtur. Occurrendum est huic obiectioni, logicam esse propriæ scientiam, etiam quatenus agit de syllogismo topico & fallaci, multa enim de vtroque euidenter concludit. Sic diuina cognitio est vera circa cognitionem creatam falsam, certa circa incertam, & clara circa obscuram, similiter ergo, logica euidentis esse potest atque scientia etiam circa syllogismum probabilem & sophisticum, elo neuter euidentis sit, neuter scientiae gradum obtineat. Quare dialectica probabilis & fallax non est eiusmodi formaliter & ex parte actus, sed solum materialiter, & ex parte obiecti sive materiae quam considerat. Non me fugit utramque illam dialectica partem topicam nimurum & sophisticam aut fallere aut periculo falsitatis exponere, alterum enim horum vna docet, alterum alia, sed vt Fabij verbis vñar. l. 2. c. 16. non ideo in falsa quoque esse opinionem concedam: quia longe diuersum est, ipsi quid videris, & vt aliis videatur, efficere. Nam & Imperator falsis vñtis sape: vt Hannibal, cum inclusus à Fabio, sarmatis circa cornua boum deligatis incensisque per noctem in aduersos monies agens armata, speciem hostis abenitus exercitus deduxit, sed illum fecellit, ipse quid verum esset, non ignorauit. Nec vero Theopompus Lacedemonius cum permutato cum uxore habitu, è custodia vi mulier evanescit, falsam de se opinionem habuit, sed custodibus præbus. Item orator cum falso vñtis

pro vero, scit esse falsum, eoque se pro vero viti: nec ergo falsam habet ipse opinionem, sed fallit alium. Nec Cicero cum se tenebras offendisse iudicibus in causa Cluerij gloriatus est, nihil ipse vidit. Et pictor cum vi artis sua effecit, ut quadam eminere in opere, quadam receperit esse credamus, ipse ea plana esse non nescit.

31 Tandem septimò obiicies: dialectica sicut plures conclusiones euidentes, sic etiam plures habet in-euidentes & probabiles: igitur ab his potius opinatiua & ineuidens quam ab illis scientifica & euidens dicenda est. Antecedens est perspicuum, cum dialectica tota innumeris opinionibus scateat. Consequientia vero suadetur: quoniam conclusio theologica dedueta ex duplii premissa, altera clara, altera obscura absolute obscura euadit, & debiliorem partem sequitur: similiter ergo dialectica complectens conclusiones euidentes & ineuidentes debiliorem partem sequitur, & non scientifica, sed absolute opinatiua & ineuidens abibit. Hoc argumentum non de re ipsa, sed de sola voce difficultatem nobis mouet: cum enim permittat, dialecticam esse scientificam vna sui parte, & simul opinatiua alia sui parte, id explicari postulat, à qua eam denominanda sit tota dialectica, & an dici debet scientia ab ea quae potior est, vel opinio ab ea que deterior? Ipse vero concessio illo priori, quod rem tangit, de hoc posteriori, quod solius verbi lis est, admodum non laboreo. Quanquam, ne hanc etiam difficultatem fugere videar, longè probabilius censeo, logicam absolute & adequate sumptam scientia nomen suo sibi iure vendicare.

32 Ratio autem in contrarium addueta non premit. In primis iuxta enim eam metaphysica & physiologia scientiae futurae non essent; cum plurima tantum probabiliter concludant: Deinde, si dialectica tot haberet conclusiones probabiles, quot euidentes, fortassis non scientifica, sed opinatiua ex modo re-presentandi absolute dicenda esset, & ceteris, vt aiunt, partibus debilior pars praeuleret, ac denominationem toti tribueret, iuxta exemplum argumenti: At longè aliter res habet: nam dialectica plura euidenter quam probabiliter concludit, quod vel ex eo constat, quia pleraque, quae in materia dialecticae euidentia sunt, & extra omnem opinionem & controversiam, modo in vsu non sunt, non quod tanquam aliena excludantur; sed quod veluti per se nota supponantur: ex eis tamen dialectica dignitatem & claritatem petendam esse, quis iure negauerit? Denique tametsi dialectica quantum clara & scientifica, tantumdem obscura & probabiliter concludat, quod fortitan in nobis, qua est tenuitas nostri intellectus, regulariter verum est, adhuc scientia dicenda esset, & id nominis ei debet indulgeri, eò quod eius conclusiones probabiles ad scientificas & euidentes velut finem principalius intentum referantur: Haud secus ac scientia coalescens ex notitiis practicis & speculatiis, absolute & simpliciter practica aut speculativa censetur, pro fine quem respicit: practica quidem, si ad notitiam practicam & executivam operis referantur ceterae omnes, quo pacto medicina simpliciter practica dicitur, eo quod cognitiones, quibus naturam corporis humani & aliarum rerum speculatur, ad notitiam practicam sanitatis intendat: speculativa vero, si ad speculationem reliquæ omnes notitiae instituta sint: qua ratione theologia absolute speculativa est, eo quod cognitiones practicas quas habet non paucas, ad perfectam Dei notitiam, & speculationem velut potissimum finem dirigat. Hæc autem postrema ratio non pro-

cedit in conclusione theologica, quæ quidem simplex & indiuisibilis est, nec præmissas diuersi ordinis à quibus oritur includit, & quamvis eas connotet, illarum tamen neutra ad aliam magis quam è contrario referrur, quin potius ambæ ad conclusionem quasi finem suum delinuantur.

33 Quæ hoc capite & precedente differui, de logica docente sunt potissimum intelligenda: hæc enim est quæ subaudiri debet ac solet, quoties logica absolute profertur. Cæterum hæc tenus disputata logica etiam vnti applicare, haud erit arduum vel difficile: nam si logica vnti specificatiuè sumatur, ea quidem aut est logica docens cum respectu ad alias facultates, aut hæc cum respectu ad illam, aut neutra earum, sed diuersa quædam disciplina, quæ modum sciendi ac veritatem assequendi in particulari, vel eiusmodi modum ieiendi prout existentem, vel quidem solas res, penes earum esse physicum ac prædicamentale considerat: utrumcumque autem dicatur, res facile potest expediri: si enim primum, vti logica docens est scientia, ita vnti, quæ eam includit, eique quendam respectum superaddit, quo videlicet ad actus aliarum scientiarum concurrit: si secundum, cum ceterarum facultatum aliae sint scientiae, vt Metaphysica, physica, & mathematica, aliae non sint scientiae, vt rhetorica grammatica & similes artes, quando non architectonicae seu via & ratione; sed inferiori modo procedunt, profecto etiam logica vnti hoc secundo modo sumpta aliquando erit scientia, quandoque vero ad eum perfectionis gradum non ascendet: Sin autem tertium illud dicatur; ita etiam nulla causa subest, quapropter logica vnti absolute & specificatiuè accepta à scientiarum cœtu arceatur: quid enim, cur sicut de definitione in communi v. g. ita etiam de ea in singulari, ac quemadmodum de facienda sic etiam de facta & exstante, ac denique vti de actu definitente, ita etiam de eius obiecto penes esse physicum, multa scire & euidenter concludere nequeamus?

34 Alios magis torquet, an logica vnti reduplicatiuè sumpta & prout vnti dicenda sit scientia? Me tamen parum sollicitat hæc difficultas: etenim si reduplicatio cadat in vsum seu actionem directiū, qua logica ad alias disciplinas concurrit, quævè hæc logica proficiscuntur, vti talis actio non est scientia sed eius accidens, ita logica vnti, ipso vslu eoque solo reduplicato, non erit scientia. Quod si reduplicatio, vt multoties fit, cadat in id quod logica vnti in recto importat, videlicet ipsam logicam docentem, aliamvè scientiam ab ea directam, iuxta varias authorum sententias, ita non recuso, quin logica vnti, prout vnti, scientia appellari debeat: imo id longè probabilius, quam contrarium arbitror.

35 Instabis tamen ex aduerso; Logica vnti est obiectum logicæ docentis qua vtitur, & qua dirigitur, sicut etiam nos superius fassi sumus: at obiectum scientiae vt obiectum, non est scientia: igitur logica vnti vt vnti non est scientia. Minor probatur, quia aliæ quidquid est obiectum scientiae, eo ipso scientia est; sicut quia homo vt homo est intellectu præditus, quisquis est homo, eo ipso intellectu pollet. Concessa maiori distinguo minorem: obiectum vt obiectum vt sic non est scientia, aliæ omne obiectum scientiae futurum est scientia: at tale obiectum scientiae, vt obiectum, scientia est, cum reduplicatio cadat, non super modum solum, quo obiectum scientiae, & ea vtitur, sed etiam super id quod logicæ docenti obiectum, quod scientiam multoties est, quis inficias ierit? Rursum secundo instabis: vti præceptis non est ea scire; logica igitur vnti vt

vtens non est scientia. Antecedens liquido constat in voluntate, quæ habitibus quos interdum non cognoscit, vtitur, & sine reflexa cognitione suæ facilitatis, facile tamen operatur. Respondeo; vt præceptis logicæ docentis non est scire præcepta, est tamen cire obiecta alia, ad quæ scientificè cognoscenda, logica docens vtentem dirigit: quare prout vtens non erit scientia præceptorum, erit tamen scientia aliarum rerum pro quibus cognoscendis præcepta traduntur.

C A P V T I V.

An dialectica ex modo representandi obiectum suum practica vel speculativa sit?

36 **Q**uia in re prima sententia est, logicam esse omnino speculatiuum, & nullatenus practicam; ita cum Scoto in prologo sent. q. 4. plerique eius seftatores; ita etiam Capreolus, sotus, Herueus, oncinas, lauillus, & alij Thomista: item Auerroës 7. metaph. comment. 7. Auicenna init. suæ log. cap. 1. Bachonus in prol. quæst. 3. Porro hac opinio alter & aliter probari consuevit. Quidam ita eam confirmant: actus intellectus sunt obiectum adæquatum logicæ; at ij praxes esse nequeunt: nullum ergo obiectum logicæ praxis esse potest: hoc autem ipso, quod logica respeclu nullus obiecti sit practica, prorsus erit speculativa. Alij secundò sic arguunt; obiectum logicæ est solum ens rationis: at hoc praxis non est, cum vere non fiat sicut ad proxim oportet, sed tantum ad instar eius quod sit illud singamus: dialectica ergo nulla ex parte praxim respicit, ac proinde neutriquæ erit practica, sed omnino speculativa. Tertio alij hoc argumento malunt vti, scientia speculativa est, quæ definiendo, diuidendo, & argumentando, procedit, sive quæ resolutorio modo tendit, sicut etiam scientia practica quæ contrario & compositio modo teste B. Thoma. 1. part. quæst. 14. art. 9. at vniuersa logica in definiendo diuidendo & argumentando posita est, & tota resolutorio modo progrederit; ergo vnde quaque speculativa est, ac minimè practica.

37 Verum enimvero hac sententia cum tam fragilibus innixa sit fundamentis, vel solum eapropter reiici meretur. Respondeo ad primum argumentum eius maiorem esse falsam, vt ex tractatu 1. liquet; minorem etiam, vt in metaph. lib. 6. tom. 5. cap. 3. docebimus. Ad secundum; Major est falsa, vt etiam ex superioribus constat: Deinde minor, siquidem ens rationis licet propriè factibile non sit, sed potius quid fieri impossibile, tamen in propriè & secundum quid factibile est, quod sufficit vt praxis sit respectu cognitionis dirigentis ad eius qualem qualem effectiōnem: qua ratione actus virtutum moralium in Deo praxes sunt, cum tamen non sint propriè factibiles: & quo pacto verbum, quamvis genitum non factum, nihilominus praxis rationem fortassis obtinet. Vide quæ in met. de praxi & speculatione disseremus, neque non quæ capite sequenti subiiciemus. Ad tertium: scientia speculativa & practica non in eo dissident, quod illa resolutorio modo procedat, seu conclusiones in principia per argumentationem, aut definitum in genus & differentiam per definitionem, aut totum in partes subiectivas per diuisiōnem resolutum, contra vero hac compositio modo seu considerando applicationem formæ ad materiam progrederiatur, vti plures Thomista contendunt: tum quia scientia procedens resolutorio modo seu defi-

nens, diuidens, & argumentans, ad executionem sui obiecti conferre, & ad eam tanquam finem referri potest, vt visitur in hoc actu, definitio constat genere & differentia, qui sanè dirigit ad eliciendum hunc actu, homo est animal rationale, aut alium similem, & eius executionem sibi finem præstuit, cum tamen suum obiectum in genus & differentiam resolutum; eademque eius erit ratio, etiam si obiectum suum in principia resolutum, & ex eo quod definitio sit oratio explicans naturam rei, & talis esse nequeat, quin constet genere & differentia, eam constantiam efficiat atque concludat: sed cognitio suapte natura relata ad executionem operis sibi subiecti, hoc ipso est practica: igitur cognitio procedens resolutorio modo est practica, ac proinde modus hic neutriquam est proprius solius speculationis. Tum etiam, scientia Dei de Angelo, & Angeli de suis operationibus practica est, vt certo certius: nihilominus compositio modo non procedit; id est applicationem formæ ad materiam non considerat, cum Angelus & operationes eius immanentes saltem & vitales, materie & omnis corporeæ concretionis ac terrena fæcis expertes sint: Et quidem, sic & non aliter, modum hunc compositiū Thomista explicant, & practicis notitiis proprium esse autumant, nisi fallor delusi exemplo plurimarum artium, quæ hoc docent, quatenus in aliquam materiam sensibilem imprimenda si forma quædam artificiosa domus, nauis, imaginis, vestis, gladij, aliave eiusmodi. Denique è contrario scientia nostra de cælo v. g. speculativa est, non practica, & tamen modo compositio procedit, & applicationem ac unionem formæ cœlestis ad eius materiam, si non à nobis, at à Deo factibilem considerat. S. Thomas autem cap. 6. inferius explicabitur, quare immerito nominis eius profugio aduersarij vtuntur.

38 Secunda sententia est, logicam esse omnino practicam, & neutriquam speculatiuum. Cui suffragantur Aureol. quæst. 3. prol. art. 2. Occam. quæst. 11. Collar. 2. conclusionis 4. Gregorius quæst. 5. art. 1. Gabriel quæst. 11. art. 2. post. 5. conclusionem. Fonseca, tom. 1. metaph. lib. 2. cap. 3. quæst. 2. Scaliger exerceit. 307. num. 23. Ilandun. 6. metaph. quæst. 5. Paulus, Venet. initio suo logicæ, Gilius lib. 1. tract. 5. cap. 1. n. 3. Rodericus disput. 3. log. 3. sub. 2. & alij tum neoterti, tum antiqui. Quorum etiam opinio sicut præcedens, non vno solet probari modo. Aliquæ eius fautores sic arguunt. Dialectica tota est in dirigendis actibus intellectus tota in eorum artificiosa effectiōne procuranda, aliudque præter eos, aliove modo nihil considerat: practica igitur ex toto est. Item alij sic arguunt: logica tantum respicit voces, & respectu ad illas habet, hoc solo fine, vt ad eatum artificiosam dispositionem, atque effectiōne dirigatur: omnino igitur practica est, & nullatenus speculativa. Cæterum istiusmodi rationum levitas arguit, quam tueruntur sententiam leuem esse, parumque momentosam. Principiū namque, nec solus actus intellectus, nec solas voces obiecti formaliter logicæ docenti, sed etiam res prout: utrisque subiunt, eorumque merito significantur, & per late ostensum tractatu 1. & inferius cap. sequenti fortassis ostendetur, falso igitur principio ea nititur opinio. Ulterius res quatenus actibus intellectus aut vocibus subiiciuntur, saltem sunt obiectum materiale logicæ docentis, quod ne aduersarij differtentur: cur ergo dialectica respectu rerum speculativa, ac proinde non omnino practica sit; quemadmodum actus intellectus verus aut falsus esse potest, munere solius obiecti materialis, vt cum conclusioni falsæ ob præmissam veram

aut conclusioni verae ob ali quam præmissam yeri similem quidem, reuera tamen falsam intellectus as sentitur: his enim euentis conclusio est vera aut falsa ratione sui solius obiecti, non vero obiecti propositionis præmissæ, quod cum representetur sicut est in se, quomodo potest tunc conclusioni falsitatem aliquam impertire: cum vè, hac existente vera, illud representetur aliter ac est reple, quo pacto eiusmodi veritatem constitutre sustinet? Adiice, quod plures aduersarij logicam etiam vtentem omnino practicam esse vident; quam immerito tamen capite sequenti clarebit.

39

Tertia sententia est, logicam esse partim practicam, partim speculativam. Ita Suarez disp. 44. Metaph. lect. 13. num. 54. Vazquez prima parte q. 1. art. 4. disp. 9 c. 1. num. 2. Compton, di p. 10. log. lect. 6. Hurtadus disp. 2. logica lect. 2. & disp. 9. §. 2. Rubius q. 5. proem. Conim. q. 4. proem. art. 5. per totum Louanienses q. 15. in Porphyrium. Quoruū tamen aliqui putant, logicam dicendam esse absolute & simpliciter practicam, propterea quod eti speculatio nibus intermixta sit, eius tamen finis sit praxis, & hæc primas in ea partes sibi vendicet: alij contrâ vtramque denominationem eis ex aequo conuenire. Hanc autem dissensionem non de rerum qualitate, sed de verborum comprehensione arbitror; eos vero rectius loqui; qui admissis variis habitibus dialecticis, quorum alij sunt practici, alij speculativi, aut concessa eidem simplici habitui respectu diuersorum vtraque illa denominatione, logicam totam præcisè & simpliciter practicam dicendam esse existimant. Vt enim supra sepe sapius animaduersum ex doctrina Aristotelis lib. 2. de anima cap. 10. & 2. metaph. cap. 1. finis est qui potissimum scientias specificat, & practicas vel speculativas denominat. Illud autem in superiori sententia, etiam penes id quo rem ipsam tangit, & seorsim ab appellatione totius dialecticæ, vndeve petenda sit, mihi magnopere di plicet, quod plerique eius authores arbitrantur logicam etiam docentem reuera practicam simul & speculativam esse. Huius enim contrarium longè probabilius ac verius est, vt cap. sequenti ostendemus.

40

Quarta sententia est, dialecticam nec esse practicam nec speculativam. Ita Perierius lib. 1. phys. cap. 3. ad eius finem, Zabarella lib. 1. de natura log. Petrus Niger quæst. 14. Clypei & alij. Enim uero hæc opinio, quantum ego opinor, ceteris est inversimilior. Atque in primis æquibonique non consulo, quod aiunt aduersarij plerique, dialecticam nec artem nec scientiam propriè esse, inde inferentes fieri non posse, vt practica vel speculativa sit, & non potius instrumentum quoddam, cuius præsidio cetera facultates vel speculentur vel practice cognoscant, artis ve aut scientiæ rationem obtineant. Quod enim logica sit ars quod etiam scientia cap. præc. satis probatum manet. Adhæc, quod supponunt contrarij, solam artem aut scientiam propriè sumptam esse practicam aut speculativam, id à me nunquam impetrabunt: quidni enim facultas quævis intellectualis, vera si sit, & opus aut otium ab opere finem habeat, practica aut speculativa esse queat: quanquam nec ars sit, nec scientia, propriè & strictè: qua ratione multi non solum scientiam strictam & ab Aristotele definitam, sed etiam artem præsumptam, respectu creaturarum creatori negant: propterea quod eiusmodi artem cum periculo erroris coniunctam, & eius præcauendi gratia inuentam existiment? Nihilominus scientia Dei de creaturis practica est aut specula

tiva, prout eas factas aut faciendas representat: Tametsi ergo logica (quod falsum arbitror) propriè, & rigorosè nec sit ars nec scientia, at practicam vel speculativam eam esse oportebit. Item tertio nodum mihi videtur in scirpo querere, qui in aliqua disciplina, quæcumque, sit medium disquirit, inter duas illas denominations, eique neutram illarum congruere retur. Aut enim eiusmodi facultas dirigit ad executionem sui obiecti, aut non est ita directiù; aut si sit in eius contemplatione, aut vterius progrederit: vtrum canque autem eligas, necesse est, eam practicam, aut speculativam esse fatearis. Denique Aristoteles in nulla disciplina, res sibi subiectas, prout sunt, cognoscente, istiusmodi medium agnoscit: quin imo illud reiicit 6. Metaph. text. 1. omnis intellectus, aut actiuu, aut factiuu, aut speculatiuū est. Porro, ut constabit in loco, per actiuu & factiuu intelligent practicum: hoc ergo adæquate distinguit contra speculativum, eique immediatum esse putat, alias diuisio ab eo tradita inadequata & insufficiens esset, neque omnia inferioria comprehendenderet.

C A P V T V.

Superioris instituti prosecutio.

HAENUS vidimus qua ratione alij de modo representandi practico & speculativi logicæ sentiunt. Sed bona cum illorum venia, dico primè, logicam docentem, hoc est eam quæ præcipit, quo pacto possimus definire, diuidere, argumentari, aut alitercumque veritatem rerum assequi, practicam omnino, & nullatenus speculativam esse: Item secundo logicam vtentem, si est docens cum respectu quodam superius explicato ad alias scientias, prorsus etiam practicam esse: Rursus tertio logicam vtentem, sumptam pro ea parte dialecticæ, quæ definitionem, diuisionem, & argumentationem in particuli, ac certa quadam materia cuiusvis alterius scientiæ faciendam considerat, esse itidem ex toto practicam. Præterea quarto logicam vtentem, prout modum sciendi existentem & factum intuetur, partim esse practicam & ex parte speculativam. Deinde 5. logicam vtentem, acceptam pro ea portione dialecticæ, quæ res secundum esse physicum, & earum prædicamen totum constitutionem respicit, esse ex integrò speculativam. Post hæc sextò logicam vtentem, si sumatur pro actibus & habitibus aliarum scientiarum, prout à logica directis, aliquando esse omnino practicam, interdum omnino speculativam, & nonnunquam mixti generis, simulque practicam & speculativam: nam triplicem hanc varietatem subeunt alia scientiæ quæ logicæ præceptis vtruntur. Denique logicam, prout est vtens ac docens, & res penes earum esse physicum & prædicamentale, sobriè quidem, & parcè, secundas vero intentiones ex professo, & copiose pertractat, ac duplice hunc tractatum in vnam quandam scientiam totalem, more vnius in scholis traditam congerit; eam, inquam, ita usurpatam, atque ex vso, & doctrina commistam, partim esse practicam, & partim speculari, etiamsi quæ est in ea speculacionum paucitas, contrâ vero numerus cognitionum operi, ac praxi incumbentium, magis dicenda sit practica quam speculativa, imò multoties abolutè, & simpliciter practica; propterea, quod non speculetur, nisi quodammodo praxis gratia, & hæc sit præcipius finis, quem sibi proponit, & in quem

41

42 quem speculationes suas refert, atque contendit

Prima assertioni nostrae fauent authores, quos cap. præc. pro secunda sententia laudauimus: eorumdem etiam non pauci, secundæ, & tertiae assertioni nostræ suffragantur. Et quidem merito: par enim harum & illius cauæ: si enim logica docens est omnino practica, quidni utens quæ eam includit, & ei superaddit solum respectum, quo ad alias scientias concurrat influitque; hic autem concursus & influxus, quo differt à docente, non tollit quo minus eius instar sit practica, imd̄ ad hanc denominationem illi tribuendam magnopere conducit. Rursus, si logica docens, quia præcipit in communi practica est, certe ea quæ præcipit in particulari aut, quod iuxta esse duximus, vtitur, eo magis erit practica, quo actionem propius & vicinus respicit: illa ergo si omnino practica, certe & hac potiori iure. Quocirca probata prima assertione nostra, duas sequentes vna, eademque opera probata manebunt. Quod autem attinet ad quartam assertionem nostram, ea sponte sua claret: cum enim dico, hic actus homo est animal rationale, v.g. à me elicitus est bona definitio, & genere constat, atque differentia; huiusmodi reflexa cognitio quam dialectica venti adseripsumus, duplum respectum habet, alterum ad primam productionem eius definitionis, alterum vero ad illius conservationem: ex priori respectu talis cognitio non est practica, sed speculativa, ob id quod primam productionem definitionis illius supponat iam exercitam, & consequenter ad eam exercendam sive exequendam dirigat: ex posteriori autem est practica, quoniam ad supradictam definitionem conferuandam mouet: idcirco enim conferuare possum, & soleo definitionem à me semel elicitam, quia illam esse bonam mihi peruedeo.

43 Relique vero assertiones nostræ vacant propter modum omni difficultate; atque earum probatio in superioribus est multoties tradita. Pròinde ut dixi totum negotium nostræ sententia deuoluitur ad primam assertionem, qua statuimus logican docentem omnino practicam, & nullatenus speculatiuam esse. Quodigitur ita se res habeat, hunc in modum probatur. Dialectica tantum respicit instar obiecti secundas intentiones, internas, externasve, nimirum cognitiones, aut voces, vel certe priimas intentiones, sive res prope secundis subsunt, ab iisque ratione obiecti, prædicati, medijs, extremi, generis, speciei, proprij, definiti, diuisi, demonstrati, aliasve similem accipiunt. Atqui nihil horum est, respectu cuius logica docens non sit practica: omnino ergo, & respectu cuiusvis sui obiecti practica est, adeoque nequam speculatur. Consequientia per se, maior ex dictis tra. i. Minor autem suadetur, quoniam ut videbimus in metaph. eo ipso quod cognitio aliqua vel facultas sit directiva ad effectiōem actuum intellectus sibi per reflexionem quandam obiectorum, hi erunt praxes, & illa practica: par ratio est vobis: par rerum ut subsunt quibusdam denominationibus effectiōem obnoxii. At logica docens dirigit ad artificio: am effectiōem actuum intellectus, & vobis, necnon etiam rerum in esse intentionalis, & penes denominations subiecti, prædicati, definiti, diuisi & cæteras similes: erit ergo omnino practica & nil speculationis habebit. Illud autem huic probationi solum obstat, quod logica multas definitiones, diuisiones, & alias secundas intentiones consideret, à cognoscente inefcibilis, idque per se, & non ex accidenti: item quod vix intelligi possit, aut explicari, quo pacto res actibus nostris obiecta rationem praxis obtineant, aut, quod instar est,

quomodo logica respectu illarum practica esse queat. Vnde.

Obiecties primò, dialectica docens res habet pro obiecto formalis: docet enim, quatenus propositio sic facienda ex subiecto, & prædicato, definitio ex genere & differentia, argumentatio ex medio & maiori ac minori extremo, esse autem subiectum prædicatum, genus, medium, extremum, aut rebus conuenit intuitu nostrorum actuum, aut his intuitu rerum: has igitur logica docens respicit, eorum autem respectu actua seu practica esse nequit: nam res actibus nostris substrata sunt Deus, Angelus, cælum, elementa, & similia: aliquid igitur obiectum non practicè respicit.

Occurrentum tamen huic obiectioni; ut cognitio aliqua sit practica respectu aliquid obiecti, latissimè ut dirigat ad alterutrum è duobus, vel ut fiat obiectum, vel ut aliquid circa obiectum fiat: at dialectica dirigit, ut aliquid circa res fiat, videlicet ut definiantur, dividantur, demonstrentur; aut alio quouis modo vere cognoscantur: igitur respectu rerum practica erit. Maior probatur primò: quia cognitio ita directiva non sicut in sola contemplatione obiecti velut fine, sed vltius ad aliquid circa illud efficiendum progrereditur & ordinatur: solius igitur huius efficacia & dictionis beneficio practica erit. Secundò quoniam cognitio qua architectus ligna, lapides, cæmenta & reliquam materiam domus cognoscit, practica est, respectu materiæ cognita: at non alia ratione, nisi quia ad aliquid circa illa efficiendum dirigit, atque quatenus ex ea domus fieri artificiosè debeat, exprimit. Quod autem ea cognitio circa materiam domus practica respectu illius sit, conspicuum est: quia alias ars construenda domus non est omnino practica, sed quadam tenus speculativa, quo nihil dici potest inscitius. Huic doctrinæ apertaratione fuit, preter innumeros alios, P. Fonseca lib. 2. metaph. cap. 3. quæst. 2. s. c. 4. parum ab initio; his verbis: *Dicimus artem fabrilem esse practicam, quia & ligna quæ sunt eius materia, sunt res naturales, & à physico ir. cælantur; tamen quia tractantur directiù ab arte fabrili, ut dicitur hoc pacto scamus, illo autem mensa, &c. ideo non est contemplativa sed practica.*

46 Idem paulò aliter explicò. Logica docens dirigit, ut res fiant intentionaliter sive in esse obiectu definiti, diuisi, &c. at ea directio ad notitiam practicam etiam rerum satis superque est: ergo. Minor probatur, quia quod illud fieri sit impræcipi & metaphorice fieri, non obest, quo minus notitia sit vere practica, respectu rerum quæ ita sunt: talis igitur est censeenda: Atiæcedens suadetur, tum quia ut supra sèpè sèpè doctum, prudentia in Deo strictè practica est respectu cæterarum eius virtutum mortalium, quarum tamen actus ab ea directi, solum impræcipi & intentionaliter sive ut alij loquuntur, grammaticaliter sunt & aguntur: tum etiam, quia ars non solum est circa constructionem rerum, verum etiam non raro circa earum destructionem, ut cernes in militari, venatorio & similibus, quæ magna ex parte ad destruendum tendunt: & hunc sibi finem præstitunt. Atqui ars destruenda etiam rerum practica est, talemque eam esse, nemo quem viderim inficiatur: cognitio igitur aliqua practica est intuitu destructionis, cum tamen destruenda impræcipi tantum fieri dicatur, & potius non fiat quam fiat, atque adeo logica docens practica erit respectu rerum, quæ ex directiōe illius impræcipi intentionaliter, aut in esse obiectu sunt. Dices, eodem argumento confici posse, visionem beatam

practi

practicam esse respectu Dei amati, cuius tamen contrarium cum communiori sententia aduerius Scotum suo loco ostendemus: sequela in aperto esse videtur, quoniam visio beata dirigit, ut aliquid circa Deum fiat, nimis amor beatificus, siue, quod iuxta est, ea dirigit ut Deus in esse obiectu siue amato fiat quodammodo. Respondeo, adnotitiam practicam opus esse, ut id quod fit vi illius, quatenus fit, siue ut id quod circa materiam ei subiecta vi illius fit, ab ea cognoscatur; alias praxis, qua praxis est, non esset obiectum cognitionis practicę, contraria quā in tempore decebimus; amor autem beatificus, seu Deus in esse amato à visione beata, prout beata est, non attingitur; haud enim beat nisi Deum videntur. Proinde in nostris principiis visio beata respectu Dei aut amoris divini practica non est.

47 Tertio idipsum explicō & confirmō. Quemadmodum praxis debet esse factibilis secundum se, ita debet esse factibilis à cognoscente, per se utique, & nisi aliud ex accidenti eveniat; non debet esse simpliciter & propriè factibilis à cognoscente: igitur neque secundum se propriè factibilis esse debet, ac proinde esto res tantum impracticę & in esse obiectu factibilis sint, adhuc praxes esse poterunt, & dialecticam practicam nominare. Maior constabit ex dicendis in met. 1. tractat. 5. c. 3. vti differemus. Minor probatur, quoniam medicus absolute & simpliciter propriè sanitatem non facit, quæ tamen praxis est & medicinam practicam denominat: quod de medico dictum est, perspicua ratione constat: quia is tantum medieate sanitatem causat: huiusmodi autem causalitas & mea & aliorum plurium iudicio semper impracticę est: tum etiam quia ita mediata ad sanitatem concurrit, ut non causam aliquam eius productiū producat, sed tantum applicationem talium causarum, quæ sicut non facit sanitatem, sed duntaxat est conditio sine qua eam medicamina nequam facerent, ita merito illius artis medendi eiusque professor sanitatem absolute & propriè non efficiunt. Idipsum potest aliarum artium exemplo declarari.

48 Iterum obiectus, aduersus primam assertionem nostram: Hic actus, definitio constat generi & differentiali par autem ratio cuiusvis alterius regulę dialecticę sattingit ex parte obiecti ut aiunt. definitiones Angelicas, quæ non sunt ab homine factibilis, & similiter plures definitiones humanas, quæ etiam à cognoscente fieri non possunt, si intellectus consit, ut plures, & quidem probabiliter, censent, non in qualitate absoluta, sed in modo essentialiter illigato ei, cui semel inest, sic ut inde nulla vi diuelli queat, aut alibi collocari: Igitur superadictus actus aliqua ex parte speculatiuus est: attinet autem prudetur ad logicam docentem: atque adeo hæc non est omnino practica.

49 Ad hanc objectionem dicendum est, ut actus ille quem opponit, sit omnino & adaequatè practicus, sufficere ut definitio absolute & simpliciter sumpta sit factibilis à cognoscente, tametsi hæc vel illa definitio, Angelica scilicet aut alterius hominis, ab eo fieri nequeat. Quod in hunc modum suadeo, & ex planō: actus intellectus practicus dici nequit ab obiecto implicito sed à solo explicito siue expressio: at ille actus habet pro obiecto explicito definitionem absolute & simpliciter sumptam, quæ à cognoscente factibilis negari nequit; & pro obiecto implicito definitionem huius destinatae speciei, aut individuationis, quæ fieri nequit à cognoscente; actus igitur ab hac minime speculatiuus dici poterit, sed duntaxat practicus à ratione illa præcisa definitionis ex-

50 plicatè cognita. Maior constat, quia alias hic actus, Deus est summum bonum, foret practicus, quod & falsum est, & contrarium multis eorum quibuscum disceptamus: etenim actus ille implicitè & virtualiter cognoscit Deum esse summe amabilem, siue amandum, ac proinde eius amorem elici posse & debere: igitur aut obiectum implicitè cognitum non specificat notitiam practicam, aut is actus practicus erit respectu diuini amoris, quem etsi non expresse, at implicitè & latenter cognoscit.

Respondeo secundo, cum dicimus logicam documentem omnino & adaequatè practicam, id accipendum seruata ut aiunt proportione: si videlicet logica humana cum modo sciendi humano, & Angelica cum Angelico, & logica huius individui cum modo sciendi eius proprio comparetur: Nec vero aliud opus, ut logica docens absolute & simpliciter dicatur omnino practica: idecirco enim Petrus v. g. (quem disputandi gratia supponamus realiter à suis partibus indistinctum) absolute & simpliciter dicitur eiusdem propositus speciei cum Paulo, quia partes omnes viriusque tum essentiales, cum integrales sunt eiusdem speciei, si cum proportione sumuntur, & corpus cum corpore, anima cum anima, pes cum pede, oculus cum oculo, & brachium cum brachio conferuntur, esto partes viriusque sint diversæ speciei, si sine ea proportione accipiuntur, & anima uniuscum corpore alterius, & pes cum oculo, & oculus cum brachio contendantur. Quare eodem ritu logica docens omnino practica erit, eo quod nullum actum habeat non practicum, si partes scientiæ cum partibus obiecti componantur.

51 Repulimus duas superiores obiectiones, quibus nostræ sententiæ fundamentum petebatur: reliquum est, ut quæ alio nomine negotium facessunt, eas reiiciamus. Obiecties igitur tertio, logica docens considerat definitionem, divisionem argumentationem, & similia, non in particulari, sed in communi: Atqui cognitio rei quantumvis operabilis, si tamen eius sit in communi, hoc ipso est speculativa; igitur, &c. Maior cum sit indubia, suadetur minor, tum ex B. Thoma, 3. de an. text. 47. tum etiam, quia mathematica considerat naturam & proprietates quantitatis continuae, sic ut ad huius definitionem ea consideratio multoties conferat: quia ratione statuitur l. 1. Euclidis theorem. 2. 2. propos. 32. triangulum esse, qui habet tres angulos æquales duobus reatis. Rursus quod plus, docet ac præcipit multoties, aliquid cōstruere, v. g. cod. l. 1. Euclid. probl. 1. propos. 1. super data recta linea terminata triangulum æquilaterū constitutere. Porro tota mathematica huiusmodi theorematis & problematis constat; ad hæc enim propositiones & lemmata reducuntur: nihilominus ea tota est omnino speculativa, & nullatenus practica, propterea quod quantitatem, duntaxat in communi consideret; consideratio ergo in communi rei etiam operabilis nequit non esse contemplativa.

Respondeo, etiam si cognitio rei in communi eo ipso sit impracticę & latè speculativa; at si res ad viuum resecetur, non semper eam speculari, sed practicam haud raro esse: cuius argumentum me iudice manifestum est, quod artes omnes practicæ, ut musica, rhetorica, venatoria, fabrilis & ceteræ id genus, communia solum præcepta tradant, eaque ad particularem materiam, & individuum opus non applicent, prout docent, sed tantum quatenus videntur. Arist. autem & B. Thom. cap. seq. explicabuntur. Matheseos exemplum non vrget: etenim super id quod probabile est, hanc facultatem esse

esse quadam tenus practicam, quia si non omnia, nec pleraque, qua cognoscit, at aliqua potest exequi, ut in metaph. lib. 6. tract. 5. cap. 2. exponemus, facile à nobis saluis nostris principiis reddi potest ratio, iuxta dicenda loco nuper citato, cur mathematica sit omnino speculativa, & non practica, ut tanquam magis verisimile ibid. amplectemur: Nam executio trianguli: v. g. est adeo facilis, & plerumque adeo inutilis, ut non sit opera pretium, non iussiens finis theorematis mathematici. quo eius natura & proprietates summo ingenio & artificio demonstrantur: par est ratio cuiusvis alterius theorematis: par cuiusvis problematis: quando ergo notitia practica executionem sui obiecti velut finem respicit; nil mirum si mathematica non sit practica, sed speculativa; quin ad huius rei reddendam rationem oporteat confugere ad vniuersalitatem illam, qua obiectum suum repräsentat.

53 Bene verum est, constructionem trianguli, aut circulizalterius figure, in cetera quadam ac sensibili materia eius aliquando utilitatis esse, ut propter eam velut finem, cognitionis qua attingitur, quantumlibet exquisita, meritò tamen possit expeti: ut, v. g. cum ad obtinendam victoriam, in unam figuram potius quam aliam acies formari debet: ceterum cognitionis ad materiam sensibilem ac militarem ita descendens, haud est mathematica, etiam latè & secundariè, ut author est Clavius noster in prolegomenis ad elementa Euclidis, ubi communem Procli & aliorum opinionem sequens docet mathematicam primariam duplicitem esse, geometriam videlicet & arithmeticam, prout in intellectibus & ab omni materia sensibili separatis positas: secundariam vero sextuplicem esse, nimirum astrologiam, perspectivam, geodesiam, musicam, supplicatricem, atque mechanicam, sive machinarum effectricem. Militarem autem artem, ut ait ibi, *eam inquam, quae ad instruendas coordinandasque pertinet acies, quam Graci ratiuolum vocant, unam aliquam ex mathematicis partibus dicendam esse non censent*, antiqui scilicet: & tandem subiungit; *ille etiam qui aciebus instruendis operam accommodat, mathematicis quidem utetur theorematisbus, nec tamen ob hoc erit mathematicus, quanvis interdum quidem volens eam, que numerosa est paucissimam ostendere multitudinem, castra suoque exercitus ad figuram circuli formet; interdum vero ad figuram quadranguli, quinquanguli, vel alterius cuiusdam multanguli, ubi plurimam apparere cupit.*

54 Obiicies denique quatto: logica docens agit de signo in communi, eiusque naturam explicat ea consideratio speculativa est, non minus quam cognitionis entis in communi, aut trianguli ut sic, quae ad metaphysicam & mathematicam spectat: quae enim utrinque potest discriminis ratio afferri. Verum in primis probable est quod aliqui docent, accuratam signi tractationem attinere, non ad logicam docentem, sed ad metaphysicam: tum quia signum in communi abstrahit à triplici materia intelligibili, sensibili & individua, quia sub abstractione metaphysica tendere communiter censetur: tum etiam quia sicut de variis speciebus entis variae scientiae differunt, ita similiter de variis speciebus signi, nimirum Theologia de signis practicis gratia, qualia sunt Sacra menta: astrologia de signis tempestatis & malacia: medicina de signis prosperis & aduersis valetudinis: grammatica & rhetorica de signis externis & vocalibus: logica potissimum de signis internis & intellectibus, &c. Sicut igitur metaphysica velut scientia quædam superior, & architectonica de ente in communi differit, ita etiam &

de signo in communi; quantumvis de eo occasionaliter in dialectica agatur & ab ea veluti mutuò accipiatur. Respondeo secundo: tametsi ad logicam spectet agere de signo in communi, id que ex professo, eo quod tota fere posita sit in explicandis signis nec quibuscumque, sed nobilissimis & spiritualibus horumque notis externis; ceterum eam differere de signo in communi, eiusque natura, proprietatibus, & speciebus, non prout est docens, nulla enim doctrina opus ad effectiōnem signi absolutè & simpliciter sumpti, sed prout est viens, quatione cum de ente ut sic, deque prædicamentis decem agit, respectu sui principis obiecti, non docens sed viens censetur. Quantur libet ergo cognitionis signi in communi, eiusque proprietatum, &c. sit speculativa instar eius quia ens à metaphysica & triangulus à mathematica cognoscitur, exinde tamen haud fiet, logicam docentem aliqua ex parte contemplari, aut prædiisse. Alia argumenta aduersus nostram sententiam relata & reiecta habes c. præc. quæ hic idcirco prætermitto.

C A P V T VI.
*Solutio autoritatum aduersus nostram
sententiam & contraria ali-
qualis defensio.*

55 **O**biciunt primo aduersari Aristotelem, ut refert Lærtius in eius vita, censuisse logicam esse contemplatiūam: nec credi par esse, quod aiunt Conimbr. hoc Lærtium de eo finisse. Obiiciunt secundo B. Thomam secunda secunda quæst. 47. art. 2. *Ratio speculativa quadam facit, puta syllogismum, propositionem, & alia huiusmodi.* Et 1. 2. quæst. 57. art. 4. ad 3. *etiam in ipsis speculabilibus, est ali- quid per modum cuiusdam operis, ut putat constructio syllogismi, aut orationis congrua, aut opus numerandi, & ideo quicunque ad eiusmodi opera rationis habitus speculativi ordinantur, dicuntur per quendam simili- tudinem artes.* At constat logicam docentem in syllogismis, propositionibus, & aliis id genus con- struendis positam esse, quin ergo sit speculativa iuxta B. Thomam, nullo potest iure negari. Obiici etiam potest B. Damascenus, cap. 48. dialect. *Sciendum demonstrationem esse logica (speculationis): quidni ergo iuxta ipsum definitio similiter diuiso, & qui quis aliis sciendi modis à logica speculativa considerentur.* Opponi quoque potest Porphyrius in pref. ad prædicabili, *de istarum rerum speculatione compendio- sam tibi traditionem faciens, &c.* At non est, quam obrem Isagoge Porphyrii speculativa sit, potius quam reliqui tractatus dialectica facultatis.

56 Pro explicatione hōrum, & similiū testimoniorum, necnon quali quali opposita sententiae defensione animaduertendum est, practicum & speculativum duplicitate sumi posse & sole: primo propriè & strictè, quo sensu vberitatem explicanda sunt à nobis in metaph. & in eo authores nuper adducti minime loquuntur, atque in eo logica omnino practica est: secundo latè & impropriè & hoc sensu dialectica quodammodo speculativa est, cumque & non aliud authores nobis paulò superius obiecti intendunt. Quod autem practicum & speculativum impropriè ac latè ab authorebus accipi soleat, idque multis variisque modis, consilabit ex eorum testimoniosis, quæ hic referre non grauabor.

57 Primo ergo accipi solet actus speculatiūus pro omni & solo intellectus actu, sive alias practicus sit sive non. Ita Aristoteles, 3. de anima textu 45.

Intelle

intellectus practicus etiam cum rem aliquam huinscēmodi contemplatur, &c. Ita etiam prudentia aliqui practica, dicitur tamen speculativa, qua virtus intellectualis est, à Xenocrate apud Aristotelem lib. 6. topic. c. 2. vbi sic id refert. Xenocrates prudentiam definītūam & contemplatiām eorum qua sunt, dicit esse. Fauet etiam huic acceptiōni Damascenuse. 29. speculatiūm est intelligere incorporealia & imaterialia, speculatiūm autem speculatur & materialium nūram. Et inferius c. 48. speculari autem dicitur intelligere astronomiā, geometriā, & alia.

58

Secundo usurpari solet latē & impropriā notitia practica pro ea qua coniunctām habet voluntatem operandi, qua eius directio in actū secundum reducitur, & speculatiā, pro ea qua à tali voluntatis actū sciūcta est, & cuius directio in actū primo manet, & ad secundum non transfertur. Ita D. Thomas q. 2. de verit. art. 8. corp. sed sciendū est, quod artifex de re operabilis, habet duplīcē cognitionem scilicet, speculatiūm & practicā: speculatiūm quidem, siue theoricā cognitionē habet, cum rationes operis cognoscit, siue hoc quod eas ad operandum per intentionem applicet; sed tunc proprie habet practicā cognitionem, quando extendit per intentionem rationes operis ad operationis finem. Notandum autem est, in hoc testimonio voculam, proprie, aut appellare super, habet, non vero super, practicā; aut certe appellare super, practicā, in actū secundo, non verò quomodolibet & absolute. Porro tam in hoc secundo sensu, tam etiam in eo quem numero præcedenti posimus, quis ambigat dialekticā esse quodammodo speculatiūm: cum in actib⁹ intellectus sita sit, & eius directio non semper ad actū secundum per intentionem applicetur.

59

Tertio eæ differentia ita accipi solent, vt actus practicus cum experientia & notitia singularium, & speculatiūs cum notitia vniuersalium recurrent, ac perinde sint; Ita D. Thomas 3. de anima text. 47. aliquando autem intellectus considerat aliquid agibile, non tamen practicē sed speculatiōnē, quia considerat ipsum in vniuersali, & non secundum quod est principium particularis operis. Et 2. 2. quæst. 49. art. 6. Ad secundum dicendum, quod speculatio est circa vniuersalia. Item Paulus Laym. lib. 1. Theol. moralis tract. 1. c. 5. num. 2. ait, iudicium practicūm esse, quod de actione in particulari elicienda aut omittenda resedit in intellectu: speculatiūm vero, quod circumstantias particularis operis non considerat.

60

Quarto eæ differentia latē sumpta ita accipi solent, vt actus speculatiūs idem sit cum scientia, qua rem in principia resoluta, per definitionem, divisionem, & argumentationem, practicus vero cum ea notitia qua ita resoluta non sit. Sic Aristoteles 2. Metaph. c. 1. text. 3. Ei si practici considerent, quo pacto res se habent, non tamen contemplantur easam ipsam per se. Sic etiam D. Thomas 1. part. q. 14. art. 9. pōret dici scientia speculativa, quantum ad modum sciendi, vt pata se adiutor considerat domum definiendo, & dividendo, & considerando vniuersalia predicata illius; hoc siquidem est, operabilia modo speculatiūs considerare, & non secundum quod operabilia sunt: operabile est enim aliquid, per applicationem forma ad materiam, non per resolutionem compositi in principiis vniuersalia formalia. Atque in hoc etiam sensu, eoque quem explicuimus num. præc. nemo erit qui dialekticā quodammodo speculatiūm inficias eā; cum & circa vniuersalia sit, neque non etiam resoluta sit, vt pote qua definit, diuidit, & argumentatur.

61

Tandem eæ differentia ita usurpari solent, vt no-

titia practica ea sola sit, qua ad exteriōrem actionem tendit ac refertur; speculatiā vero, qua vel ad nullam actionem, vel certe non ad exteriōrem siue corpoream. Sic D. Thomas 1. 2. q. 57. art. 1. ad 1. Practicum vel operatiūm, quod diuidit contra speculatiūm, sumit ab opere exteriōri, ad quod non habet ordinem habitus speculatiūs, sed solum ad interius opus intellectus, quod est speculari verum & 2. 2. q. 159. articulo 2. Finis contemplatiā cognitionis, est ipsa cognitionis veritatis, quod pertinet ad intellectum speculatiūm, vel est aliqua exteriōr actio, quod pertinet ad intellectum practicūm seu factūm, & ideo sufficiēt etiam diuidit per actiūm & contemplatiūm. Quod autem nomine actionis exteriōris corpoream, & proprie talem intelligat, quæstionis seq. articulus primus liquidum planumque facit; & iuxta hunc sensum logica quodammodo speculatiā dici debet. Ex testimoniis hactenus allegatis colligitur, quo pacto nostra sententia sic vera sit, vt aliquid etiam contraria tibi oporteat, ac logica ita practica sit, vt in alio sensu minus proprio eam multipliciter speculatiūm dici possit & conueniat.

62

Caterum ex prædictis testimoniis neutiquam colligitur, logica esse proprie speculatiūm & non practicā: tum quia de impropriā & lata speculatiōne intelligenda illa esse rationes nostra sententiæ persuadent: tum quia allegati authores, tantum non omnes, aliqui nobis obiici soliti, sese aliis locis explicant, & logica esse non contemplatiūm, sed practicā edocent. Atque in primis Aristoteles author est, dialekticā in praxi & actione syllogizandi vtique, aut aliter disserendi, positam esse, nec in sola contemplatione obiecti sui quiescere. Propositum quidem negotiū est, inquit. 1. top. c. 1. Methodum inuenire, per quam poterimus syllogizare de omni proposito problemate ex probabilitib⁹. Et c. 2. consequens autem erit, ex iis qua dicta sunt dicere, ad quos, & qua viile sit hoc negotium. Est autem ad tria: ad exercitationes, ad colloquia, ad eas, quæ secundum philosophiam sunt, disciplinas. Quod igitur ad exercitationem sit viile, ex his perspicuum est: methodum enim habentes, facile de proposito argumentari poterimus. Ad colloquia, &c. Consentit August. l. 8. de ciuit. Dei ibi cum Platone distribuens philosophiam in tres par. vnam moralem, qua maxime in actione posita est: alteram naturalem, qua contemplatione determinata: tertiam rationalem, qua verum determinatur & scilicet. Vides quomodo dialekticā non minus quam disciplinam moralem a scientia speculatiūm seu contemplatiūm fecerant.

Accedit etiam huic sententiæ D. Thomas opus. 70. super Boëtium de Trinit. quæst de divisione scientiæ speculatiūs in respons. ad 2. En eius verba; Ad secundum, dicendum, quod scientia speculatiūs, vt patet in principiis metaphysica, sunt de his, quorum cognitionis queritur propter seipſas, res autem de quibus est logica, non queruntur propter seipſas, sed ut administriculum quoddam ad alias scientias, & ideo logica non continetur sub philosophia speculatiūs, vt pars principali, sed quasi quoddam reductum ad eam, prout ministrat speculatiōni sua instrumenta. Idem procul dubio sentiunt, Plato & Boëtius quos sequuti Augustinus & Thomas, in relata nuper verba loquuntur. Idem insinuat Richard. Victor. l. 1. exception. c. 2. 3. Idem alij plures, quos referre superuacat.

CAP VT

C A P V T VII.

Qua vtilitate, necessitate, ac subalternatione dialectica obiectum suum representes?

64 **T**amen si aliqui hodieque logicam, quia ignorant, omnino negant, & quod de Rabirio, & Amanfano refert Cicero l. 2. academ. quæst. nulla arte adhibita, de rebus ante oculos positis vulgari sermone disputatione, nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem esse, nec dicendi, nec differendi purant: Ceterum logicam facultatem reuera dari. & non chimica artis more fingi, si tamen hæc fingitur, velut luce dilucidus ipsa suppono, ac proinde ad eius vtilitatem, necessitatem, ac subalternationem pergo. Ut autem harum trium proprietatum, primam aggrediar, eam inde colligo, quod philosophæ pars sit logica, ac simul instrumentum, quemadmodum homo membris suis, & velut instrumentum vtitur, & velut partibus constituitur: quam vtilis ergo est philosophia, tam non inutilis, nec inanis est logica: quantæ verò vtilitatis ac dignitatis sit philosophia manifestum est. Illud etiam dialecticæ vtilitatem non parum commendat quod ea vñus fuerit Christus Dominus ut tradit B. Augustinus lib. 1. contra Cræson, cap. 17.

65 Quæ autem Ariston, Zeno, Carneades, Clitomachus, Origenes, Philo, & alij dicere solebant, teste Pierio in Hieroglyphicis, eos qui dialecticam enixiori conatu se fiantur, iis assimilari, qui cancri vescerentur: cibi enim admodum exigui gratia, circa ossa tam multa numero, tantum laboris ab eis infumi: item dialecticam iustis quidem mensuris comparandam esse, quibus tamen eius artis periti non triticum aut vtile quidpam metirentur, sed paleas aut quisquiliis & id genus alia. Rursus dialecticorum sermones aranearium telis similes esse, quæ quidem artificiosè admodum elaboratæ essent, nulli vero inseruissent vñsi. Præterea per animaculum illum cyniphem appellatum, & ex Ægyptiorum plagiis vñam, intelligi debere dialecticam artem, quæ minutis & subtilibus verborum stimulis animos rebrat, & tanta calliditate circumuenit, vt deceptus nec videat, nec intelligat vnde diciatur. Deinde facultatem hanc Polyp similem esse, qui præ fame suam flagella pascitur: eius enim professores aucta iam doctrina peritiores factos, in suammet opiniones mox graftari, easque destruere: neque non æquiperari merito posse lunæ, cuius instar, alternis lucet ac deficit, decipitve, eoque solo constans est, quod nihil habeat vñquam constans, certum aut stabile: eam quoque nugarum argutiis & subtilitatibus, gallinaceum lac ex illo sua copiæ cornu polliceri, rerum tamen omnium inanem esse, & quod aiunt ollas tantum ostentare: denique similem esse piscibus squama pinnisque carentibus qui in luto semper hæsitant, nec ad aquarum superficiem, aërisque participatum attolluntur vñquam. Hæc, aio, & similia non dialecticam tangunt, sed neque eius professores optima re pessime videntes. Quod si vitio vertas huic facultati, nullam non damnes: vt enim Platonis in Euthidemo verba usurpem, *An ignoras, in quous studio viles & nullius pretij homines permultos esse: probos vero paucos, eosque maximo in pretio habendos esse?* Nonne tibi videris pulchrum quiddam esse *gymnastica*, *mercatura*, *rhetorica*, *res militaris?* Nonne vides in una P. Lyncei Philosophia Tom. I.

quaque harum artium multos ad opus vñnumquodque ineptos & deridendos. Confuse Titelm. in apologia pro dial. Louaniens. in proœmia. Logicae. Conimbric. quæst. 6. proœm. art. 1. & 2. qui & alij patrum testimoniis & rationibus huius facultatis vtilitatem & dignitatem persuadent.

Principia autem logicæ vtilitas est ad alias scientias capessendas: quare operæ pretium erit, eius ad illas concursum explicare, & qualis sit, directius scilicet an effectius, ostendere. Nonnulli dialecticam ad actus aliarum scientiarum efficienter concurrere existimant: quia in eo concursu nulla reputantia visitur, & aliunde dignitatem ac vtilitatem dialecticæ maximè commendat. Porro huius sententiae authores diuisi sunt: alij enim soli dialecticæ actuali, alij actuali & habituali concursum hunc effectivum tribuunt.

Verum enim impugnari facili negotio possunt: nam, si de logica habituali sermo, nullus habitus efficit nisi actus similes iis, à quibus immediate, & per se dignit, si tamen hos efficit, & non porius eorum effectiōnem à potentia imperat: alioqui profecto habitus temperantia ad actus fortitudinis, aut iustitiae efficienter concurreret: at habitus dialectici immediate, & per se non generantur per aliarum facultatum actus, quos tempore, & natura plerumque antevenerunt: solumque mediare, & occasionaliter ab eiusmodi actibus aliquando originem trahunt, vt cum occasione aliarum disciplinarum qui eis incumbit, & operam nauat, simul etiam præcepta, & instituta dialectica eis vtilia secum animo volutat. Deinde sicut dialectica preit alias scientias, easque regulat, ita fides, spem, & charitatem, nec non prudentia ceteras virtutes morales: atque neque habitus fidei theologicæ ad actus spei, & charitatis, neque habitus prudentiae ad actus ceterarum virtutum moralium efficienter concurrunt. Denique intellectus, & habitus aliarum scientiarum, ad earundem actus efficiendos sufficiunt, & nullo dialecticæ concursu egent nisi ad tales actus dirigendos; superflius igitur est concursus effectius dialectica habitualis ad alias scientias, ac proinde neutram admittendus: naturalis enim ordo rerum vt necessaria postulat, ita superfluis repugnat.

Quod si de logica actuali sermo sit, ea quoque efficere nequit actus aliarum facultatum, earumque munia: tum propter rationes numero præc. positas, & huic instituto non minus quam superiori viles, atque accommodatas; tum etiam quia alias apprehensio ad iudicium, præmissæ ad conclusionem, actus imperans ad imperatum, intentio ad electionem, simplex complacentia ad amorem efficacem, sensio materialis ad cognitionem spiritualem, cognitionem ad amorem efficienter concurrent: quod & sponte sua incredibile est, & insuper alibi ex professo impugnabitur, & à multis eorum quibuscum cernimus nequaquam admittitur. Argumentum autem partis aduersariae facile soluitur ex dictis hoc & numero præcedenti: eaque propter censeo logicam non efficere actus aliarum scientiarum sed ad eos dirigere & facem præferre. Huiuscemodi concursum directium & non alium admittunt plerique authores huius aui: Eundem etiam insinuant antiqui, quorius logicam vocant alij regulam & mensuram artium, alij clypeum disciplinarum, alij formatricem sapientia, alij ducem atque magistrum ceterarum facultatum, alij lucem earum omnium, alij examen & libam veritatis, alij clauem auream, alij rationis oculum, alij denique mundi rationalis

G hoc

66

67

68

hoc est humanæ mentis solem. Quis enim non videat hac eo solum spectare, ut dialectica ad aliarum facultatum munia nos instruat, illuminet, &c, quod perinde est, dirigat.

69

Porrò an logica merito huius directionis necessaria sit ad alias scientias, necessarium est hoc loco explicare. Præmitto autem primum, dialecticam duplē esse, aliam naturalem, artificiale aliam; illa est lumen naturale intellectus, quo potentia hæc spiritualis verum à falso discernere potest: qua ratione Aristoteles 1. rhetor. cap. 1. homines à natura dialecticos esse afferuit; hæc posterior in eiusdem lumenis consummatione & perfectione posita est: perficitur autem & consummatur regulis & institutis dialecticis, qua vel longa obseruatione ac propria industria, vel alterius doctrina & magisterio comparantur. Quod autem alij logicam naturalem ab artificiali in eo distinguunt, quod illa sine libro & magistro, secus verò hæc comparetur, vocum abusus est, earumque ad peregrinam atque inter authores insolentem significationem detorsio. Reuicitur ergo: tum quia logica artificialis infundi à Deo potest, quidni enim? at eo euentu sine libro & magistro humano haberetur: tum etiam quia logica artificialis & naturalis, non tantum ex modo, quo utraque comparatur, distincta sunt, ut hi authores, verum etiam secundum se & quoad substantiam, sicut virtutes acquisitæ & infusaæ iuxta ipsos & plerosque, non solum quoad modum, sed & quoad substantiam discriminantur; utramque logicam compendio tetigit Albertus init. prædicab. *logica modus natura incepit, perficitur autem arte, vnu & exercitio.*

70

Præmitto secundum, necessitatem vnius rei ad aliam duplē quoque esse; aliam simpliciter talem sine qua videlicet absolute res comparari non potest, quomodo vita loco motu ad iter peragendum necessaria est: aliam secundum quid talem, sine qua res non tam facilè ac cito haberi potest, quo pacto equis ad iter peragendum necessarius dicitur. Præmitto tertio, necessitatem præterea duplē esse, scilicet physicam & moralem: Tum res est necessaria physice quando ea deficiente, hoc ipso deest aliquid requisitum physicum ad operandum, qua necessitate requiritur aduertentia, ac liberata cognitione ad cohibendos motus primò primos. Tum verò res est necessaria moraliter, quando ea absente adeat nihilominus omne requisitum physicum ad operandum; sed & adeat tanta difficultas ad operandum, ut potentia nunquam sit ad opus proditura; qua necessitate auxilium aliquid gratiæ maius communi ordinario requiritur ad grauissimæ temptationis victoriæ. Præmitto quartò, duobus etiam modis scientiam sumi; primo quoad substantiam, id est directam certitudinem & evidentiam, prout nimis ea tenet dumtaxat in summa obiectum, quin ipsa alteri actui obiiciatur: secundò, quoad modum quendam perfectionis, & reflexam certitudinem & evidentiam, quatenus videlicet scientia nostra falsum subesse non posse, eamque legitimate definire, diuidere, & argumentari certò & manifestè cognoscimus.

71

His adnotamentis prædictis, dico primo; logica naturalis est necessaria ad omnes scientias comparandas, non tantum secundum quid, sed etiam simpliciter, nec solum moraliter, verum etiam physicè, nec quoad substantiam modò, sed etiam quo ad modum, & reflexam certitudinem, atque evidentiam. Constat hæc assertio, ac mea quidem opinione manifesta est: namque sine lumine naturali intellectus, quod à Deo signatum est super nos,

fieri nequit, ut alias scientias vlo modo consequamur. Dico secundo: logica artificialis, ea videlicet, qua definiendi, diuidendi, & argumentandi leges tradit, aut alio quouis modo verum à falso dilucidat, saltem secundum quid necessaria est ad alias scientias etiam quo ad substantiam comparandas, cum sine eius præsidio non tam citò, ac facile comparantur: cæterum non est simpliciter necessaria ad eas ita adquirendas: primum quia dialectica ipsa sine prævia directione alterius scientiæ comparatur, aliis daret progressus in infinitum: igitur & reliquæ scientiæ, præsertim qua non sunt magis arduæ & difficiles, sine prævia directione dialecticæ, aut alterius scientiæ simpliciter adquiri possunt quo ad substantiam suam, & directam certitudinem, atque evidentiam. Secundò, quoniam dialectica non est simpliciter necessaria ad scientiam immediatam, & intuitiū rei quo ad substantiam, v̄surpatam, ut enim intuitiū cognoscam diem esse, aut noctem appetere, dialectica opus non est: igitur nec est necessaria simpliciter ad scientias abstractiūs, & immediatas, qua discurſu constant, quo ad suam substantiam: Namque quod in modo tendendi abstractiū & intuitiū aliquod sit vtrinq; discrimen, parum attinet, quod ad prælens attinet: quemadmodum amorem aliquem efficacem & perfectiorem esse, & alium inefficacem atque imperfectiorem, efficere non potest, ut vnu potius quam altera directione cognitionis simpliciter egeat. Tertiò, ut evidentia abstractiūa immediata seu mediatæ cognoscam hominem esse animal, dialectica simpliciter opus non est, ut experientia testatur; igitur ad comparandam substantiāliter scientiam aliquam abstractiūam totalem, ex pluribus evidentiis abstractiūis conflatam, dialectica simpliciter necessaria non erit: veluti, si vnu actus amoris sine directione cognitionis haberi posset, & collectio plurim amorum posset ablique ea voluntati inesse. Denique quartò ante Zenonem Eleaten primum dialecticæ artis inuentorem, Thales Milesius & alij eius ævi sapientes rerum naturalium scientiam consequuti sunt sine logicæ præsidio: Antiquissimi etiam illi Ægypti ante dialecticæ inventionem mathematicas disciplinas adepti sunt; ea que & hodie multi logicis præceptis neutiquam imbuti, magna cum laude aſsequuntur. Haud igitur dialectica ad alias scientias quoad earum substantiam, omnino & simpliciter necessaria est.

72

Dico tertio logica artificialis est simpliciter & omnino necessaria ad acquirendas alias scientias, quoad earum certitudinem & evidentiam reflexam, modumque quendam perfectionis. Ratio huius assertiōis est, quoniam tunc alias scientias perfecto quodam modo, & evidentia ac certitudine reflexa potimur, quando nobis constat actu habitu, earum argumentationes legitimæ & formales esse, hoc est regulis & legibus bone argumentationis conformes: item earum definitiones, diuisiones aliasque differendi rationes similiter se habere, & præceptis definiendi, diuidendi aut aliter differendi consentaneas esse. Atque hæc scire nullatenus possumus sine logicæ artificiali: sicut enim iustum dicitur respectu habito ad ius alterius, ita argumentatio formalis & legitima respectu formæ & legum bonæ argumentationis: vnde quemadmodum cognosci nequit, an aliqua datio aut acceptio iusta sit, quin de iure dantis aut accipientis constet, ita dignosci nequit, an argumentatio aliqua formalis & legitima sit, nisi munere dialecticæ artificialis certissimus, de forma ac legibus argumentationis. Par autem

autem est ratio definitionis, divisionis & cuiusvis alterius differendi modi.

73 Dico quarto, necessitas dialecticæ ad alias scientias nancendas, non est moralis duntaxat, sed physica. Etenim si sermo sit de necessitate secundū quid, quæ meritò potest esse magis controuersa, ea quidem logicæ conuenit intuitu aliarū facultatū demus enim duos homines, alterū dialecticū, alterū dialectica minimè instructum, & ingenio ac cæteris omnibus pares, sanè eodem spatio temporis, qui dialecticæ est, ignarus est tot syllogismos, definitiones, ac divisiones erroris expertes nequibit simpliciter efficere, quot ille qui dialecticæ gnarus ac fcius est: at hæc impotentia oritur proculdubio ex defectu alicuius requisiti physici ad operandum, & non ex aliqua difficultate morali, aut renitentia voluntatis: supponimus enim ambos cæteris omnibus pares, & consequenter æque ad operandum pronus atque inclinatos. Deficiente ergo logica artificiali, deest hoc ipso physicum aliquod requisitum ad alias scientias comparandas, adeoque ad eas logica quantumvis secundum quid, tamen physicæ est necessaria. Quod si sermo sit de necessitate illa omnimoda ac simpliciter tali, qua dialectica ad alias disciplinas quoad modum nuper explicatum requiritur, eam esse physicam adhuc clarius constat: Quidquid enim omnifariam & absolute necessarium est, physicæ necessarium censetur, eoque absente semper abest aliquid, sine quo nullatenus operari possumus, ne dum ad operandum propensi sumus.

74 Quæ de necessitate omnimoda logica naturalis prout à nobis explicata ad alias scientias dicta sunt, ea inter omnes constant: quæ autem de necessitate logicæ artificialis non morali sed physica, non simpliciter sumpta, sed secundum quid, si sermo sit de aliis scientiis quoad substantiam, at non secundum quid, sed simpliciter sumpta, si sermo sit de aliis scientiis quoad modum, eumque iuxta vulgarem loquendi usum ab illarum substantia multoties indiscretum, ea inquam omnia eti non inter omnes constant, at certè inter plerosque: Atque ut aliquos memorem, ea luculenter confirmat Aristoteles 1. phys. & 1. metaph. nec non etiam 2. aliique locis. Plato 6. de repub. Augustinus lib. 3. contra academ. cap. 17. & 1. 2. de doctrina Christiana cap. 31. & lib. 2. de ordine c. 13. Cicero 1. 5. tuscul. quæst. & 1. 2. & 3. de finibus & 1. de perfecto oratore. Clemens Alexand. 6. strom. Galenus 1. 1. simplicium medicam. Item Fonseca 1. 2. metaph. cap. 3. quæst. 4. sect. 1. 2. & 3. Auersa quæst. 1. log. sect. 4. Iauellus tract. 1. cap. 4. Conimb. quæst. 6. proœm. art. 1. & 2. Hurtagius disp. 2. log.

75 Consultò dixi, doctrinam traditam constare inter plerosque ab eis que vel exprimi vel insinuari, haud tamen omnes eam sequi. Etenim aliqui putant logicam esse simpliciter necessariam ad alias scientias, quoad substantiam etiam, comparandas, utpote Albert. c. 3. in Porphyrium, Egidius Romanus init. post. Burleus & Petron. ac nouissime P. Amicus tract. 1. log. q. 1. dubit. 2. Contra verò Epicurei Cirenaici apud Ciceronem & Senecam alioque logicam ad alias scientias necessariam etiam secundum quid aut prævia ratione vtilem esse negabant. Horum opinio nullo probabili arguento nittitur, & quos pro se cauillos habet, eos huius initio capitii diluimus. Illorum autem sententia iis soler argumentis probari, quæ duntaxat necessitatem secundum quid logicæ ad alias facultates persuadent, quare eis referendis aut refellendis non immorabor. Hoc tantum perstringam, quod aliqui

P. R. Lyncei Philosophia Tom. I.

bus difficilius quam par est, visum: Ad omnes conclusiones aliarum facultatum qualiterunque sumptas, simpliciter necessaria est cognitio bonitatis illationis, qua videlicet eas ex præmissis suis rectè sequi atque inferri certo scitur: Huiusmodi autem cognitio est propria dialecticæ; hæc ergo ad alias scientias quomodolibet acceptas, omnino & simpliciter requiritur. Ceterum hæc ratio parum habet momenti. Nam primo, notitia quam obiicit, non est logica docens, qua de agimus, sed logica vtens, quippe quæ est rebus concreta, & super actus &c, obiecta consequenter aliarum facultatum in particuli reflectit, earumque conclusiones ex præmissis suis quā equantur, attingit; At sine logica vtente alias scientias nullatenus acquiri posse, supponunt velut exploratum omnes authores, qui eam ab actibus aliarum facultatum indistinctam esse volunt; reliqui vero non de ea sed de docente sermonem habent, ut diximus. Rursus qualis cuncte sit ea cognitio bonitatis illationis, eam ad nullam conclusionem inferendam necessariam esse simpliciter & absolute, in Metaphysica constabit: vbi etiam quæ ad talem necessitatē eius cognitionis probandā hic præpropere ab aduersariis adduci solent, fuscè improbabuntur, huic enim loco non conueniunt.

76 Ad extremum breuitè explicemus, an logica proprie subalternetur aliis scientiis, aut è conuerso? Neutra subalteratio nobis est admittenda, si principiis in met.lib 8. tract. 4. statu: ndis stare velimus. Ibi enim ostendemus, utram subalternationem eam esse, merito cuius omnia, aut certè, pleraque principia vnius facultatis suadentur à priori per ea quæ sunt alterius propria: Item bifariam contingere, ut principia vnius disciplinæ ita dependant in cognoscendo, à principiis alterius superioris: primum ratione finis, si nimur alitera suppeditat alterius instrumenta, quibus sit operativa, aut, quod instat est, opus alterius velut finem remotum, ac mediatum respiciat: aut secundò ratione obiecti, si videlicet id quod est vnius continetur sub obiecto aliis, eique differentiam non essentiam, sed accidentia superaddat. Priori modo subalternatus fræno factoria equetri, & hæc militari. Posteriori verò modo Medicina, quæ est de corpore sanabilis, dicitur subalternari Physicæ, quæ est de corpore in communis, ac musica, quæ est de numero sonoro, Arithmeticæ, quæ versatur circa numerum in communis. Ex hæc autem doctrina fit, logicam aliis scientiis non subalternari: Cum enim eas præcedat tempore & natura, sequitur, ut ab eorum lumine non dependeat, & principia sua sine aliena ope à priori ipsa confirmet. Rursus haud effici suggeritve instrumenta, quibus alia scientiæ operentur: tum quia multæ sunt duntaxat inspectiæ; tum etiam quia si res ad viuum refecetur, logica ipsa non distinguitur ab instrumentis & præceptis suis; qui ergo fieri possit, ut ea efficiat, & aliis scientiis suppeditet: Iam verò obiectum logicæ siue subiectum, hæc enim nomina modo iuxta habemus, aut est ens rationis aut modus sciendi, aut veritas formalis ac reætudo actuum intellectus, aut demonstratio, aut aliud quodvis; & quodcumque præceptis, obiectum dialecticæ non contingebit sub obiecto vlli alterius facultatis, sic ut illud per differentiam accidentalem contrahat. Nec ergo ratione finis, nec ratione obiecti dialecticæ aliis scientiis proprie subalternatur.

77 Efficitur secundò ex doctrina superiori, disciplinas alias è contrario non subalternari dialecticæ: per huius enim principia non probantur à priori ea quæ

G 2 sunt

sunt illarum propriæ: nam physica, metaphysica, & mathematica dignitatum suarum probationem à priori aliundè non mutuantur, ad eamque i.eipsis sufficient, & exploratum omnibus: reliquæ vero scientia inferiores, aut similiter instituta sunt: aut certè à Physica, ac Mathematica probationem à priori suorum principiorum accipiunt: nulla ergo à logica: præsertim cum aliud sit, hanc extrinsecè dirigere ad alias scientias: aliud tales veritates continere, quæ sint causæ, & principia intrinseca eorum, quibus velut principiis etiam aliæ scientiæ vtruntur, vt cernere est v.g. in prudentia affectus nostros dirigente, & fide spem, & amorem accendentia, & quavis demum cognitione ad amorem instantiæ: quin tamen propterea his eventis vna principia à priori per alia firmari contingat. Ad hæc, aliæ facultates non parant instrumenta, quibus Dialectica vñra sit, sed potius ea vtruntur, & posteriores sunt:

neque etiam alicuius eorum obiectum collocatur accidentaria ratione sub obiecto Logice, quale illud cunque statua: haud igitur finis gratia, haud etiam beneficio obiecti, alia facultates Logicae strictim subalternantur.

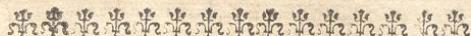
At enim aliæ scientiæ impropriè subalternantur Dialectica iuxta dicta citato tract. præcedentia: ab ea namque omnes iuvantur, eiusque regulis debent, quod inoffenso pede, & absque erroris lapsu procedant. Contra etiam Dialectica subalternatur impropriè aliis scientiis: quippe quæ ab eis mutuo iuvantur, potissimum vero à Metaphysica: hæc etenim aliqua eius principia à priori probat, sive, vt verius dicam, ei probationi rationes à priori subministrat: veluti cum duas contradictiones non posse esse simul veras, conuincitur à priori, per hoc quod impossibile est aliquid simul esse, & non esse; aut non posse esse simul falsas, quia quodlibet est, vel non est.

78



LIBER TERTIVS

DE VERITATE SIMPLICI, sive de Termino.



TRACTATVS I.

De essentia veritatis, sive
termini.

CAPVT I.

*Nonnulla præmittuntur ad definitionem
termini.*

NTEAQVAM ad varias termini definitiones deueniam, aliqua clara suppono, alia obscura, & dubiola prius discutio: quod sic in definiendo termino liquidè, & inoffensè procedam. Præmitto ergo primo: omne quod in propositione subiicitur, & prædicatur, in recto, & vt quod, eius terminum dici oportere: veluti in hac propositione, *homo est animal*, particula *homo*, & particula *animal*, termini sunt proculdubio: id quod & omnes fatentur, & exemplo termini physici aperte suaderet: siquidem vbi extremum continui physici, eius terminus sit, extremum continui intentionalis, & enunciati, quale est subiectum, & prædicatum in recto, & vt quod v.g. *homo*, & *animal* in prædicta enunciatione, eius terminus nullo potest iure negari. Præmitto secundò, aduersus multos Recentiores, copulam propositionis, qualis est in eâ, quam nuper posuimus, vocula, *est*, aut, quod per eam significatur, strictè terminum propositionis dici posse, & debere. Pro quo hæc mihi rationes se fer-

offerunt. Medium syllogisticum, cuiusmodi est homo in hoc syllogismo, omnis homo est animal: Petrus est homo: ergo Petrus est animal: medium, inquam, syllogisticum non minus est terminus syllogisticus, quam maius, & minus extremum, quorum alterum de altero in conclusione infertur, ac prædicatur; qua de causa syllogismus tribus terminis constare dicitur: simili ergo ratione medium enunciationis, sive vñio non minus eius terminus dici debet, quam extrema, quæ per illam copulantur: quæ enim disparitatis ratio inter vtrumque medium excogitari potest?

Dicit forsitan aliquis, medium syllogisticum esse terminum propterea quod non semel in syllogismo subiiciatur, aut prædicetur: ac per consequens extremi rationem sortiatur: nihil autem simile in copula enunciati, aut propositionis medio cerni. Contra, quoniam aliud est esse terminum syllogisticum, aliud esse terminum propositionis, qua syllogismus constat: sicut aliud est esse medium syllogisticum, & esse medium alicuius propositionis, qua syllogismus constituitur; cum particula, *est*, sit medium cuiusvis propositionis superioris syllogismi, non tamen sit medium syllogisticum propriè, sumptum, sed potius homo. Quod ergo medium, vnius & alterius propositionis extrellum sit, efficiet vt illarum terminus sit, inde tamen quod terminus syllogisticus sit, ne riquam sequetur: quemadmodum ergo medium syllogisticum simul eius terminus est, non quia in vna aut alia eius propositione seorsim sumpta directum extremum terminus est, sed quia totius syllogismi medium est, & veluti nexus, quo eius extrema copulantur; ita similiter, medium enunciati titulo solius medij terminus ac pars enunciationis erit, quantumlibet illud nec subiici, nec prædicari vltro fateamur. Quanquam & hoc diffitendum nobis esse, & vni-

nent